

T. C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİSİPLİNLERARASI KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
2023-YL-58

KADIN YAZARIN ERİL ANLATICISI: IRIS MURDOCH'IN
KESİK BİR BAŞ ADLI ROMANINDA ERİL ANLATICI
SORUNSAI

Hazırlayan
Betül USLU ERDAL

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi A. Arzu KORUCU

AYDIN-2023

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

.../.../2023

İmza

Betül USLU ERDAL

ÖN SÖZ

İnsanlık tarihi boyunca kadın, erkeğin şekillendirmiş olduğu dünya üzerinde adeta bir yaşam savaşı vermektedir. Bu dünya üzerinde kadın olmak çok zor ve yorucu olsa da, biz kadınlar olarak feminist mücadeleden almış olduğumuz güçle, kadını erkek karşısında değersizleştiren ve onu erkeğin gölgesi ardında bırakan her türlü anlayışın karşısında duracağız. Bu çalışmayı yapmamın amacı, eril egemen söylem ve bakış açısının kadın kimliği üzerinde yaratmış olduğu dezenformasyonu ortaya çıkararak, kadınların kendi söylemlerini oluşturmaları konusunda bir farkındalık yaratmaktır. Bu uğurda bir ışık yakabildiysem ne mutlu bana...

Çalışmamın en başından bu yana tam bir kadın dayanışması sergileyerek, benden desteklerini esirgemeyen annem Nurhan USLU' ya, varlığıyla bana güç veren canım kızım Umay Ada'ya, desteklerini esirgemeyen eşim Dr. Öğretim Üyesi Baturay ERDAL'a ve yolumu aydınlatarak bu güzel çalışmada bana her daim destek olan kıymetli danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Arzu KORUCU' ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

KADIN YAZARIN ERİL ANLATICISI: IRIS MURDOCH'IN *KESİK BİR BAŞ* ADLI ROMANINDA ERİL ANLATICI SORUNSALI

Betül USLU ERDAL

Yüksek Lisans Tezi, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi A. Arzu KORUCU

2023, VIII + 83 sayfa

Ataerkil toplum yapısı, toplumsal yaşam içerisinde kadını ötekileştirerek eril otorite karşısında değersizleştirmiştir. Kadının eril otorite karşısındaki bu ikincil konumu, sadece toplumsal yaşamla sınırlı kalmamış, edebiyat dünyası içerisinde de olağan bir hale gelmiştir. Erkeğin gölgesinde kalan kadın, bir yandan yazar olma fırsatı bulamazken, diğer yandan da eril söylemin hakim olduğu metinlerde değersiz bir varlık olarak yansıtılmıştır. Feminist anlatıbilim, feminist teorilerden aldığı güçle, kadınların eril söylemi terk etmeleri gerektiğini ifade ederek, özgün kadın söylemi oluşturmaları için kadın yazarları desteklemiştir.

Iris Murdoch, *Kesik Bir Baş* adlı eserinde yer alan sıra dışı tarzıyla, kendine özgü bir söylem oluşturmaya çalışmıştır. Cinsiyet kavramını alt üst etmek amacıyla, karakterlerini her iki cinsiyetin uç noktalarında gezdiren Murdoch, eril anlatıcısına da dişil özellikler yüklemeye çalışmıştır. Buna rağmen, eril anlatıcının bakış açısı, kadın karakterleri ötekileştirerek eserdeki kadın varlığının değersizleştirilmesine neden olmuştur. Romanın eril anlatıcısı, Murdoch'ı ataerkil söylemin tuzağına düşürerek, eserde kadın karakterlerin ataerkil normlara uygun bir şekilde yansıtılmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada, Murdoch'ın *Kesik Bir Baş* adlı eseri feminist bir yaklaşım çerçevesinde incelenecek, romandaki eril anlatıcının kadın karakterler üzerindeki ötekileştirici söylemi çözümlenerek, kadın yazar ile eril anlatıcısı arasındaki çatışmalar tespit edilecektir. Bu çalışmanın amacı, kadın yazarın eril anlatıcısının feminist düzlemde yaratmış olduğu anlatıcı sorunsalını ortaya çıkarmaktır.

ANAHTAR KELİMELE: Feminizm, Feminist Anlatıbilim, Iris Murdoch, *Kesik Bir Baş*, Eril Anlatıcı

ABSTRACT

THE MASCULINE NARRATOR OF THE FEMALE WRITER: THE PROBLEMATICS OF NARRATOR IN IRIS MURDOCH'S *A SEVERED HEAD*

Betül USLU ERDAL

Master's Thesis, Department of Women's Studies

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. A. Arzu KORUCU

2023, VIII + 83 pages

The patriarchal social structure marginalizes women in social life and devalues them in the face of masculine authority. This subaltern position of women against masculine authority is not only limited to social life but becomes commonplace in the world of literature. While the women in the shadow of the man could not find the opportunity to be an author, they are, on the other hand, projected as a worthless being in the texts dominated by masculine discourse. With the power it draws from feminist theories, feminist narratology supports women writers to create original women's discourse by expressing that women should leave the masculine discourse aside.

Iris Murdoch attempts to create a unique discourse with her extraordinary style in her work called *A Severed Head*. Murdoch, who moves her characters around the extremes of both genders in order to turn the concept of gender upside down, tries to feminize her masculine narrator. Despite this, the point of view of the masculine narrator leads to the devaluation of the female presence in the work by marginalizing the female characters. The masculine narrator of the novel leads Murdoch to fall into the trap of patriarchal discourse, causing female characters to be reflected in accordance with patriarchal norms.

This study not only aims to analyze Murdoch's *A Severed Head* within the framework of a feminist approach but also determine the othering discourse of the masculine narrator in the novel through focusing on the conflicts between the author and the masculine narrator. The aim of this study is to reveal the problematics of narrator created by the masculine narrator of the female writer in the feminist framework.

KEY WORDS: Feminism, Feminist Narratology, Iris Murdoch, *A Severed Head*, Masculine Narrator

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. GEÇMİŞTEN BUGÜNE “KADIN” VE FEMİNİST TEORİ.....	7
1.1 Feminizm Türleri.....	18
1.1.1 Liberal Feminizm.....	19
1.1.2 Kültürel Feminizm.....	22
1.1.3 Marksist- Sosyalist Feminizm.....	24
1.1.4 Radikal Feminizm.....	27
1.1.5 Ekofeminizm.....	30
1.2 Anlatıbilim ve Temel Kavramları.....	31
2. KADIN YAZARIN ERİL ANLATICISI.....	45
SONUÇ.....	74

GİRİŞ

“Kadın öyle bir durumdadır ki, -bütün insanlar gibi özgür ve özerk bir varlık olduğu halde- yine de kendini, erkeklerin onu Öteki statüsünü benimsemeye zorladıkları bir dünyada yaşar bulur.”

-Simone de Beauvoir, 1949

İnsanlık tarihinin en başından günümüze kadar geçen süre içerisinde kadın meselesinin bir sorun haline gelmesinin tek nedeni, toplumdaki ataerkil sistemin kadınların yaşamı üzerinde yarattığı olumsuz etkidir. Kadınlar, ataerkil toplum sistemi içerisinde eril otorite tarafından ikincil bir varlık görülerek ötekileştirilmişler ve hayatlarını eril otoritenin biçimlendirdiği şekilde yaşamaya zorlanmışlardır. Bu sistem içerisinde, eril otorite daima kadın üzerinde tahakküm kurarak, hayatının her alanında kadını baskı altında tutmayı amaçlamıştır. Ataerkillik, kadının eril otorite tarafından dönüştürüldüğü çok yönlü bir yapıdır. Bu dönüşüm, kadının, eril otorite karşısında değersizleştirilip, ikincil konuma yerleştirildiği negatif yönde bir dönüşümü ifade eder. Bu tanımlar ışığında değerlendirdiğimizde, anaerkil başlayan toplum düzeninin ataerkile dönüşmesiyle birlikte, kadının erkek egemen otorite karşısındaki konumunun da bu doğrultuda değiştiğini söylememiz yanlış olmayacaktır.

Erkeğin doğumdaki rolünü henüz keşfedemeyen ilkel uygarlıklar döneminde kadın, mistik güçlere sahip olan, değerli ve kutsal bir varlık olarak görülüyordu. Kadına ait bu özellikler, toplumun kadın merkezli bir yapıya sahip olmasında önemli birer etkeni. Bununla beraber, kadınların, cinsiyetlerinden bağımsız bir şekilde erkeklerle birlikte avcılık ve toplayıcılık yaparak eşit koşullar içerisinde yaşamlarını sürdürmesi kadının sosyal yaşantı içerisinde aktif bir role sahip olmasını sağlıyordu. Bu dönemde, toplumsal cinsiyet kavramı henüz ortaya çıkmamıştı ve tüm bunların doğal bir sonucu olarak, toplumda özel mülkiyet kavramı ve herhangi bir hiyerarşik yapı da bulunmuyordu. Bu durum, toplumun cinsiyetçi tutumdan uzak, eşitlikçi bir yaşam tarzını benimsenmesinde önemli bir etkeni. Buna rağmen, zaman içerisinde avcılık ve toplayıcılık üzerine kurulu toplumsal yaşantı yerini tarım temelli

ekonomiye bıraktı ve böylece insanlar yerleşik hayata geçerek, özel mülkiyet kavramını keşfettiler. Bu kavramın keşfiyle birlikte, insanlar önce toprak üzerinde egemenlik kurdular daha sonra ise birbirlerine tahakküm etmeye başladılar. Tarım temelli yerleşik yaşantı, erkeğin alet ve silah kullanmasıyla, kadını özel alan olarak nitelendirdiğimiz ev içine hapsetti ve bu durum erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünü kolaylaştırdı. Oluşturulan bu yeni toplumsal yapı, erkeğin kadına hükmettiği, erkek otoritenin baskın figür olarak belirlendiği ataerkil toplum yapısının temellerini attı.

Ataerkillik, erkekler tarafından kurulmuş olan, toplumsal otoritenin erkek egemenliğine dayandırıldığı, kadın olma olgusunun erkeklerden tarafından belirlendiği, kadını toplumda ikinci sınıf bir konuma yerleştiren ve mutlak otoritenin erkeğe dayandırıldığı toplumsal bir kavramdır. Güneş'in Weber'den aktardığına göre "Ataerki" kavramı "genellikle hem ekonomik hem de akrabalık bağlarıyla bağlı bir grupta, hane halkı üzerinde otoritenin babadan oğula geçen ve belirli bir kişi tarafından uygulandığı bir duruma karşılık gelir. Aile reisinin otoritesi sadece kendi hanesi içinde itaat etmeyle ilgili katı zorunluluklar gerektirir" (Güneş, 2017: 247-48). Bu sistem içerisinde erkekler, kadınlar üzerinde tahakküm kurma hakkına sahiptirler ve kadın eril otorite tarafından sömürülür.

Ataerkil sistem, bir gelenek gibi toplumlarla bütünleşerek, cinsiyet kavramının şekillenmesinde önemli görev üstlenmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramıyla birlikte, kadın özel alan içerisine hapsedilerek, eril figür karşısında ötekileştirilmiş, ikincil bir varlık olarak görülmeye başlanmıştır. Kadının sosyal yaşantıda erkeğe bağımlı olması gerektiği vurgusu yapan ataerkil düşünce sistemi, erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünü meşrulaştırarak kadını, içkinliğe mahkûm etmiştir. Tüm bunların doğal bir sonucu olarak, oluşturulan bu eril sistem içerisinde, kadınlar, ataerkil düzenin kurbanları olarak yerlerini almışlar ve doğal haklar ve yaşamsal pratikler bağlamında, erkeklerle eşit olmayan bir sistem içerisinde yüzyıllarca yaşamaya mahkûm edilmişlerdir. Kadınların, erkekler karşısında eşit hak ve özgürlüklere sahip olamayışları ve yaşamsal pratikler bağlamında karşılaştıkları sorunlar sebebiyle eşitlikçi bir sistem arayışı içine girmelerini sağlamış ve feminist algı bu doğrultuda şekillenmeye başlamıştır. Mary Wallstonecraft'ın 3 Ocak 1792'de yayınlanan *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* adlı eseri feminist hareketin oluşması noktasında önemli bir görev üstlenmiştir.

Feminist teorinin temel unsuru kadındır. Bu yüzden, kadının sosyal yaşam içerisindeki ikincil konumu ve ataerkil otorite tarafından uğradığı baskı ve sömürü feminizmin odak noktasını oluşturur. Feminizm, kadının eril otorite karşısında ezilmişliğinin sorumlusu olarak ataerkil toplum yapısının varlığını gösterir ve amacı kadını bu otoritenin baskısından kurtararak ona erkeklerle eşit koşullarda bir yaşam hakkı sunmaktır. Bu bağlamda feminizm, kadının toplumsal, kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda cinsiyetler arası herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan, eşit koşullarda yaşamını sürdürmesini kapsayarak geniş düzleme yayılan çok boyutlu bir harekettir.

Feminizmin küresel ve yerel bağlamda farklılaşarak çok boyutlu bir özelliğe sahip olması, hareketin üç dalga şeklinde dünyaya yayılmasını sağlamıştır. Birinci dalga feminizm, kadınların, erkeklerle aynı, eşit hak ve özgürlüklere sahip olması gerektiği fikrini kendisine çerçeve edinerek, 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başını kapsayan ve temel hak ve özgürlükleri içine alan harekettir. İkinci dalga feminizm, kadınların, birinci dalgada kazandıkları bazı temel hakların, yaşamsal pratikler bağlamında erkeklerle eşit olmadığı fikri etrafında genişleyen bir harekettir. Bu dönemde, kadınlar, erkeklerle yaşamsal pratikler bağlamında eşitsizliklerinin nedeni olarak ataerkil toplum yapısını görmüşler ve kadının her anlamda erkek denetiminden kurtulmasını amaçlayarak bu düşünceye karşı savaş açmışlardır. Kadın üzerindeki eril sömürünün nedenini, erkeklerin kadınlar üzerindeki bedensel denetimine bağlayarak, kadınların kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olmaları gerektiğini savunarak, henüz güvenli doğum kontrol yöntemleri olmadığından dolayı kürtaj hakkı talebinde bulunarak, bu hakkı elde etmişlerdir (Kolay, 2015: 8). Üçüncü feminist dalga ise, ikinci dalganın feminizmi, sadece orta sınıf ve beyaz kadınlara indirgeyen bakış açısına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, evrensel düzlemde kadın sorunları üçüncü dalganın tartışma konusunu oluşturur. Bu yüzden, üçüncü dalga feministler, şiddet ve cinsellik gibi bireysel kadın sorunlarına çözüm ararken kadının eril sistem içerisindeki dönüşümünün eğitimle mümkün olacağını savunup, kadınların eğitim faaliyetlerinin artırılması noktasında çalışmalara destek vermişlerdir (Özveri, 2009: 210). Tüm bunlara ek olarak, feminizm, bu üç temel dalga içerisinde aynı zamanda çeşitli feminist kuramları da içinde barındıran geniş yönlü bir hareket olmakla birlikte farklı disiplinleri de etkileyerek yeni oluşumları destekleyen bir teoridir. İkinci dalga feminist hareketin etkisiyle ortaya çıkan feminist anlatıbilim, feminizmin etkisiyle ortaya çıkan yeni oluşumlar bir tanesine örnektir (Dervişcemaloğlu, 2017: 70).

Feminist anlatıbilim, klasik anlatıbiliminden farklı olarak, anlatıbilimin yapısalcı sınırlarının dışına çıkarak, anlatı içerisinde klasik anlatıbilimin üzerinde durmadığı boyutları ele alır. Bu bağlamda düşündüğümüzde, feminist anlatıbilimin, anlatıbilimden farklı olarak anlatıda cinsiyet kavramı üzerinde durarak metin analizlerini gerçekleştirdiğini söylememiz mümkün olacaktır. Klasik anlatıbilim, metnin nesnel ve bilimsel olarak herkes tarafından doğru kabul edilen biçimsel olguları üzerinden yola çıkarak metin analizlerini gerçekleştirirken, feminist anlatıbilim görünenin altındakine odaklanır. Örneğin, klasik anlatıbilim olay ve olay örgüsü üzerinde dururken, feminist anlatıbilim söyleme odaklanır. Anlatıda söylemin kime ait olduğu, kim tarafından okuyucuya aktarıldığı, aktaran kişinin bakış açısı ve metnin kim tarafından kaleme alındığı feminist anlatıbilimin ilgi alanıdır. Bu bağlamda, anlatı içerisinde klasik anlatıbilimin görmezden geldiği cinsiyet olgusu ve imgeleri oldukça önemli bir boyut kazanır. Diğer bir deyişle, feminist anlatıbilimin amacı, klasik anlatıbilimin kavramsal olgularına yeni bir boyut kazandırmaktır. Bahar Dervişcemaloğlu, (2014: 36) ortaya çıkışına Susan Lanser'in öncülük ettiği feminist anlatıbilimin, anlatıbilimin klasik yaklaşımlarını feminist bir düzlemde yeniden değerlendirerek eksik yönlerini ortaya çıkarmayı amaçladığını ifade eder. Bu bağlamda düşündüğümüzde, anlatıda cinsiyet kavramının oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır. Anlatı içerisinde, olay örgüsü kadar önemli role sahip olan anlatıcının ve yazarın cinsiyeti ve anlatıcının bakış açısı da feminist anlatıbilimin metin analizlerinde oldukça önemli bir görev üstlenmektedir.

Kurmaca metinlerde, anlatıcı oldukça önemli bir yere sahiptir çünkü okuyucunun metni kavrama sürecine anlatıcı, yazar tarafından doğrudan dâhil edilir. Anlatıda olaylar, kavramlar ve karakter betimlemelerinin tamamı anlatıcının zihinsel süzgeçlerinden geçerek okuyucuya aktarılır. Bu yönüyle düşündüğümüzde, anlatıcının karakter tasvirlerine ek olarak karakterlerin söylemleri üzerinde de önemli ölçüde etkili olduğunu söylememiz mümkündür. Feminist bakış açısıyla ele aldığımızda ise, anlatıcının kadın karakterlerin söylemleri üzerinde etkili olduğunu ve kadın karakterleri kendi bakış açısına göre yansıtmış olabileceğini ifade edebiliriz. Bu doğrultuda, anlatıcı cinsiyetinin erkek olması, metinde anlatıcı kaynaklı problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu sorunun temel kaynağı, anlatı üzerindeki eril bakış açısının etkisidir. Bu duruma bir de kadın yazarın yarattığı eril anlatıcı eklenince durum daha da problemli bir hal alır. Eril anlatıcı bir yandan kadın yazarın etkisiyle, cinsiyet çatışmaları yaşayıp tutarsız görünürken, diğer yandan eril bakış açısının etkisiyle kadın karakterleri, tam

olarak ataerkil sistemin normlarına uygun bir şekilde yansıtır. Bu durum anlatı içerisinde yer alan kadın karakterleri ötekileştirip, değersizleştirir ve eril anlatıcının metindeki varlığı problemlili bir hal alır. Anlatı içerisinde böyle bir sorunla karşılaşılması adına kadın yazardan beklenen tavrın, kendisini ataerkil sistemin ürettiği eril söyleme hapsedmeden, anlatıda kadın söylemini tercih etmesi yönündedir.

Kadının, toplum içerisinde ötekileştirilmesinin temel nedeni, eril hegemonyanın kadın üzerinde kurduğu baskıdır. Kadın ataerkil sistem içerisinde, değersiz bir varlık olarak görülürken, daima eril tahakküme maruz kalır. Bu doğrultuda düşündüğümüzde, anlatı içerisindeki eril bakış açısının kadın üzerindeki etkisi, sosyal hayattaki ataerkil sistemin kadın üzerindeki etkisiyle birebir aynıdır. Diğer bir ifadeyle, eril bakış açısı, ataerkil normlara hizmet ederek, kadını anlatı içerisinde ötekileştirip, değersizleştiren bir özelliğe sahiptir. Bu tür anlatılarda, kadın eril egemen dil ve bakış açısıyla ataerkil sistemin belirlediği kalıplar içerisinde sokularak, anlatı içerisinde cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmıştır.

Eril bakış açısıyla sunulan anlatılarda, kadın karakterlerin benlik algısı, eril hegemonyanın istediği doğrultuda şekillenir. Eril anlatıcı, bir yandan kadın karakterleri kendi söylemi içerisinde ötekileştirip, değersizleştirirken diğer yandan kadın karakterlerin söylemlerine müdahalede bulunarak benzer etkiye sebep olabilmektedir. Sonuç olarak, kadın karakterlerin söylemleri eril zihniyete hizmet eden bir duruş sergileyebilir.

Eril anlatıcının, anlatı içerisindeki varlığı kadının metindeki yansıtılması noktasında başlı başına bir anlatıcı problemine neden olurken, kadın bir yazarın eril anlatıcısı bu problemin daha da şiddetli bir hal almasına neden olur. Bunun sebebi ise, kadın yazardan beklenen tavrın, kendine özgün kadın söylemini oluşturan bir boyutta olmamasından kaynaklanır. Kadın yazar, eril anlatıcısının varlığıyla ataerkil sistemin ürettiği eril söylemi destekler bir tavır içerisinde girebilir. Bu durum, feminist açıdan eleştirilebilir bir boyut kazanır. Feminizmin amacı, kadını ataerkil sistemin üzerinde yarattığı baskı ve sömürüden kurtararak özgürleşmesini sağlamaktır. Bu özgürleşme sadece yaşamsal pratikler ile sınırlı değildir. Feminizm, ataerkil sistemin ürettiği eril söyleme karşı bir duruş sergileyerek, kadınların kendi söylemini üretmesi noktasında da ataerkil sistemle mücadele içerisinde.

Bu çalışma, İngiliz yazar Iris Murdoch tarafından kaleme alınan ve 1961 yılında orijinal adı *A Severed Head* olarak yayımlanan, *Kesik Bir Baş* isimli romanda ortaya çıkan eril anlatıcı kaynaklı problemlerin analiz edilmesini kapsamaktadır. Bu eser yazarın tercih ettiği eril anlatıcı

sebebiyle çalışmaya oldukça uygun bir eserdir. Murdoch, bu romanında, sıradışı tarzıyla eril anlatıcısını ve karakterleri her iki cinsiyet sınırlarının en uçlarında gezdirerek cinsiyet kavramını ters yüz etmeyi amaçlar. Ancak, anlatıcı Martin'in eril-dişil denkleminde yaşadığı ikilikler anlatıda da çelişkilere yol açar. Ayrıca, eril anlatıcı kadın karakterleri ataerkil sistem normlarına uygun bir dille yansıtmaya çalışarak, anlatıda kadın varlığını değersizleştirir. Bu çalışmanın amacı, gerçek hayattaki bir erilin özellikleriyle yaratılmış olan eril anlatıcı karakterin, kadın yazarın müdahalesiyle yaşadığı cinsiyet çatışması sonucu ortaya çıkan tutarsızlıklarını ortaya koymak ve eril bakış açısının anlatı içerisindeki kadın karakterler üzerinde yarattığı olumsuzlukları ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın birinci bölümünde, feminist teorinin ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi üzerinde durularak, kadının geçmişten bugüne ataerkil sistem içerisindeki durumu anlatılacaktır. Daha sonra anlatıbilimin temel kavramları üzerinde durulacak ve feminist anlatıbilimin yardımıyla eser analizi için gerekli olan olgular aktarılacaktır. İkinci bölümünde ise, *Kesik Bir Baş* adlı eser feminist teori ve anlatıbiliminin ışığında analiz edilerek, kadın yazarın eril anlatıcısından kaynaklı problemler ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu çalışmanın sonunda, eril anlatıcının tutarsız olduğu ve eril bakış açısının kadın karakterleri değersizleştirip ötekileştirdiği, aynı zamanda kadın karakterlerin üzerinde tahakküm yarattığı fikirleri tartışılacaktır.

1. GEÇMİŞTEN BUGÜNE “KADIN” VE FEMİNİST TEORİ

İnsanlığın en eski tartışma konularından biri olan kadın meselesi, tarihin ilk çağlarından bu yana problemli bir geçmişe sahiptir. Eski çağ uygarlıklarında, avcılık ve toplayıcılık yapan ilkel toplumların, yerleşik hayata geçmesi ve alet kullanmasıyla birlikte başlayan süreç, kadını sosyal yaşamın dışında bırakmaya başlamış ve gündelik hayatta ikincil bir cinsiyet olmaya zorlamıştır. Bunun sonucu olarak, kadın, ev içine hapsedilerek sosyal yaşantıdan soyutlanmış ve günümüzde hala tartışmakta olduğumuz kadın meselesinin de temeli atılmıştır. Ayrıca, devlet ve otorite kavramlarının ortaya çıkıp toplumda yer almasıyla birlikte toplum eril egemen gücün hakim olduğu bir yapıya dönüşerek, kadını eril otorite karşısında değersizleştirmiştir.

Günümüzde, modern felsefenin kaynağı olarak görülen Antik Yunan toplumu, daha önce var olan ve hali hazırda yıkıma uğratılmış anaerkil yapıyı tamamen ortadan kaldırarak, ataerkil toplum sistemine geçtiklerinde kadın artık toplum içerisinde ikinci sınıf, değersiz, hatta insan ile hayvan arasında bir yere konumlandırılan alt bir varlık olarak görülmeye başlanmıştır. Tüm bunların yanı sıra, olumsuz tüm yargı ve olgular kadınla özdeşleştirilerek kadın ataerkil otorite tarafından değersizleştirilmiştir. Batı düşüncesinin temelinde yer alan, Genevieve Lloyd ‘un aktardığı, Pisagor’un ikili karşıtlıklar tablosu bu durumu en güzel yansıtan kanıtlardan biridir. Tabloda dişil olgusu, açık bir şekilde muğlak, belirsiz ve eksik olanla, özdeşleştirilmiştir. On türden karşıtlığın yer aldığı Pisagor’un bu tablosu yorumlanırken, eril ise dişil olanın aksine tam ve kesin olanla eş değer tutularak, tablonun olumlu tarafında yer alan kavramlarla birlikte yorumlanmıştır (Lloyd, 2015: 24). İkili karşıtlıklarda, olumsuz olgularla eş değer tutulan dişil kavramıyla birlikte kadın, sadece bedenli bir varlık olarak kabul edilip, akıl ve düşüncenin dışında kalmış ve eril otorite karşısında edilgen bir varlık olmuştur. Kadının edilgen bir varlık olarak kabul edilmesi, onun bir otoriteye bağımlı olması gerekliliğini ortaya çıkarmış ve kadın, bireysel özgürlük alanı yok sayılarak sistematik olarak köleleştirilmiştir. Genelde, kendi başına bir varlık olarak kabul edilmeyen antik çağ kadını, her zaman ataerkil bir otoritenin yönetimi altında, onun gölgesinde kalmıştır. Antik Yunan’da var olan *kyrious* kavramı bunun bir kanıtı niteliğindedir. *Kyrious*, kadını koruyup kollamakla görevli olan erkek bir akrabası örneğin babası, kocası, ağabeyi, hatta efendisidir. Kadının kendi başına kullanamadığı toplumsal ve sosyal tüm yetkileri bu kişiye bağlıdır, kadının ekonomik geçimi de *kyrious* denen bu erkeğin sorumluluğundadır (Blundell, 1995: 114). Tüm bunların gerekçesi ise, kadının kontrol edilmesi

gereken kötücül bir varlık olduğu varsayımdır. Hatta Platon, kadın ruhunun bile, zihin yoksunu erkeklerin kötücül ruhlarından doğduklarını savunur (1999: 32). Antik dönemde, kadını olumsuz öğelerle eş tutan ve Pisagorcu karşıtlıklar tablosuna benzeyen İskenderiyeli Philo'nun alegorik betimlemeleri de kadının bu dönemin sosyal hayatındaki varlığının bir özeti niteliğinde olmuştur:

“Cansız, canlı; irrasyonel, rasyonel; iyi, kötü; köle, özgür; genç, yaşlı; eril, dişil; yabancı, yerli; hastalıklı, sağlıklı; sakat, sağlam; aynı şekilde ruhta da, cansız, eksik; hastalıklı, köleleştirilmiş dişil ve sayısız diğer yetersizliklerle dolu bölümler vardır; ama öbür taraftan canlı, sağlam, erkek, özgür, sağlıklı, genç, iyi, gerçek bölümler gerçek anlamda baba yurduna ait olan bölümlerdir” (Lloyd, 2015: 50).

Antik Çağ'da ortaya atılan bu ikili karşıtlıklar tablosu, kadın üzerine yapılan olumsuz yorumlamaları destekleyip güçlendirmiş cinsiyet bağlamında kadın ve erkek farklılığını vurgulayarak, kadını ayırtmış, sosyal hayatta onu erkeğin gölgesinde bırakmıştır. Sosyal hayatta hiçbir söz hakkı bulunmayan antik çağ kadınları, bu yüzden on beş yaşına gelmeden evlendirilirler ve bir erkeğin tahakkümü altına sokulurlardı. Boşanma ya da mal mülk edinme hakları yoktu. Eğer sağlıklı çocuklar dünyaya getiremezlerse kocaları tarafından terk edilebilir, geneleve ya da başka bir erkeğe satılabilirlerdi (Wells,1997: 18). Kadının sosyal yaşantıdaki tek görevi, özel alan olarak kabul edilen ev içerisinde çocuk doğurup büyütme, ev ahalisinin bakımıyla ilgili işleri sürdürmek, dikiş dikmek ve kocasına hizmet etmektir. Eril otorite tarafından verilen hiçbir karara karşı gelemeyen Antik Yunan kadınının görevi ev içi roller ve annelikle sınırlandırılmış, bunların ötesine geçememiştir. Kadın bedeni, bir doğum aracına indirgenmiş ve sıradan bir nesneye dönüştürülmüştür. Kadın, yalnızca doğum görevini gerçekleştirmeye yarayan taşıyıcı bir varlık olarak görülmüş ve toplumun diğer tüm alanlarının dışına itilmiştir (Sennett, 1994: 41).

İlerleyen tarihsel süreç içerisinde ise, Ortaçağ'da kadın anlayışına baktığımızda, kadının sosyal hayattaki durumunun değişmemiş hatta bu dönemde yaşanan ve “cadı avı” denen kadın katliamlarıyla birlikte kadın düşmanlığının tarihteki doruk noktasına ulaşmış olduğunu da söyleyebiliriz. Aristoteles'in, ileri sürdüğü antik dönemdeki kadının yetersiz oluşu fikrinden etkilenen Ortaçağ toplumu, dönemin katı din anlayışı ile birlikte toplum içerisinde kadın varlığını yok saymıştır. Hristiyanlığın ve kilisenin etkisiyle, kutsal metinlerde yer alan

kadınlarla ilgili olumsuz ifadeler toplumun ataerkil yapısına sağlam tuğlalar eklemeye devam etmiş ve kadın bu dönemde de sosyal hayatta edilgen bir konumda, ataerkil otoriteye bağımlı olarak yaşamını sürdürmüştür. İncil’ de yer alan, “Kadınlar toplantılarınızda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur. Kutsal Yasa’nın da belirttiği gibi uysal olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa evde kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır” (Korintliler, 2008). ifadeleri bu dönemde kadının yerini özetler niteliktedir. Kadının görevi susmak, sabretmek ve uysal bir şekilde kendisine verilen ev içi görevleri yerine getirmektir. Çocuk doğurmak, büyütmek, ev ahalisinin bakımını üstlenmek ve itaat etmek bu ev içi görevlerdendir. Kadının konuşmasına iyi gözle bakılmamasının nedeni merak duygusunu bastırılmasının gerekliliğidir çünkü kadın itaatkar olmalıdır. Aksi takdirde, Pandora örneğinde de olduğu gibi, kadının kötülükler getireceğine inanılır. Yunan mitolojisine göre, Pandora merakına yenik düşüp, açmaması gereken bir kutuyu açarak dünyaya kötülüklerin yayılmasına sebep olmuştur.

Ortaçağ’da kadın, Hristiyanlığın kutsal kitabı olan İncil’de, ilk günahın ve kötülüğün kaynağı olarak görülmüştür. Adem’in kaburgasından yaratılan Havva, Adem’i günaha sevk ederek, insanoğlunun cennetten kovulup, dünyaya gönderilmesine neden olmuştur. Bu günahın bir sonucu olarak, Tanrı da kadını suçlu bulmuş ve ceza olarak ona doğum sancısını vermiştir. Bu anlatıya göre, kadının günahkar oluşu hem toplum hem de tanrı tarafından onaylanmıştır. Hatta geleneksel Hristiyan öğretisine göre kadın, o kadar günahkardır ki onun bedeninden doğan varlık da onun kadar günahkardır. Haydar Akın’a göre günahkar kadının bedeninden doğan günahkar çocuk, doğar doğmaz vaftiz edilip, günahlarından arındırılarak Hristiyanlık dinine kabul edilir. Vaftiz edilmeden ölen bir çocuğun, günahkâr olduğu için cehenneme gittiği düşünülmektedir (2010: 40). Duby’ e göre, tarihin en karanlık dönemlerinden olan Ortaçağ inanışında ilk günahın kaynağı olarak görülen kadın doğası gereği kötülüğe yatkındır ve mutlaka kontrol altında tutulmalıdır (1991: 31) Bu dönemde, kız çocuklarının, eğitim bahanesiyle manastıra kapatılması ve köleliğin yasallaşması bunun bir göstergesidir. Ortaçağ Avrupası’nda, kilisenin de etkisiyle kadın bir meta gibi alınıp satılmaya başlanmıştır. Tüm bunlara ek olarak, Ortaçağ’ da savaş sonrası elde edilen ganimetler arasında kadınların ve kız çocuklarının da var olması kadının söz konusu durumunu gözler önüne sermektedir (Akalın, 2009: 39). Kadının, para ile alınıp satılarak köleleştirilmesi, ganimet olarak alınan kadın ve kız çocuklarının hediye edilmesi, bu dönemde kadının toplumsal hayatta hiçbir anlam ifade

etmediğinin hatta toplumda bir birey olmak şöyle dursun, değersiz bir eşya olarak sayıldığının ifadesidir. Kadın varlığının, bu denli değersizleştirilmesi, tüm bunlarla da sınırlı kalmaz; ataerkil düzenin, Ortaçağ toplumundaki en güçlü temsilcilerinden olan kiliseler, bedeni ve cinselliği aşağılamış, kadını ise, yalnızca bedenli bir varlık olarak yansıtarak, cinsellikle bağdaştırmış ve onu aşağılık, şeytani ve kötücül bir varlık olarak görmüşlerdir (Pektaş, 2008: 3).

Orta çağ'da, halk arasında hızla yayılan kadın düşmanlığı bu dönemde kadınların, 'cadı avcılığı' adı altında toplu olarak katledilmelerine de zemin hazırlamıştır. Kilisenin, cinsellik üzerindeki katı tutumu, erkeklerin kadınlarla birlikte olmasını yasaklamış ve bastırılmayan şehvet duygusu, erkeklerin kadınlara öfke duymasına sebep olmuştur. Bu şiddetli öfkenin bir sonucu olarak erkekler, kendi hayallerinde bir takım kadınlar yaratmış ve bu kadınların gerçekte var olduklarına, dünyaya kötülük saçıktıklarına kendilerini inandırmışlardır. Daha da kötüsü, erkekler zihinlerinde yarattığı ve 'cadı' adını verdikleri bu kötü kadınlardan korkup, yaşadıkları toplumdaki masum kadınları 'cadı' olmakla itham edilip yakarak öldürmüşlerdir (Bovenschen, 2003: 57). Toplumda gitgide yaygınlaşan batıl inançların da etkisiyle cadı avcılığı giderek yaygınlaşmıştır ve masum kadınlar canice katledilmiştir.

En başta zehri ve panzehri bilen şifacı/otacı kadınlar ve ebeler cadı olarak hedef gösterilmiştir. Bundan dolayı, İngilizcede 'witch' kelimesinin aslında cadı değil bilge kadın anlamına geldiğini söyleyebiliriz (Genç, 2011: 271). Büyücü kadınlar olarak bilinen şifacılar/otacılar ve ebelerden başlayan cadı avcılığı süreci, daha sonra toplumdaki tüm kadınları sınıf farkı gözetmeksizin içine alarak devam etmiştir. Bu dönemde, asılsız iddialar sebebiyle mahkemeler kurularak, birçok kadın sorgulanmış ve sorgulanan kadınlar cadılıkla suçlanıp yakılarak yaşamlarına son verilmiştir. Kadınlar, sorgulama sırasında fiziksel ve psikolojik birçok işkenceye maruz kalmışlardır. Hatta bazı bölgelerde, sorgulamak ve işkenceyle yetinmeyen mahkemeler bir takım deneyler yaparak kadınların cadı olup olmadıklarını anlamaya çalışmışlardır. Bunlar; kaynar su, ateş, iğne, gözyaşı ve kantar deneyleridir. Su deneyinde, elleri kaynar suya batırılan kadınların yaralarının ne kadar sürede iyileşeceğine bakılır, eğer erken iyileşirse kadın masum sayılırdı veya eli, kolu bağlanan kadın suya atılır, boğulursa masum olduğu anlaşıldı. Ateş deneyinde, kadında yanma sonucu oluşan yaralar çabuk iyileşirse, masumluluğu ispatlanmış olurdu. Cadıların acıyı hissetmediklerine inanıldığından, iğne deneyinde de kadının bedenine iğne saplanır ve acıyıp acımadığı kontrol gözlemlenirdi. Gözyaşı deneyinde kadının ağlaması istenirdi. Eğer

ağlarsa suçsuzluğu ispatlanmış olurdu çünkü inanışa göre cadıların gözyaşları olmazdı. Son olarak, kantar deneyinde kadın ve bir nesne kantara konarak tartıldığında kadın konulan nesneden hafifse ruhunu şeytana sattığı için hafif olduğuna inanılarak suçlu bulunur şayet ağır ise kantarı büyülediğine iddiasıyla yine suçlu kabul edilir ve yakılırdı. Tüm bu insanlık dışı uygulamalar tarihte Yakın Çağ'ın hemen öncesinde, Ortaçağ sonlarında yaşanmıştır. Tarihte kadın düşmanlığının bu kadar yoğun ve şiddetli yaşandığı başka bir karanlık çağ yoktur. Tüm bu insanlık dışı uygulamalar daha sonra bu uygulamayı başlatan ruhban sınıfı tarafından kaldırılmıştır (Aksan, 2013: 364).

Geçmişte, kadınlar üzerine yapılan olumsuz ve gerçek dışı tüm varsayımlar ve genellemeler; ataerkil otoritenin kadınlar üzerindeki tahakkümünün de etkisiyle kendinden sonra gelecek olan dönemin de kadın algısını şekillendirmiştir. Bu durum, kadınların modern hayata geçiş sürecinde hayatın her alanında; evde, işte, sosyal yaşantıda kısacası hayatın her alanında karşı karşıya geldikleri olumsuz ayrımcılığın temelini atmıştır. Cinsiyete göre değişkenlik gösteren alegorik betimlemeler, kadının ve erkeğin toplumsal rollerini belirlemiş ve gelenek haline gelen kalıplaşmış bu yargılar, kadın ve erkeği cinsiyet bağlamında ayrıştırarak toplumda sembolik bir düzen oluşturmuştur. Özetle söylemek gerekirse, antik dönemden başlayıp ortaçağ ile devam eden süreçte ataerkil söylemin toplumsal yaşantıda kadına biçtiği rol, klasik kadın anlayışının da temelini oluşturmuş.

Antik dönem uygarlıklarından başlayan, ortaçağı da içine alan dönemde kadının yerinin eve ait olduğu fikriydi. Bu dönemler içerisinde, kadın ev içerisinde oldukça pasif bir rol üstleniyordu. 16. yüzyıla gelindiğinde ise kadınlar, aktif bir şekilde üretim faaliyetlerinde yer almaya başladı ve ev artık kadınların üretim faaliyetlerine katıldığı, çiftlikleri yönettiği bir üretim merkezi haline geldi. 17. yüzyıla gelindiğinde ise, sanayi devrimi ve kapitalizm kadının toplumsal hayattaki konumunu olumsuz yönde etkiledi. Üretim faaliyetlerinde önemli yer tutan makinelerin, erkeklerin elinde olması kadını ev içine ait rollerle sınırladı. Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlıklarına büyük bir darbe vurarak, onların özgürlüklerini kısıtladı. Orta ve üst sınıf kadınlar, evde hizmetçilerini denetlerken, alt sınıf kadınlar geçimlerini sağlamak için erkeklerden daha düşük ücretle çalışmaya zorlandı (Thomas, 1988: 534-549). 18. yüzyılda yaşanan toplumsal değişimler ve gelişmeler sonucu toplumdaki klasik kadın anlayışı değişime

uğradı ve bunun sonucunda kadınlar, Fransız Devrimi'nin etkisiyle erkeklerle aynı haklara sahip olabilmek arayışı içine girdiler ve böylece 'feminizm' kavramı ortaya çıktı.

Latince kökenli olan ve kadın manasına gelen 'femine' kelimesinden türeyen feminizm kavramı için, tek ve genel bir tanımlama yapmak oldukça güçtür ancak birkaç kuramcının yapmış olduğu feminizm tanımlamaları yaygın olarak kullanılarak literatürdeki yerini almıştır. Bell Hooks'un "*Feminizm Herkes İçindir*" isimli eserinde yaptığı tanımlamaya göre; feminizm, cinsiyet temelli ayrımcılığı, istismarı ve tahakkümü bitirmeyi amaçlayan toplumsal bir harekettir (2002: 1). Fatmagül Berktaş' a göre ise; feminizm, kadınların, sırf cinsiyetlerinden dolayı toplum içerisinde maruz kaldıkları tüm olumsuz durumları tersine çevirmek adına yapılan bir kadın direniş hareketi olarak tanımlar (2014:3). Andre Michel'e göre; (1995:6-7) feminizm, kadınların, erkek merkezli dünyada oluşturulan tüm cinsiyetçi olgulara karşı hep birlikte verdikleri bir bağımsızlık mücadelesidir. Tüm bu tanımlamalar doğrultusunda, feminizmin, kadınların cinsiyetçi sömürü ve baskılara karşı bağımsızlıklarını kazanmaları adına, dayanışma içerisinde başlattıkları bir toplumsal hareket olarak tarihteki yerini aldığını söylemek mümkündür.

18.yy' da yayımlanan, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ve hemen ardından yayımlanan Fransız İnsan Hakları Bildirisi kadınları, yeni haklar elde etmeleri hususunda umutlandırmıştı. Kadınların, erkekler ile benzer olarak temel haklara sahip olması gerektiğini savunan, aydınlanmacı liberal feminist Mary Wollstonecraft'ın *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* (A Vindication of the Rights of Woman adlı eserini 3 Ocak 1792'de tamamlamasıyla feminist hareketin ilk adımı atılmış oldu. Wollstonecraft, Fransa'nın yeni anayasasının kadınları da kapsayacağını umarak eserini Fransız bakanı Talleyrand'a ithaf etti ve yeni anayasadan kadınların beklentisini açıkça ifade ederken, beklentilerinin karşılanmaması durumunda Fransa'nın bir tiranlık olarak kalacağını belirterek meydan okudu (Donovan, 2016: 22). Bu eser, gelecekteki feminist teoriler için temel oluşturmuştur ve kadınların haklarını savunmaları için örgütlenmeleri konusunda onları cesaretlendirmiştir.

19. yüzyılın başlarından itibaren, başta sanayi devrimi olmak üzere ekonomik, siyasi, bilimsel ve toplumsal alanlarda yaşanan değişim, dönüşüm ve yenilikler kadını içinde hapsediği evden dışarı çıkararak, etkin bir şekilde hayatın içinde yer almasına imkan sağladı. Bütün bu gelişmeler, kamusal hayatın bir başlangıcı olan iş yerini ve kadının özel alanı sayılan

evi birbirinden ayırdı (Donovan, 2016: 25). Bunun doğal bir sonucu olarak, yüzyıllar boyunca ev içerisinde ayrımcılığa uğrayıp, ötekileştirilen kadın, modern yaşantısı içerisinde de ayrımcılığa maruz kaldı ve yaşamı toplum içerisinde bir varoluş mücadelesi haline dönüştü. Buradaki varoluş mücadelesi, kadınların, tıpkı erkekler gibi birer birey olduklarını ispatlama çabalarıdır. Kendi özel alanından, kamusal alana geçiş yapan kadın, erkeklerle aynı işi yapıyor olmasına rağmen daha az ücret alıyor, erkek çocuklarına sunulan eğitim imkanlarından kız çocukları eşit şekilde faydalanamıyor ve siyasal hakları kullanma noktasında da erkeklerle bir tutulmuyordu. Bu dönemdeki kadınların tek beklentisi, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin erkeklerle aynı haklara sahip olmaktı. Bunlar, birer insan olarak herkesin eşit şekilde faydalanması gereken yaşam haklarıydı. Aksi yönde bir uygulamaya maruz kalan kadınlar, seslerini yükseltmeye başladılar ve bir grup kadın ilk adımı atarak feminist hareketi başlattı. Ataerkil sisteme karşı ayaklanmayı başlatan ve doğal hak arayışı içerisine giren bu kadınlar ilk feminist kuramcılar olarak tarihteki yerini alırken, 1848 yılında, New York'ta Elisabeth Candy Stanton tarafından, Doğal Haklar Bildirisine uyarlanarak kaleme alınan ve toplamda 100 erkek ve kadın tarafından imzalanan Haklar ve Duyular Bildirgesi ise ilk feminist belge olarak kabul edilir. Bu belge, kadınların temel yaşam haklarından, erkeklerle eşit olarak faydalanması gerektiğini savunuyordu. Sosyal yaşantı içerisinde, etkin bir şekilde yer almak isteyen kadınlar, erkeklerin sahip olduğu eğitim, oy kullanma ve mülkiyet haklarından erkeklerle eşit şekilde faydalanmayı talep etmişlerdir. Dönem şartlarını göz önünde bulundurduğumuzda, kadınların talep ettiği bu haklar temel yaşam haklarıdır.

Ataerkil tiranlığa karşı, kadınların doğal yaşam hakları için mücadele edilen bu dönem temelde üç feminist dalgadan oluşan feminist teori tarihinde, birinci feminist dalga olarak bilinmektedir. Birinci feminist dalganın sonunda, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Rusya başta olmak üzere dünyada 25 ülkede kadınlara, hiçbir ön koşul olmaksızın oy kullanma hakkı tanınmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde 20 Mart 1930 yılında kadınlara oy hakkı tanıyan Türkiye, tüm bu ülkeler arasında öncelikli konumdadır. Fransa' da ise, eğitimde fırsat eşitliği kapsamında, kız çocuklarının erkek çocuklarıyla aynı eğitimi alacaklarına dair köklü değişimler yapılmış ve kadınların kendi ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeleri hususunda düzenlemelere gidilerek erkeklerle aynı işi yapan kadınların, onlarla aynı ücreti kazanmaları konusunda radikal ekonomik değişim ve düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Bensadon, 1994: 61). Bu değişim ve düzenlemelerin diğer ülkeleri de

etkileyeceğini düşünen feministler, elde ettikleri sosyal ve siyasal haklara ek olarak yeni hak ve özgürlükler için bir arayış içerisine girmişlerdir.

Tarih boyunca, toplumsal hayatta yaşanan tüm değişim ve gelişmeler, insanların bilimde, ekonomide, sağlıkta ve diğer tüm alanlarda ilerleme kaydetmesini sağlamıştır. Değişen dünya içerisinde, insan, tüm bu ilerleme ve gelişimlere ayak uydurarak, kendi yaşamlarını iyileştirmek için önüne çıkan yeni fırsatların yakından takipçisi olmuştur. Kadınlar da 1960'lı yıllarda Avrupa' da, özellikle sağlık alanında ortaya çıkan yeni teknolojik ve bilimsel gelişmelerden faydalanmak üzere bir hak arayışı içerisine girdiler; çünkü daha önceden elde ettikleri yasal hakların uygulanması noktasında bir takım sorunlar yaşıyorlardı. Erkek ve kadın arasındaki yaşamsal uygulamalar bağlamında bu farklılıklar, kadınların yeni hak ve özgürlükler elde etmeleri için verecekleri mücadelenin zeminini hazırladı. Bu dönemde sağlık sektöründe yaşanan teknolojik ve bilimsel gelişmeler sonucu ortaya çıkan güvenli doğum yöntemleri ve ilaçlara bütün kadınlar eşit şekilde ulaşamıyordu. Tüm kadınların eşit şekilde bu gelişmelerden faydalanmasını sağlamayı amaç edinen ikinci dalga feministleri, doğum kontrol yöntemi olarak kullanılan araçlardan her kadının eşit ve ücretsiz bir şekilde faydalanmasını ve buna ek olarak kürtaj hakkı talep ettiler (Ecevit ve Karkiner, 2011: 67). Cinsellik ve doğurganlığın birbirlerinden farklı olduğunu savunan ikinci dalga feministleri, kadın bedeni üzerindeki kararın, yalnızca kadınlara ait olması gerektiğini ifade etmişler ve dönemin en ünlü feministlerinden Simone de Beauvoir'ün "Benim bedenim, benim kararım" sözünü sloganlaştırarak ataerkil otoriteye karşı başkaldırmışlardır. Kürtaj, o dönemde kadınlar için elde edilmesi gereken bir özgürlük hakkı olarak görülmekteydi, çünkü kadınlar, kendi iradeleri dışında verilen bir kararla anne olmaya mecbur bırakılıyorlardı. Anne olma kararını kendi öz iradesiyle veremeyen kadınlar, bu dönemde toplum baskısı altında anne olmaya zorlanıyorlardı. Annelik ve ev içi rollerin kadınlarla özdeşleştirildiği bu süreçte birçok kadın, anne olduğu için kariyerini yarım bırakmak zorunda kalmışlardı. Evlenmeden çocuk sahibi olan kadınlara ise toplum iyi gözle bakmıyor ve hali hazırda ayrımcılığa maruz kalan kadın, ikinci bir kez ötekileştiriliyordu. Yaşanan bu olumsuz süreçler kadınların hayatlarını derinden etkilemiş, hatta birçok kadın bu sebepten ötürü psikolojik çöküntü yaşamıştı. Bu şartlar altında '*Kişisel olan politiktir*' anlayışını benimseyen ikinci dalga feministleri hem özel hem de kamusal alanda cinsiyete bağlı normların ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır (Berktaş, 2014:4).

Kadınlar, bu dönemde verdikleri haklı mücadeleleri sonucunda, kendi bedenleri üzerinde karar verme hakkına sahip oldular ve sonuçta ilk olarak 1967 yılında İngiltere’de kürtaj uygulaması yasal hale getirildi. İngiltere’nin bu kararı diğer devletlere de örnek oldu. 1973 yılında Danimarka’da, 1978 yılında İtalya’da ve 1974 yılında İsveç’te kürtaj uygulamasını yasalarla güvence altına aldı (Kubilay, 2014: 393) Bu feministler için, ataerkil tiranlığa karşı kazanılmış bir zaferdi, ancak hala istediklerini tam olarak elde etmiş olmadıklarından hak arayış mücadeleleri devam edecekti.

20.yüzyıl feministlerinin asıl hedefi, toplum içerisindeki ataerkil otoriteyi yıkıma uğratmaktı, çünkü kadınların yaşamları boyunca hayatlarının her alanında içinde bulundukları bu edilgen durumun sorumlusu ataerkil otoritenin ta kendisiydi. Nitekim bu süreç devam ettikçe, kadınların kurtuluşu da mümkün görünmemektedir. Toplumun derinliklerine işleyen ataerkil yapı, kadınlara tanınan tüm haklara rağmen onları ‘öteki’ olarak görmeye devam etmektedir. Kadınlar, biyolojik farklılıklarından dolayı değil, ataerkil otoriter toplumun kadın cinsiyetine yüklediği normlar sebebiyle ikinci bir cins olarak düşünülmektedirler. Simone de Beauvoir’ın ifade ettiği gibi: “ Kadın doğulmaz, kadın olunur. Hiç bir biyolojik, psikolojik ya da ekonomik yazgı yoktur ki, dişi insanın toplumda büründüğü figürü belirlesin: kadın diye yaratılan bu yaratığı, erkek ve hadım arası bu ürünü üreten medeniyetin bütünüdür” (1962:9). Bu medeniyetin oluşturduğu kadın algısının en önemli özelliklerinden birisi, kadının içinde bulunduğu durumu sorgulamadan uyum sağlamasıdır. Kadın, toplumun kendi için uygun bulduğu şekilde erkeğin yanında, etkisiz ve edilgen bir şekilde yaşama katılır. Aslında kadın, bütünün bir parçası olarak görülür ve erkek olmadan eksiktir (Beauvoir, 1993: 33). Bu yüzden erkeğin gölgesinde kalmıştır. Kadın, ataerkil tiranlar tarafından evinin içerisinde, görünmez parmaklıklar ardında kendi kendine yaşamaya mahkûm edilmiştir ve bu mahkumiyet kadın benliğinin sürekli bir uyku halinde olmasına sebep olmuştur. Kadın, tüm yaşamı boyunca ataerkil toplum tarafından uyutulur ve değerli olduğu yanılsamasıyla uyuşturulur. Erkekler, kadınların hayatlarındaki her şeyi onların yerine üstlenmişlerdir. Kadınlar için çalışmışlar, onları korumuşlar, onlar yerine karar verip konuşmuşlar ve hatta onlar yerine düşünmüşlerdir. Bütün bunların bir sonucu olarak, kadının değerli olduğu fikri bir yanılgıdan ibarettir. Beauvoir’ın, *İkinci Cins* adlı eserinde aktardığı, Balzac’ın “Kadına kraliçe olduğu sanısını vererek köle gibi davranın” ifadesi kadını içkinliğe kurban eden ataerkil otoritenin bir stratejisidir (Beauvoir, 1993:159).

İkinci dalga feministleri, toplumdaki ataerkil yapının tamamen ortadan kaldırılmadığı sürece kadının kurtuluşunun mümkün olmayacağını öne sürmüşlerdir. Bu fikirden doğan radikal feminist akıma göre, kadınları kurtuluşa götürecek tek yol, sadece ataerkil otoritenin yıkılması değil, aynı zamanda onun toplumdaki yapı taşlarından olan aile kavramını da yerle bir ederek, ataerkil yapının tüm izlerini toplumdan tamamen silmek gereklidir. Toplumda kutsal olarak kabul edilen evlilik kurumu, sadece aile kurmanın ilk adımı değil, kadının toplumda köleleştirilmesinin de ilk basamağıdır. Tüm bu sebeplerden dolayı, radikal feminist kuramcılar, aile kurumunu kadınların ezilmesinin legal bir yolu olarak görürler. Eril egemen aile yapısının yıkılması toplumdaki dönüşümü sağlayarak, feminizmin asıl hedefine ulaşmasına yol açacaktır (Millett, 2011: 60-65). Aksi takdirde, kadınların içinde bulundukları süreç, bir kısır döngü haline gelecek ve kadın toplumun bir kurbanı olarak yaşamaya devam edecektir. Bu dönemde feministler “sisterhood” yani “kız kardeşlik” kavramı gibi birleştirici bir çatı altında hemcinsleriyle birlikte dayanışma içerisinde ataerkil otoritenin normlarına karşı mücadeleye girişmişlerdir. “Kadınlar arasındaki dayanışma her zaman cinsiyetçiliği zayıflatır ve ataerkinin yok olması için uygun ortamları kurar” (Hooks, 2002: 15). Ancak, bu kadın dayanışması içerisinde merkeze konan beyaz kadın ve sorunları nedeniyle kız kardeşlik kavramı zaman içerisinde tartışmalı bir hal almış ve feminizmin yalnızca Avrupalı kadınlar için olduğu yanılgısını da beraberinde getirmiştir. Bunun sonucu olarak, 1990’lı yıllara geldiğimizde, feminizm kavramının yavaş yavaş kendi içerisinde dönüşümler geçirmeye başladığını söyleyebiliriz. Bu dönüşüm, kadın sorunlarına bireysel bir düzlemde yaklaşılması gerektiğini noktasında üçüncü dalga feminizm akımının ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır (Özveri, 2009:210).

20. yüzyıl sonlarına doğru, Carolite Pateman, Genevieve Lloyd, Susan Bordo ve Irish Young başta olmak üzere bazı teorisyenler, ikinci dalga feminizmin eksikleri ve yanlışlıklarını belirleyip, bunları ortadan kaldırmayı hedefleyen bir feminist akım ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu teorisyenler, ikinci dalga feminizminin, evrensel, tek tip kadını kapsadığını ileri sürerek, üçüncü dalga feminist hareketin geniş bir düzlem içerisinde, toplumdaki bütün kadınları kapsaması gerektiğini düşünmüşlerdir. Toplum içerisinde, evrensel bir tip olarak kabul edilen beyaz kadınların dışında da başka kadınların da var olduğunu ve bu bağlamda kadın sorunlarına bireysel ve geniş bir perspektifle yaklaşılması gerektiğini savunmuşlardır. Merkeze batılı kadını koymak, toplum içerisinde kadın sorunlarını çözüme kavuşturmayacaktı,

Çünkü dünya üzerinde Avrupalı beyaz kadın dışında birçok bireysel farklılıklara sahip kadınlar vardı. Her kadının içinde bulunduğu koşullara göre, sorunlarının da farklı ve bireysel olduğunu kabul etmek gerekiydi. Bu sorunlara genel bir bakış açısıyla yaklaşmak, bazı kadınların sorunlarını gölgede bırakıp, feminist hareketin yalnızca beyaz kadınlar için olduğu yanılısamasını doğuracak ve hareketin amacını sekteye uğratacaktı.

Margaret Walters (2009: 162) ifade ettiği gibi, feminizmde yalnızca cinsiyet farklılıklarını merkeze koymak, sınıf, din, etnik köken, cinsel tercih gibi yerel ve bireysel farklılıkların gölgede kalmasına sebep olur. nc dalga feminist hareketi, diğer feminist dalgalardan ayıran en önemli özellik budur. nc dalga feminizmde, kadın sorunları geniş bir düzlem içinde çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu teoriye göre, kadınların bireysel ve özel deneyimlerinin görmezden gelinmesi, kadının ataerkil kültür tarafından değersizleştirilmesine ve ezilmesine sebep olur (Donovan, 2016: 350). Geleneksel feminist anlayıştan öte kadınların yaşamsal pratikleri ve bireysel deneyimleri üzerine odaklanan bu teori, daha önce ortaya atılan teori beyaz kadın merkezli olduğundan tekilci kabul edilen liberal anlayıştan farklı bir boyuttadır. Liberal aydınlanmayı başlattığı düşünülen ikinci dalga feminist teorisyenlerin aksine, üçüncü dalga feministlerinin postmodernizmin de etkisiyle, hiçbir siyasi ideolojiyi ve fikri kabul etmeyerek, tüm otorite ve merkeziyetçi anlayışlara karşı feminizme getirdikleri bu yeni soluk ise, bunun bir kanıtı niteliğindedir. Postmodernizm, ortaya atılan tüm genellemeleri reddeder; çünkü bireysel farklılıkların, görmezden gelinmesine şüpheci bir şekilde yaklaşır (2016: 380). Bu bağlamda düşünüldüğünde, tüm merkeziyetçi otoriteleri yıkan bu yeni feminist anlayışın, üçüncü dalga diye adlandırılmasına rağmen; birinci ve ikinci dalga feminist akımların tam zıttı yönünde bir karşı feminist dalga olduğunu söyleyebiliriz. nc dalga diye adlandırılan bu yeni teorinin amacı, kadınlar arasındaki etnik, siyasi, sınıf, din, cinsel tercih gibi bireysel ve özel bütün farklılıkların, dikkate alınarak onları ayırıştırıp, kutuplaştırmadan kadınların lehine bir toplumsal dönüşüm için; eğitim başta olmak üzere her türlü ilerlemeyi sağlayacak faaliyetleri yaygınlaştırmaktır (Heywood ve Drake, 1997: 34-35). Merkeziyetçi ve tekilleştirilmiş tüm olgular, kadınların toplum içerisinde ezilmelerine ve tekileştirilmelerine sebep olan birer araçtır. Cinsiyette bunlardan biridir ve Butler şu ifadesiyle cinsiyet meselesini çözümlenmeye çalışmıştır:

Bedensel kategorilerin doğallıktan çıkarılması ve anlamının çözülmesi stratejisiyle performans teorisine dayalı bir dizi parodik pratiği öneriyorum...bunlar beden, cinsellik, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kategorilerini kesintiye uğratarak ikinci çerçevenin ötesinde yeni yıkıcı anlamlandırmalara imkan sağlayabilir (Donovan, 2016: 387).

Var olan bütün toplumsal sözleşmelerde, yasalarda da durum böyledir. Bu tür ikili anlaşmalarda, bireysel farklılıklar dikkate alınmaz ve insanlar tek tipleştirilerek topluma uyum sağlamaları beklenir. Kadınların, yıllarca mücadele içerisine girerek elde ettikleri tüm yasal haklar bu bağlamda değerlendirildiğinde, üçüncü dalga feminist teorinin gerekliliği göz önüne serilir. Seyla Bnehabib (1987: 163) 'in de ettiği gibi, insanların her birinin toplum içinde aynı hak ve özgürlüklere sahip olması herkesin eşit şartlarda yaşaması bakımından mantıklı gibi gözükebilir ancak; tüm bu şartlar sağlanırken her insanın bireysel olarak öz kimliği soyutlanır.

Üçüncü dalga feminist teorinin, her insanın bireysel farklılıklarının onları değerli kıldığını ve bu farklılıkların görmezden gelindiği takdirde ortaya atılan feminist teorilerin başarıya ulaşmasının mümkün olmadığını ileri sürmesi, bu teorinin çeşitlenmiş oluşumuna karşı eleştirileri de beraberinde getirmiştir.

1.1 Feminizm Türleri

18.yüzyıl sonlarına doğru kadınların, ataerkil kültüre toplumsal bir başkaldırısı olarak başlayan feminizm hareketi, zaman içerisinde bazı değişimlere uğramış ve bunun sonucunda çeşitlenmiş, farklılaşmıştır.

Öznesi kadın olan feminist hareket, tarih boyunca yaşanan toplumsal değişim ve gelişmelerden etkilenmiştir. Kadın, yaşadığı toplumdan bağımsız olarak düşünülebilen bir varlık değildir. Toplumun dini, sosyoekonomik özellikleri, ırksal ve sınıfsal farklılıkları, gelenek ve görenekleri gibi sosyal, kültürel, siyasi ve politik bütün olgular kadının yaşamını derinden etkiler. Kadın meselesi tartışılırken, kadının varlığını, konumunu ve durumunu bu olgulardan bağımsız bir şekilde düşünmek mümkün değildir. Feminizm hareketi, tüm bu alanlarda erkek merkezli bakış açısına yönelik eleştirel bir tutum geliştirirken, kendi içerisinde de zaman zaman benzer düşünceleri savunan, zaman zaman farklılaşan, çeşitlenen bir tutum sergilemektedir. Bunun sonucu olarak farklı feminist teoriler ortaya çıkmıştır. Bu durum,

toplumsal bir düzlemde başlayan feminizmin, hayatın tüm alanlarına nüfuz etmesine, siyasal, politik, kültürel, ekonomik düzlemlere de yayılarak genişlemesine imkân sağlamıştır.

18. yüzyıldan başlayarak, 21.yüzyıla kadar geçen tarihsel süreçte, feminist hareketi; birinci, ikinci ve üçüncü feminist dalga olarak ele almak mümkündür. Buna ek olarak, geçen bu tarihsel süreç içerisinde, feminizmin sosyal, kültürel, siyasi ve politik oluşumlardan etkilenmesi, onun çeşitlenmiş bu üç dalga içerisinde de farklılaşarak yeni feminist teorilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu çeşitliliğin ana nedeni kadınların, talep ve isteklerinin süreç içerisinde farklılaşmasıyla birlikte, farklı görüş, düşünce ve ideolojilerden de faydalanılarak feminizmin eleştirel boyutunun geniş bir düzleme yayılmak istenmesidir. Feminist teoriler, kendi içerisinde hem birbirlerini destekleyerek hem de zaman zaman çatışma içerisine girerek ortak düşman kabul ettikleri ataerkil otoriteye karşı savaşımlardır. Bu teorilerin başında, liberal feminizm, kültürel feminizm, Marksist feminizm, sosyalist feminizm, radikal feminizm, Fransız feminist kuram, eko-feminizm ve post feminizm gelir. Bunlara ek olarak, lezbiyen feminist teori, post-kolonyal feminizm ve siyahi feminizm ve yeni nesil feminizm olarak bilinen Punk da vardır.

1.1.1 Liberal Feminizm

Aydınlanmacı Liberal Feminizm olarak bilinen bu feminist teorinin, Aydınlanma çağı ile 19.yy arasındaki tarihsel dönemi kapsadığını söyleyebiliriz. Aydınlanma döneminde, bilimsel olarak yapılan keşifler, insanın dünyayı rasyonel olarak yeniden anlamlandırmasına fırsat vermiştir. Ortaçağ'da öne sürülen evren tasarımı, tanrının dünyayı hiyerarşik bir düzene göre tasarladığına inanılır. Büyük varlık zincirine göre, en üstte Tanrı, melekler ve şeytanlar, mitolojik bazı varlıklar ve en son zincirde ise üstte erkekler, altta kadınlar olmak üzere insanlar bulunmaktadır. Bu zincir, evren tasarımının yapı taşı olarak bilinmektedir (Bakırcı, 2017).

Aydınlanma çağında, yapılan tüm bilimsel keşifler, Galileo'nun dünya ile ilgili bilimsel çalışmaları ve Newton'ın 1687 yılında yayımladığı *Matematik İlkeleri* adlı eseri, evren tasarımının ve işleyiş düzeninin hiyerarşik bir sisteme bağımlı olmadığı ve tamamen akılcı, matematiksel ilkelere göre sürdüğü fikrini ortaya çıkarmıştır. Devrim niteliği taşıyan bu gelişmeye bağlı olarak, zamanın gerisinde kalmış ortaçağ hiyerarşik evren düzeni inancı derinden sarsılmıştır. Bilimsel anlamda kaydedilen bu gelişmeler, aklın ve düşüncenin önemini

artırmış, belirli kanunlara göre düzenlenen evrensel sistem ilke ve kurallarının, toplumsal düzene de uygulanabileceği öngörülmüş, bireylerin tanrı tarafından eşit hak ve özgürlükler verilerek yaratıldığı ve hepsinin akli bir yeteneğinin olduğu düşüncesi önem kazanmıştır. Bunun bir sonucu olarak, 1922’ de yayımlanan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nde her bireyin doğuştan yaşama, özgür olma ve mutluluğa sahip olma gibi doğal hakları olduğu ifade edilmiştir (Donovan, 2016: 23).

Rasyonel temellere dayandırılan akılcı dünya görüşü, aklın her şeyin üstünde olduğunu savunmuş ve onu bir denetleme mekanizması olarak kabul etmiştir. Bu durum, akılcı bir varlık olarak yaratıldığı düşünülen erkeğin, kadına tahakküm hakkının olduğu yanılgısını ortaya çıkarmıştır. Antik dönemden Aydınlanma çağına kadar süregelen, kadının erkeğe oranla irrasyonel bir varlık olduğu inancı, erkeği kamusal alanla, kadını ise akıl dışı kabul edilen özel alanla özdeşleştirmiştir. Brennan (1979: 195) erkeği, rasyonel bir varlık olarak tanımlamış ve yaratılışı gereği yönetme yeteneğine sahip olduğunu vurgulamıştır. Kadınlar ise, irrasyonel yaratılışları gereği akıl yoksunlardır ve bunun doğal bir sonucu olarak, Tanrı’nın eşit ve özgür yarattığı birey kavramının dışında kalırlar. Bunun anlamı, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi’nde yer alan tüm hak ve özgürlüklerin birey olarak kabul edilen erkeklere özgü olduğudur. Kadın, kamusal hayatın dışındadır ve erkeklere bahsedilen tüm yaşamsal haklardan mahrumdur. Stanton’ın 1854’ te kadın ve köle arasındaki benzerliği vurguladığı bir konuşması, dönemin kadına bakış açısını özetler. Kadınların, kendilerine ait mal varlıklarını edinmemesi, çocuklarının vesayetini alamaması, kadının varlığını kanıtlayacak hiçbir resmi dayanağının olmaması, kocaları tarafından cezalandırılmaları ve tıpkı efendisine ait bir köle gibi kocalarının adlarıyla anılmaları kadının toplum içinde bir birey olmadığını ispatlar niteliktedir (Donovan, 2016: 55). Özel ve kamusal alanın kesin ve net çizgilerle birbirinden ayrıldığı bu dönemde, kadın hem özel alan kabul edilen eve hapsediliyor hem de ucuz bir iş gücü olarak kamusal alanda kapitalizmin bir sömürgesi olarak yerini alıyor. Kadının, içinde bulunduğu bu durumun, yaratılışından ve Tanrı’nın yalnızca erkeği hak ve özgürlüklere sahip bir birey olarak kabul ettiği yanılgısından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Mary Wollstonecraft, Sarah Grimke, Maria Stawart ve Frances Wright gibi Liberal feminist anlayışa sahip olan teorisyenler, kadının ve erkeğin ontolojik olarak eşit yaratıldığını ve erkeklerle aynı fırsatlara sahip olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Kadının, akıl kavramının

dışında tutulmasının doğası gereği değil, erkeklerle aynı eğitimi almadıklarından ve eleştirel düşünebilme yeteneklerinin gelişmemiş olmasından kaynaklandığını ifade etmişlerdir (Donovan, 2016: 37). Bu teori, benzer fırsatlara sahip olduğunda erkek ve kadın arasında hiçbir fark olmayacağını altını çizer. Bunlara ek olarak, liberal feminist anlayışa göre, kadının var oluş nedeni yalnızca erkeği memnun etmek değildir, kadına kamusal alanda önemli işler yürütmesi için fırsat verilmelidir. Toplum içinde birçok kadın, çok önemli işler başarabilecek oldukları halde, duygusallık ve güçsüzlük yüklenerek korunmaya muhtaç bir varlık gibi düşünülmüş, ataerkil otorite tarafından kurban edilmiş, erkeğin ve sistemin bir kölesi haline gelmiştir. Stanton' ın da söylediği gibi kadınların, korunduklarını sandıkları ve hapsedildikleri o ev, onların cehennemidir (2016: 49). Kadınlara dair toplumsal dönüşümün yaşanması ve kadının erkeğin memnuniyeti sebebiyle pasifleştirildiği durumdan kadının kurtulması için gerekli olan tek şey eğitimidir. Kadınlar, doğru ve hakiki bilgiye kendi deneyimleri sayesinde ulaşmalı, araştırmalıdır. Tüm bunların gerçekleşmesi için gerekli olan şey, erkek ve kadının hem yasal olarak hem de yaşamsal pratikler bağlamında eşit hak ve özgürlüklere sahip olmasıdır. Bu yüzden liberal feminist teori, yaşamsal hakların temeli üzerine kurulmuştur ve oy hakkı da dahil olmak üzere kadınlara yasal anlamda yeni hak ve özgürlükler kazandırmak adına mücadele etmiştir. Liberal feminist anlayışın kadınlara, yasalar önünde erkeklerle aynı hakları kazandırması, erkek ve kadının tam anlamıyla eşit olduğu yanlısamasını doğurabilir. Gerçekte, liberal feminist teoride kadınların, yalnızca orta sınıf beyaz kadınların talep ettikleri haklar, burjuva erkeklerinin sahip olduğu haklardır. Caroline Ramazanoğlu (1998: 28-29)' a göre, liberal feminizm kadınların cinsiyetçi bir ayrıma uğradıkları gerçeğini yadsımamasına ve burjuva erkeklerinin sahip olduğu hakları talep etmesine rağmen, kadın ve erkek arasındaki güç ilişkisini görmezden gelir. Ayrıca, liberal feminist teorinin temelini oluşturan liberalizm, erkek merkezli bir oluşumu ifade eder, dolayısıyla; kadınlar erkeklerle aynı hakları talep ederken aslında ataerki tarafından oluşturulmuş düzeni kabul edip, hiç eleştirmeden var olan düzene uyum sağlarlar. Bu noktada liberalizm ve feminizm taban tabana zıt bir tablo sergiler. Bunlara ek olarak, kadınlar, hem ataerki hem de ataerkil düzen ile karşılıklı olarak birbirlerini besleyen kapitalizm tarafından sömürülür. Liberalizm ise, kapitalizm ile dosttur. Yine bu noktada liberal feminizme, feminist hareketin amacı dışında kalan bir yöne kaydığı gerekçesiyle eleştiri yapılabilir. Yalnızca orta sınıf beyaz kadınların bir hak arayışı olarak görülen liberal feminist

teori, feminizmin önemli vurgularından olan kız kardeşlik anlayışı ile de çelişir çünkü siyahi ve alt sınıftan olan kadınlar yok sayılır (Donovan, 2019: 58).

Liberal feminist teori içinde birçok çelişki barındırmasına rağmen, kadınların oy verme hakkı da dâhil olmak üzere yasal anlamda haklar elde etmelerini sağlamıştır. Bu bağlamda, liberal teori kadınların toplumda edindikleri konumlarda önemli ve olumlu değişiklikler sağlamış ve feminist hareket büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Dahası, liberal teori kendinden sonra gelecek olan diğer feminist teoriler için güçlü bir altyapı oluşturmuştur. Kadınların eril sisteme karşı yürüttüğü bu haklı mücadele, toplumdaki sınıf farklılıklarından kaynaklanan problemlerle karşı karşıya gelmeden ve var olan sorunlara eşitlikçi çözümler bulunmadan, kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanmasının mümkün olmayacağını ispatlayarak, kendinden sonra gelecek olan teorilere ışık tutmuştur.

1.1.2 Kültürel Feminizm

19.yüzyılda liberal teorinin, feminizme akılcı ve hukuki katkılarından sonra, Margaret Fuller, Perkins Gilman ve liberal teorinin oluşumuna katkılarıyla bilinen Stanton, kadın meselesine daha geniş ve farklı bir perspektiften bakarak kültürel feminist kuramı ortaya atmışlardır. Dönemin kadın hareketinin en önemli isimlerinden olan Matilda Joslyn Gage, erkek merkezli bir yapı olarak kilisenin, kadını din aracılığıyla sömürdüğünü savunmuştur (Donovan, 2019:89).

Anaerkil bakış açısını ve analık kavramını temel alan kültürel feminist teori, tarih öncesi dönemlerdeki toplumlarda var olan analık hukuku olgusunun yeniden hayata geçirilmesi ve toplumdaki ataerkil yapının anaerkil bir yapıya dönüştürülmesi üzerine tasarlanmıştır. Kültürel feminizm, kadınların, ataerkil bir toplum sistemi içerisinde, eril bakış açısıyla oluşturulmuş yapay bir kültüre uyum sağlamak zorunda kaldıklarını ve bunun bir sonucu olarak kendi öz benliklerini keşfedecek fırsatı bulamadıklarını ifade eder. Donovan (2019: 73) bireyin, kendini gerçekleştirmesine, öz benliğinin dışa yansıtmasına engel olan tüm toplumsal olguların kötü olduğunu ve ortadan kaldırılması gerektiğini ifade eder. Bu teori, kadınların, diktatör toplum tarafından dayatılan kurallara uyum sağlamak yerine, kendi içlerinde var olan sezgisel gücü keşfetmeleri ve ona uyum sağlamayı öğrenmeleri gerektiğini savunur.

Fuller'in 1845 yılında yayınladığı, *On Dokuzuncu Yüzyılda Kadınlar* adlı eseri, kültürel feminist teörının yapı taşı kabul edilir. Amerika'da en güçlü feminist çalışma olarak görölen bu eserde Fuller, kadınların kendi içlerindeki gücü keşfetmeleri ve erkeklere değil, kendilerine bağımlı bir şekilde, kendi kendilerine yaşamayı öğrenmeleri gerektiğini anlatır. Bu noktada kadın olgusu, Avrupa'daki romantik akımda önemli yer edinen, romantik bireye uyarlanmıştır çünkü romantik birey toplumun ondan beklediğini değil, hissettiğini yapar. Kadınlar, içlerindeki sezgisel gücü hissedip, özgürce kendilerini gerçekleştirdiklerinde, eril kültürden tamamen arınıp, kendi başlarına yaşamayı öğreneceklerdir (Fuller, 1987: 63). Kültürel feminizmin temel düşüncesi budur. Buna ek olarak, kadın meselesine, kendinden önce gelen liberal teoriden çok daha farklı bakan kültürel feminist teori, kadın ve erkek doğasının birbirinden farklı olmasını bir zıtlık olarak görmediğinden, bu durumun cinsiyetler arası ayırma sebep olduğu fikrini de kabul etmez, aksine bu zıtlıkları bir uyum olarak görür (Fuller, 1987: 169). Asıl ayrıştırıcı olan, eril kültürün kadın üzerindeki tahakkümüdür. Yine liberal teoriden farklı olarak, matematiksel yönünü bir kenara bıraktığı bilginin, duygusal yönüne vurgu yapan kültürel feminist teori, liberal feminizmin hayalini kurduğu siyasal dönüşümden öte, köklü kültürel bir dönüşümün kadınlar için faydalı olacağını ifade eder. Donovan'ın Gilman'dan aktardığı üzere, anaerkillik kültürün, kamusal alana yayılması demek, dünya üzerinde barışın ve aşkın çoğalması, şiddetin ve savaşın ise son bulması anlamına gelir çünkü dişilik içerisinde dünyayı güzelleştirecek olan sevgiyi barındırır (2019: 101).

Kültürel feminist teorisyenler, eril kültürün toplumdaki yansımaları olarak gördükleri din ve aile gibi oluşumlara karşı da yeni yaklaşımlar üretmeye çalışmışlardır. Stanton tarafından 1895 -1898 yıllarında iki parça olarak basılan *Kadının İncili* ve 1891 yılında yayımlanan *Anaerkillik* isimli çalışmalar dinin, kadınları ataerkillik normlarına göre yönetmeye çalıştığının ifade eden dönemin güçlü feminist eserlerindendir. Stanton (1972: 127) *Kadının İncili* adlı eserinde, “Biz kadını vazgeçilmez olan tüm doğal haklarından alıkoyan herhangi bir kodu ya da inancı kabul edemeyiz” der. Kadınları değersizleştiren, kısıtlayan ve günümüzde geçerliliğini çoktan yitirmiş olan eril kültürün bu oluşumlarına karşı, Tanrı'nın içinde var olan dişiliğin, eskiden olduğu gibi yeniden hatırlanmasını ve baba figürü olarak görölen Tanrı' nın yanı sıra, “İlahi Anne” kavramının kullanılmasını, ona da dua edilmesini önerir. *Anaerkillik*, adlı eserinde ise, anaerkillik toplum hayalini yansıtır ve tarihte anaerkillik dönemleri örnek göstererek, diğer kültürel feministler gibi, anaerkillik yönetim anlayışı hakkındaki ütöpic sayılabilecek düşüncelerini ifade

eder. Kadınların başta olduğu bir yönetim anlayışının, dünyada var olan savaş, cahillik, açlık gibi tüm olumsuz durumların sonu olduğunu savunur (Stanton, 1891: 140-141).

19.yüzyılın kültürel feminist hareketinin diğer bir önemli ismi ise, kiliseyi ve İncil'in öğretilerini tamamen yok etmeyi destekleyen Matilda Joslyn Gage' dir. 1893 yılında yayımlanan *Woman, Church and State* adlı eserinde, kilisenin kadına uyguladığı toplumsal baskıyı anlatan Gage, geçmiş dönemlerdeki anaerkil toplumlar ile ilgili bilgileri gün yüzüne çıkararak, toplumsal yapının kadınların ve tüm dünyanın yararına yeniden anaerkil dönüşüme gitmesi gerektiğini vurgulayan örnekler verir. Kilisenin, erkeği tanrı gibi gördüğünü ve kadını ötekileştirerek, değersiz bir statüye konumlandırıldığını ifade eder. Kadın, yanlış Hristiyan öğretileri sebebiyle cinsiyetinden utanç duyan bir varlık haline gelmiştir (Gage, 1980: 209-219).

Gilman ise, 1911 yılında yayımlanan eseri, *Erkek Yapısı Dünya ya da Erkek Merkezli Kültürümüz* adlı eserinde, kadınlar tarafından benimsenmiş olan kültürün tamamen erkek merkezli ve ayrıştırıcı bir kültür olduğunu ileri sürer. Kadınların, naif karakterlerinden ötürü kadın merkezli bir dünyanın daha koruyucu, bütünleyici ve her yönüyle daha iyi bir dünya olacağını savunur (Donovan, 2019: 99).

Sonuç olarak, anaerkil kültürün, yaşadığımız eril dünyayı her yönüyle değiştireceğine inana kültürel feminizm, feminist teoriler arasında güçlü bir duruşa sahiptir. Bu teori, kadın ile erkek arasındaki farkların yaratılıştan mı yoksa kültürden mi geldiği ve cinsiyet noktasında doğanın mı kültürün mü baskın olduğu konusundaki belirsizlikler nedeniyle eleştiriler alsa da, kültürel feminist teorisyenler, kadınlık mirası adını verdikleri olgunun yardımıyla, eril hâkimiyet alanındaki toplumsal alanı iyileştirmek adına çaba sarfetmişlerdir.

1.1.3 Marksist – Sosyalist Feminizm

Marksist Feminist teori, diğer teorilerden farklı olarak kadını, farklı bir sınıf kategorisine koymaz. Tüm feminist teorilerin ataerkil normlara karşı yürüttüğü cinsiyet savaşlarının yerini bu teoride sınıf savaşları alır. İçerisinde kadın kimlik tanımlamasının var olmadığı Marksist teori, toplumdaki tüm eşitsizliklerin ve ayrımın sınıf farklılıklarına bağlı olduğunu ve sınıf farklılıkların çözümlenmesi halinde toplumsal eşitsizliğin son bulacağını ifade ederken, kadın

sorununun temelini cinsiyet odaklı değil, sınıf odaklı olduğunun altını çizerler (Sağlam, 2020:402).

Marksist teori, toplumdaki ayrımcılığın sınıf temelli olduğunu ifade ederken, feminizmin, yüzyıllardır savunduğu kadının cinsiyetinden ötürü ayrımcılığa uğradığı düşüncesini bir kenara bırakır. Josephine Donovan'ın, Marx'ın *Alman İdeolojisi* adlı eserinden aktardığı görüşü, sınıf farklılıklarının çözümünün toplumsal eşitliği sağlayacağını ifade eder ancak kadın sorunları için ayrı bir çözüm sunmaz:

Egemen sınıfın düşünceleri her dönemde egemen düşüncelerdir, bir başka deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf aynı zamanda egemen entelektüel güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde tutan sınıf aynı zamanda düşünsel üretim araçlarını kontrol eder. Böylece genel anlamda düşünsel üretim araçlarından yoksun olanların düşünceleri de bu egemen sınıfa tabi olur (Donovan, 2016: 135).

Tüm bu ifadeler dikkate alındığında, Marksist kuramın kadın ve erkek olarak cinsiyetleri görmezden geldiğini ve kadını sömüren ataeril toplum yapısı özelliklerine karşı da kör olduğunu söyleyebiliriz. Feminist teori genel bağlamda, toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataeril sistemin kadını, sistematik bir şekilde köleleştirdiğini savunurken, Marksist teori, toplumdaki ezilmenin kaynağının ekonomik farklılıkların oluşturduğu sınıflar arası eşitsizlikler olduğunu iddia eder. Bunun yanı sıra, özel mülkiyetin toplum içinde ayrımcılığa sebep olduğunu savunur. Rosalind Delmar' a göre, kadının toplum içerisinde ezilmesinin sebebi özel mülkiyet anlayışının varlığıdır. Hem kadınlar hem de toplumda ezilen tüm sınıflar, özel mülkiyeti destekleyen ekonomik oluşumlar ortadan kalkmadan özgür olamayacaklardır (1998: 121).

Sonuç olarak, Marksist teoriye göre, kadın sorunu sadece kadının toplumdaki ekonomik sömürüsü ile bağlantılıdır. Kadını ayrı bir sınıf olarak görmeyen bu teoride, kadının kurtuluşu kendi sınıfının kurtuluşunda, diğer bir deyişle erkeklerin kurtuluşunda yatar. Bu teori, kadınların, sadece kadın olduklarından dolayı toplumda ikincil konumda olduklarını ve sömürıldüklerini görmezden gelir. Marksist teorinin, toplumun derinliklerine işlemiş olan ataeril kavramını ihmal ederek yaptığı tüm sınıfsal çözümlemelerin, kadın sorununun ortadan kaldırılması bağlamında yetersiz kaldığını ifade edebiliriz.

Sosyalist feminist kuram ise, Marksist teorinin eksik yanlarını tamamlamaya çalışır bu yüzden ikisi birlikte ele alınır. Sosyalist feminizmin, Marksist kuramın feminizm noktasında

genişletilmesiyle oluşmuştur. Sosyalist feminist teori, kadınları, Marksist teoriden farklı olarak toplumsal sınıflar arasında ayrı bir sınıf olarak kabul eder. Kadınlar ve işçi sınıfı arasında bir bağlantı kurarak kadınların ezilmesinin ve sömürölmesinin altında kapitalizmin yarattığı sınıf farklılıklarıyla birlikte ataerki ideolojinin varlığı olduğunu iddia eder. Donovan'ın şu ifadesi bunların bir kanıtı niteliğindedir:

Üretim ilişkileri sınıfsal sömüröye, yeniden üretim ilişkileri ise cinsel ezilmeye yol açar. Böylece, bütün kadınlar cinsiyetleri nedeniyle, proleter kadınlar ise bir de sınıfları nedeniyle ezilirler. Dolayısıyla, orta sınıftan kadınlarla alt sınıftan olanlar arasında ortak bir mücadele alanı vardır: yeniden üretim (ya da cinsiyet ilişkileri) (Donovan, 1997:130).

Ataerki, toplumsal hayatta kadının varlığını görmezden gelirken, ekonomik sistem içerisinde de kapitalizmin katkısıyla erkekler arasında sınıf farklılıkları oluşturur ve oluşturduğu bu farklılıkları meşrulaştırır. Kadınlar, kadın oldukları için toplumsal hayatta ayrımcılığa maruz kalırken, meşrulaştırılan bu sınıf farklılıkları içerisinde de bir kez daha ötekileştirilirler. Kamusal alanda çalışan kadınların, az ücret verilerek çalıştırılması buna bir örnektir. Kadının, yaşamını sürdürmek için bir erkekle evlenmeye mecbur edilmiş olması kapitalizmin kadınlar üzerindeki bir yaptırımıdır.

Sosyalist feminist kuram, kadınların sınıf bağlamında ikili bir statüye sahip olduğunu öne sürer. Kadınlar eğer çalışmıyorsa, ekonomik olarak bağımlı oldukları erkeklerle aynı sınıfta yer alırken, çalışıyorsa kendi aldığı ücrete bağlı olarak bir statüde yer alırlar (Donovan, 2016: 163). Bu iki statünün tek ortak özelliği, kadının ötekileştirilmiş olmasıdır. Çalışmayan kadın, ekonomik olarak eşine bağımlı hayatını sürdürürken, ev içi rollerle özdeşleşerek kamusal alanın dışında kalmıştır, çalışan kadın ise, erkeklere nazaran daha az ücret aldığından ikincil konuma düşürölmüştür. Kadına ev içinde yaptığı işler için ücret ödenmiyor olması onu, erkeğin kamusal alanda çalışması karşısında üretici değil tüketici konumuna getirmiş ve yaptığı işi değersiz kılmıştır (Vogel, 2003: 48-49). Bunun bir sonucu olarak, sosyalist kuram kapitalizm ve ataerkiyi birlikte ele alır. Kapitalizm ve patriarki birbirlerini besleyen sistemlerdir ve birbirlerinin varlıklarını güçlendirirler. Bu bağlamda düşünöldüğünde, sosyalist kuram bu iki olgununda sorun olarak görölüp çözümlenmesiyle kadının özgürlüğe kavuşacağını savunur. Bu durum aynı zamanda, daha önce liberal feministlerin elde ettiği erkeklerle eşit hak

kazanımlarının, gerçek manada kadınları özgürlüğe kavuşturmadığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Sosyalist feminizmin çözümlemeye çalıştığı diğer bir alan ise, ailedir. Bu kuram, ideolojik toplumsallaşmanın üzerinde annenin rolünü de belirlemeye çalışmıştır. Toplumsal cinsiyet olgusuna göre, erkeklerin ve kadınların her biri kalıp davranışlar sergiler ve bu davranışlar kapitalizmin etkinliğini artırır. Geçmişten bu yana, ikili karşıtlıklara bakıldığında, eril her zaman rasyonellikle bağdaştırılır ve kontrol etme gücü vardır. Dişil ise, irrasyoneldir ve eril tahakküme uyum sağlar. Eril davranışlar, kapitalist olgular ile bir ahenk içerisinde. İşte bu noktada, kapitalizm kadını kamusal alandan soyutlayarak ev içine hapsedmiştir. Kadının annelik rolünü değersizleştirerek, kadını aşağılar; çünkü o evde çocuk bakıp büyütme gibi görevler icra ederken kapitalist sistem içinde faydasız bir konumdadır. Kapitalist sistem tarafından üretilen toplumsal cinsiyette, kadın erkeğe göre daha aşağı konumda yer alır ve değersizdir (Pelizzon, 2009: 33). Bunun bir sonucu olarak, ideolojik toplumsallaşma oluşur. Çocuk, aileden özellikle anneden gördüğü şekilde kendi cinsiyetinin kimliğini kavrar ve toplumsal cinsiyet olgusunun bir parçası haline gelir.

Sonuç olarak, kapitalizm ve ataerkil sistem birlikte çalışarak kadınları değersizleştirmiştir; çünkü toplumsal cinsiyet kavramı kapitalizm tarafından oluşturulmuş ve kadının aleyhine işleyişini sürdürmüştür. Kadın ve erkeğin tam olarak eşit olabilmesi için, toplum tarafından inşa edilen tüm bu cinsiyetçi normları yıkılmalı, kadınlar eşit şekilde oy kullanıp, eğitilmeli ve her yönüyle eşitliğin sağlandığı kamusal alanda erkeklerle birlikte, yan yana yer almalıdır.

1.1.4 Radikal Feminizm

1960'lı yıllarda, New York ve Boston'da politik etkinliklere katılan bir grup protestocu kadının, ayrılıkçı hak arayışları sebebiyle seslerini yükseltmeye başlamasıyla radikal feminist kuramın fitili ateşlenmiştir. Mücadeleleri tamamen cinsiyetçi temeller üzerine kurgulanmış bu kadınlar, erkeklerin toplumsal alanda kadını ikincil konuma düşüren tüm oluşumlarına karşı örgütlenmeleri ve direniş başlatmalarıyla radikal feminist hareket anlam kazanmıştır. Bu grup, eşitlikçi hak arayışı için savaşılan birinci dalga feministlerinden farklı olarak, daha köklü değişikliklerin olması gerektiğini savunmuş ve bu mücadele ikinci dalga feminist hareketin

başlamasını da sağlamıştır. Kadınlar, eril tahakkümün hüküm sürdüğü tüm alanlarda radikal bir değişikliğe giderek ataerkil yapıyı ve izlerini toplumdan tamamen silmeyi amaçlamışlardır. Bunun yaparken “kız kardeşlik” kavramı üzerinde durarak kadınların bu mücadeleyi birbirlerine destek olarak vermeleri gerektiğini savunmuştur. Simone de Beauvoir’ın *İkinci Cins* adlı eseri kadınların uyanışlarını sağlayarak, radikal feminist teorinin oluşumuna hız kazandırmıştır. Eva Figes, Germaine Greer gibi önemli isimler radikal feminist teorinin oluşmasını sağlamış, bu teoriye yön vermişlerdir.

Radikal feminist teorinin temelinde kadınların, cinsiyetleri yüzünden toplum içerisinde ikincil konumda olduğu düşüncesi yatar. Bu cinsiyet biyolojik temelli değil, toplumsal temellidir. Radikal feminist teorisyenler, erkek cinsiyetinin kadına göre üstün tutulmasının altında ataerkil toplum yapısının var olduğunu ifade eder. Sonuç olarak, kadının toplum içerisinde ikinci bir cins olarak görülmesinin ve ezilmesinin kaynağı ataerkidir çünkü ataerkil güç tüm toplumsal normları eril bakış açısıyla tanımlayıp, şekillendirir. Kadının varlığını görmezden gelerek onu eril sistem içerisinde eritir. Kadının görevi, tüm bunlara sessizce uyum sağlamaktır. Berktaş’ın Wollstonecraft’tan aktardığı üzere, kadınların tam anlamıyla özgürleşmeleri için, ataerkil toplum yapısının tamamen yıkılarak eğitsel, kültürel ve sosyal alanlar başta olmak üzere tüm alanlarda köklü bir değişikliğe gidilmesi gerekiyor çünkü kadınların içinde bulundukları bu ikincil konumun sebebi ataerkil kültürün topluma yansımış olmasıdır (Berktaş, 2014: 4).

“Kişisel olan politiktir” sloganını benimseyen radikal feminist teori, kadınların gölgelenmiş ve bastırılmış benliklerinin arkasında, erkek hegemonyası olduğunu ifade ederken, ataerkil sistemin devamlılığını sağlayan evlilik ve aile gibi kurumları alternatifler geliştirmek yerine, ortadan kaldırmayı hedefleyerek bu kurumların feminist açıdan çözümlemesini yapmışlardır. Radikal feminizm, kadınların, evlilik ve aile kurumları aracılığıyla ataerkil mekanizma tarafından ötekileştirildiğini ve bu kurumların kadının ezilmesinin yasal bir dayanak teşkil ettiğini savunur. Kate Millet’in William Blackstone’ dan aktardığı şu ifadeler bunun bir kanıtı niteliğindedir:

Evlendikleri zaman karı kocalar yasalar karşısında tek kişi olarak birleşirler, yani kadının varlığı ya da hukuki kişiliği evlendiği anda ortadan kalkar veya en azından kocasınınkiyle birleşir. Yasalarımız karı kocayı tek kişi saymakla beraber, kadının erkekten ayrı olarak yorumlandığı, bu yorumda da

kocasından daha aşağı ve kocasının isteklerine uymak zorunda biri olarak ele alındığı durumlar vardır (Millet, 2011:115-116).

Evlilik kurumuyla ortaya çıkan aile ise, soy bağının baba üzerinden devamını sağlayarak kadının ezilmesinin bir formülü haline gelir. Millet'in aile kavramı üzerine düşünceleri bu fikrin bir ispatı niteliğindedir. Millet (1973: 25-26)' a göre aile çocukların, ataerkil kültür normları benimseyerek yetiştirilip, toplumsallaştırıldığı bir yerdir. Bu kurum, erkeğin kadın üzerinde üstünlüğünü kurduğu bir çeşit kast sistemidir. Bu kast sisteminin varlığı sebebiyle, toplumda kadını ilgilendiren her durum erkeğin denetimindedir. Buna kadının bedeni de dâhildir. Donovan'ın evlilik kurumunu, kadının bastırılmasının, değersizleştirilmesinin ve sömürülmesi üzerine kurulmuş sistem olarak ifade etmesi Blackstone ve Millet'ı destekler niteliktedir (Donovan, 2016: 269). Shulamith Firestone'un *Cinselliğin Diyalektiği* adlı eserinde, aile kavramının ilk olarak Romalılar tarafından, bir lider yönetiminde anne, çocuk ve tutsaklardan oluşan topluluğa verilen isim olduğunu ifade eder (Firestone, 2013:106). Sonuç olarak aile, geçmişten bu yana eril tahakkümün hüküm sürdüğü ve kadını köleleştirip, değersizleştiren toplumsal bir oluşumdur.

Radikal feminist kuram, kadın bedenini üzerine de feminist çözümlemeler yapmıştır. Kadının bedeninin, cinsellik üzerinden metalaştırıldığını savunur. Özellikle medya aracılığıyla kadın bedeni değersizleştirilir ve erkeğin üstünlüğünü kabul eden cinsel bir obje haline dönüşür. Radikal teorisyenler, bu durumun kadın üzerinde kurulan tahakkümün bir parçası olarak görürler ve diğer teorisyenlerden farklı olarak kadının bedeninin özgürlüğünü savunurlar. Buna göre, kadın bedeninin denetiminin kadınların kendi elinde olması gerektiğini savunmuşlar. Estetik algılarının bile eril düşünceye göre şekillendiğini ifade ederek bedenleri üzerindeki erkek denetiminin de son bulmasını istemişlerdir. Hem cinsel özgürlük talebinde bulunmuşlar, hem de yapay üreme araçlarının faaliyete geçmesini ve doğurma eyleminin kadınlarla olan bağlantısını bitirmeye çalışmışlardır. Böylece, kadın doğurmak zorunda kalmayacak ve çocuk aracılığıyla bir aileye bağımlı olup özgürlüğünü kısıtlamayacaktır. Radikal feministler, kadın bedeni üzerinden cinsellik kavramını da yeniden değerlendirmişlerdir. MacKinnon (2003:132-133) cinselliği erkek ve kadın üzerinde bir iktidar ilişkisi olarak tasvir ederken, bu eril tahakkümün kadını konuşmasından yaşama biçimine kadar her alanda denetlediğini ifade eder. Teorisyenler, bu bağlamda tecavüzü de kadını zorla eril

denetim altına alan bir eylem olarak nitelendirirler. Barbara Mehrhof ve Pamela Kearon'ın *An Act of Terror* isimli makaleleri bu konu üzerinde durmuş en önemli feminist çalışmadır.

Radikal feminist teorinin üzerinde durduğu diğer bir nokta ise kültürdür. Bu teoriye göre egemen olan ve evrenselleşen kültür eril bir bakış açısıyla yaratılmış ve kadının ezilmişliği üzerine kurgulanmıştır. Aile kurumu, bu eril kültürün toplumsal devamlılığını sağlarken toplumun bütün alanlarına hakim olmasına da neden olmuştur. Kadınların, özerk bireyler olabilmeleri için benimsemiş oldukları bu kültürün ataerkil güç tarafından üretildiğinin farkına varmaları ve bunu ortadan kaldırmaları gerekmektedir.

Radikal teori erkek hegemonyasının izlerinin toplumdan tamamen arındırıldığı takdirde kadınların özgürlüklerine kavuşabileceğini savunmuştur. Bu görüş, radikal anlamda toplumsal dönüşüme işaret eder. Ataerkilliğin ve toplumdaki yansımalarının var olmadığı bir toplumda yaşamak kadınlar için tek çözümdür çünkü kadının bu derece değersizleştirilmesinin temelinde eril iktidar tahakkümü vardır. Toplumda var olan kültür, medya, dil, eğitim gibi tüm olgular bu iktidara göre şekillenmiştir ve kadın bu sistemde pasif bir şekilde yer almıştır. Bunun bir sonucu olarak, radikal feministler, erkekler tarafından üretilen tüm teorileri reddeden, kendileri tarafından yaratılan kadın merkezli bir kültürel dönüşümü savunmuşlardır (Donovan, 2019: 266). Bu noktadan bakıldığında, radikal feminizme, yeni bir cinsiyetçi yaklaşımın üretilmesine katkı sağlamaya çalıştığı eleştirisi yapılabilir. Bu durum, feminist teorinin savunduğu eşitlikçi yaklaşıma karşı bir hareket olarak nitelendirilebilir, çünkü feminizmin amacı ayrılıkçı değil eşitlikçi bir toplum yaratmak için birleştirici formüller üretmektir. Kadın ve erkek arasında, erkeğin kadını ezdiği bir anlayışı, tam tersine çevirmek çözüm değildir ve yeni sorunları beraberinde getirebilir. Bu sebeplerden ötürü, radikal teorinin, feminist çözümler üretme bağlamında başarısız olduğu söylenebilir. Feminist teorinin amacı, cinsiyetler arası sonlandırılabilir olan güç savaşını bitirmektir ve amacı dışına çıktığında işlevini yitirir.

1.1.5 Ekofeminizm

Temel ilkesini kadınları ve doğayı tahakküm altına alan başlıca olgunun ataerkillik olduğu fikrinden alan, kadın sorunlarının çevre sorunlarıyla özdeşleştirildiğini ifade ederek eril hakimiyetin hem kadını hem de doğayı sömürdüğü iddiasını ileri süren bu teorinin adı ilk olarak 1974 yılında Françoise d'Eaubonne tarafından *Feminizm ya da Ölüm (Le Feminisme ou*

la Mort) adlı kitabında telaffuz edilir. d'Eaubonne bu eserinde, çevresel yıkıma yol açan erkek merkezli anlayışın, kadın ve doğayı aynı anda nasıl sömürdüğünü açıklarken, kadın-erkek-doğa üçlüsü arasındaki ilişkinin irdelenmesi gerektiğini ifade eder (Donovan, 2016:396).

Ekofeminist teoriyi diğer teorilerden ayıran en önemli özellik, kadın ve doğa arasında bağlantı kurarak, var olan çevresel sorunların kaynağını ataerkil sistem olarak görmesi ve kadınların yaşadıkları sorunların kaynağını yine bu eril sistem ile ilişkilendirmesidir. İnsanın insana ve insanın doğaya tahakkümü noktasında, baskın güç erkek merkezlidir. Dolayısıyla yaşanan çevre sorunlarının kaynağı da yine bu ataerkil sistem ile özdeşleştirilebilir (Ünder, 2005: 605). Donovan'ın Marilyn French'den aktardığına göre, French ataerkilliği şöyle tanımlar:

Ataerkillik, erkeğin hayvanlardan ayrı ve onlara üstün olduğu kabulünde temellenen bir ideolojidir. Bu üstünlüğün temeli, erkeğin tanrı, akıl ya da denetim olarak adlandırılan yüksek iktidar/bilgi ile bağlantılarıdır. Erkeğin varlık nedeni, tüm hayvan mirasını ortadan kaldırıp hayvanların sahip olduğu hiçbir parçaya benzemez görünen- zihin, ruh yada denetim- “ ilahi ” doğasını tamamen gerçekleştirmektir (Donovan, 2016: 398).

Bu ifadelere bakıldığında erkeğin sahip olduğu güç ile hem doğaya hem de kadına yön verdiğini söylememiz mümkün olacaktır.

Ekofeminizme yöneltelen eleştiriler arasında ise bu teorinin ekolojik mi yoksa feminist bir yaklaşıma mı sahip olduğu noktasında tartışmalar vardır. Ekolojik açıdan bakıldığında, çevresel sorunların oluşumunda erkek merkezli bir rol oynayarak kadını aklayan bir tutum sergiler. Feminist açıdan bakıldığında ise, kadını doğa ile özdeşleştirip onun ikincil, sömürülen ve değersiz görülen bir varlık olduğunu meşru hale getirir. Bu noktada, ekofeminist teori, hem çevresel hem de feminist üst alıntıları reddedip, daha kapsayıcı ve kucaklayıcı bir tutum geliştirir.

1.2 Anlatibilim ve Temel Kavramları

İnsanın dünya üzerinde var olduğu ilk günden itibaren anlatının varlığından bahsetmemiz mümkündür. Bahar Dervişcemaloğlu, *Anlatı Teorisi El Kitabı*' nda anlatı için şu tanımı yapar: “Bir öykü anlatan ya da sunan her şeyi kapsar. İster metin vasıtasıyla, ister resim icra etme ya da bütün bunların birleşimiyle olsun, hepsi anlatıdır. Dolayısıyla romanlar, oyunlar, filmler,

karikatürler vb. bunların hepsi anlatıdır” (2012: 44) Dervişcemaloğlu’nun Roland Barthes’dan aktardığına göre, dünya üzerinde sayılamayacak kadar çok anlatı türü bulunmaktadır. Anlatı çeşitlerine örnek olarak mit, efsane, fabl, masal, kısa hikâye, kahramanlık hikâyeleri, trajedi, dram, pandomim, tablolar, vitray sanatı, filmler, haberler ve konuşmalar verilebilir (2005: 46). Tüm bunlara ek olarak, insanlık tarihinin en başından bu yana, dünya üzerinde hiçbir ülke, dil, sınıf ve kültürden anlatacak hiçbir hikâyesi olmayan bir insan yoktur. Bundan dolayı, Barthes’ın da ifade ettiği gibi şu an sayabildiğimiz anlatı türlerinin de üzerinde sayısız anlatı türü bulunmaktadır. İlk çağlardan itibaren önce çizimlerle başlayan ve sözlü olarak devam eden anlatı geleneği, zamanla yazılı başta olmak üzere diğer anlatı türleriyle var olmuş ve böylece yeni anlatım yöntemleri oluşmuş, anlatı teorileri de çeşitlilik kazanmıştır

Taklit anlamına gelen “*mimesis*” ve anlatma anlamına gelen “*diegesis*” kavramları arasındaki ayırmadan yola çıkarak anlatı teorisinin temelini Platon ve Aristo’ya kadar götürebiliriz (Jahn, 2021: 18). Yirminci yüzyılda gerçekleşen edebi gelişmelerle birlikte anlatı teorisi yeni bir boyut kazanarak bir teori olmanın ötesine geçmiş ve bilimsel anlamda geçerlilik kazanmıştır. Anlatıyı oluşturan tüm olguları içinde barındıran ve onları parçalara ayırarak anlatının analizini yapmamızı sağlayan anlatıbilim, ilk defa bir terim olarak 1969 yılında Fransız edebiyat eleştirmeni Tzvetan Todorov tarafından kullanılmıştır. Bu dönem, anlatıbilim tarihinde klasik dönem olarak bilinmektedir. Klasik dönem anlatıbilimin odak noktası olan “öykü” üzerine gelişmiştir. Klasik anlatıbilim, yapısalcı anlatıbilim olarak da bilinmektedir. Yapısalcı anlatıbilimin, anlatının biçimini merkeze koyarak, anlatı biçimleri hakkında evrensel tanımlamalar yapmayı amaçlar.

1980-1990 tarihleri arasında klasik anlatıbilim yerini “klasik sonrası anlatıbilim”e bırakmıştır. Bu dönemde, anlatıbilimin kapsamı genişlemiş, diğer dönemlerin odak noktası olan edebi anlatının ilerisine geçerek, farklı disiplinlerden yeni kavram ve teorileri de içine almıştır (Dervişcemaloğlu, 2014: 32). 1990 yılı ve sonrasında günümüze kadar olan süreç içerisinde anlatıbilim, dilbilim, edebiyat, tarih ve felsefe başta olmak üzere diğer alanlardan klasik döneme nazaran daha fazla etkilenmiş ve klasik sonrası diye adlandırılan bu dönemde yeni anlatıbilim yaklaşımlarının oluşmasına fırsat vermiştir. Bu yeni anlatısal yaklaşımlardan en önemlileri bağlamcı (contextualist) anlatıbilim, feminist anlatıbilim, retoriğe dayalı anlatıbilim,

bilişsel anlatıbilim ve doğal anlatıbilimdir. Dervişcemaloğlu (2005: 36-37) bu yaklaşımları şu şekilde açıklamaktadır:

a) *Bağlamcı anlatıbilim*, anlatıdaki olayları olguları ve durumları belirli kültürel tarihi, tematik ve ideolojik kavramlarla ilişkilendirir.

b) *Feminist anlatıbilim*, feminist teoriyle anlatı incelemesini bir araya getirmeye çalıştığı, anlatıları feminist teori ışığında analiz etmeye çalışır. Mesela, feminist anlatıbilimciler için yazarların, okuyucuların, karakterlerin anlatıcıların vb. cinsiyetleri önemli ve birçok açıdan belirleyicidir.

c) *Retoriğe dayalı anlatıbilim*, iki ana noktaya vurgu yapar. Birincisi anlatı metninin dili ve özellikle de mantıksal yapısıdır; ikincisi ise, anlatının yazar ve okuyucu kitlesi arasında metin vasıtasıyla belirli bir amaç doğrultusunda gerçekleşen bir etkileşim olduğudur.

ç) *Bilişsel anlatıbilim*, insanların zihinsel ve duygusal yönden anlatı üretme süreçlerine odaklanır.

d) *Doğal anlatıbilim*, olay örgüsünün mantıksal bir şekilde ilişkilendirilmesinin ve olayların art arda dizilmesinin anlatının kurucu unsuru sayılmayacağını belirtmekte ve “anlatısallık”ın temelinde insan tecrübesinin yattığını savunmaktadır. Dolayısıyla da anlatıyı, “gerçek hayat” tecrübesine dayanan “bilişsel” ve “doğal” parametrelerle açıklamakta ve anlatının tecrübeye dayanan boyutunu birinci plana almaktadır.

Köklerinin Aristo ve Platon’a kadar uzandığını söylediğimiz anlatı teorisi, 20. yüzyılda öncelikle bir bilim dalı olarak kabul edilmiş, sonrasında ise “öykü” odaklı ve klasik başlayan tarihsel gelişimini, farklı yaklaşım ve disiplinlerden etkilenip çeşitlenerek sürdürmüştür.

Sonuç olarak, anlatıbilim içinde barındırdığı temel öğeler sayesinde, metinlerin sadece yapısal analizlerinin değil aynı zamanda anlamsal olarak da analizlerinin yapılmasını sağlar. Öykü ve karakter kurgusu başta olmak üzere, metnin kim tarafından, nasıl ve ne şekilde anlatıldığının analizinin yapılması, bize yazarın ve metnin fikrinsel altyapısını sunar. Metnin var

olan görünürlüğünün altında gizlenmiş yeni anlamlara ulaşmamız, anlatıbilimin temel kavramlarının metin içerisinde ele alınarak çözümlenmesiyle mümkün olacaktır. Bu bağlamda, anlatıbilimin iki önemli dalından yardım alırız. Bunlardan ilki, metnin yapısal tercihlerini inceleyen ve nasıl anlatıldığı üzerinde duran söylem anlatıbilimi ve ne anlatıldığı üzerine odaklanarak eylemleri konu alan öykü anlatıbilimidir (Jahn, 2005: 19). Sonuç olarak, bu iki anlatı yönelimi bir metinde var olan öykü ve söylem üzerindeki farklılıklara odaklanarak metnin detaylı analizinin yapılmasına imkân sağlar.

Bu çalışmanın amacı, bir kadın yazar olan Iris Murdoch tarafından yaratılan ve aynı zamanda romanın kahramanı da olan eril anlatıcının dışıl bakış açısını feminist bir çerçeve içerisinde çözümlmek ve kurgulanan bu eril anlatıcının gerçekçiliğini sorgulamaktır. Dolayısıyla, bu bölümde öncelikle anlatıbilimin yapı taşı olan anlatı kavramını açıklayacak, ardından anlatının temel kavramlarından olan bakış açısı, odaklanma gibi terimlerden bahsederek anlatım teknikleri ve karakter olgusuna değineceğiz.

Manfred Jahn (2005: 2) içerisinde bir öyküyü barındıran her şeyi anlatı olarak tanımlar. Bu açıdan bakıldığında, anlatının bir edebi eser olabileceği gibi bir şarkı, tiyatro oyunu, resim veya bir performans olabileceğini de söyleyebiliriz. Edebi bir eser niteliği taşıyan anlatılar gerçek olmayan, yani yazarın hayal dünyası içinde kurgulanmış bir şeyi anlatıyorsa bu kurmaca anlatı, gerçek bir kişi ve onun hayatında gerçekten var olan bir şeyi anlatıyorsa gerçek anlatı türü olarak adlandırılır (Jahn, 2005: 21). Gerçek ya da kurmaca olması fark etmeksizin bazı anlatı türleri birden çok anlatıyı iç içe geçmiş bir şekilde aktarabilir (Çıraklı, 2015:26).

Öykü ise, karakterlerin hem anlatıdaki olaylardan etkilendiği, hem de onlara yön verdiği olaylar zinciri olarak tanımlanabilir. Her öyküyü anlatan bir kişi vardır ve bu kişi anlatıcı olarak adlandırılır. Anlatıcı öykünün sesidir ve öykü onun sesiyle aktarılır. Buna ek olarak, olayların kimin gözünden aktarıldığı meselesi vardır. Bu ise bizi odaklanma kavramına götürür. Metinde anlatıcı sesi ve hikâyenin kimin gözünden aktarıldığı meselesi birbirine karıştırılmamalıdır. Bazı metinlerde anlatıcı sesi ve olayları gören kişi aynıyken, bazı metinlerde farklılık gösterebilir. Odaklanma kavramı, tamamen algısal temellere dayalı bir kavramdır. Bireysel olarak farklılık gösteren algı, hikâyede olayların kimin gözünden görüldüğüne göre şekillenebilir. Diğer bir deyişle, odaklanma bakış açısını yaratır. Üç tip odaklanma şekli ve bununla birlikte ortaya çıkan üç tip bakış açısı mevcuttur (Dervişcemaloğlu, 2014: 98)

Bunlardan ilki, anlatıcının sadece karakterin duygu, düşünce ve eylemlerini anlattığı iç odaklanmadır. Öyküde her şey bir karakterin bakış açısıyla anlatılır. Burada, hikâyenin anlatıcısının ve kahramanın olaylar hakkındaki bilgisi eşittir. Birinci tekil şahıs ve üçüncü tekil şahıs anlatıları buna bir örnektir. Birinci tekil şahıs anlatılanlarında esas olan, olayları anlatan karakterin bireysel tecrübeleridir. Karakter burada anlatıcı konumundadır ve her şey onun gözünden yansıtılır. İkinci olarak, sabit odaklanma, öykü boyunca anlatılanların bir kahramanın gözünden aktarılması durumudur. Anlatılanlar zaman zaman farklı farklı karakterlerin gözünden aktarılıyorsa bu değişken odaklanmadır. Mektuplardan oluşmuş romanlarda ise, aynı olaylar değişik karakterlerin gözlerinden aktarıldığı için çoklu odaklanma vardır (2014: 98-99).

Öte yandan anlatıcının, olan olayların sadece şahidi olduğu, olayları olduğu gibi aktardığı ve herhangi bir yorum yapmaktan kaçındığı odaklanma türü dış odaklanmadır. Üçüncü tekil şahıs anlatımları bu şekilde yapılır, olaylar anlatı içinde var olan bir karakterin bakış açısıyla yansıtılır. Burada anlatıcı bir kamera görevi üstlenir. Bütün olayları, karakterlerin eylemlerini nesnel bir şekilde anlatır. Bu noktada kahramanların olaylar hakkındaki bilgisi anlatıcıdan daha fazladır. Dış odaklanmada var olan nesnellikten dolayı, anlatıcı karşı tarafa kendi duygu, düşünce ve fikirlerini aktarmaz. Bu durumda anlatıcı, okuyucunun karakterler ve olaylar hakkındaki fikirlerini etkileyemez ve şekillendiremez. Sıfır odaklanmada ise, anlatıcı olaylar ve karakterler hakkında var olan her şeyi bilir ve bu durum ilahi bakış açısının doğurur. Sıfır odaklanma için, Dervişcemaloğlu, “Her şeyi bilen anlatıcı” da denildiğini ifade eder (2014: 98). Sıfır odaklanmanın olduğu anlatılarda, üçüncü tekil şahıs “o” zamiri kullanılır. Sıfır odaklanmada anlatıcı, olup biten her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilir. Karakterlerden bile daha fazla bilgiye sahip olmasına rağmen, sıfır odaklanmanın görüldüğü anlatılarda anlatıcı olayların dışında yer alır (Kale, 2017: 42).

Kurmaca metinler içerisinde anlatıcıları anlatı düzeylerine, öyküye dâhil olma derecelerine, algılanabilirlik ve güvenilirlik derecelerine göre dört grupta toplayabiliriz. Dervişcemaloğlu’nun (2015: 122-123) Shlomit Rimmon-Kenan’dan aktardığı üzere bu dört grubu şu şekilde açıklamamız mümkündür:

Anlatı düzeylerine göre anlatıcı tiplerinde, anlatıcı öyküde yer alıyorsa “öykü içi” (intradiegetik) öyküde yer almıyorsa “öykü-dışı” (ekstradiegetik) anlatıcıdır. Anlatıcı tiplerinde öyküye dâhil olma derecelerine göre, öykü içi ve öykü dışı anlatıcıların öyküde karakter olup

olmamaları durumuna bakılır. Eğer anlatıcı, anlattığı öyküde aynı zamanda bir karakter olarak yer alıyorsa özöyküsel (homodiegetik) anlatıcı, almıyorsa dış-anlatıcılı/öykü-dışı (heterodiegetik) anlatıcıdır. Jahn'a (2021: 5) göre, anlatıcının hikâyeye dâhil olma durumunda iki seçenek vardır. Birincisi, hikâyenin içinde yer alarak kendi tecrübelerini aktaran birinci tekil şahıs anlatısı, diğeri ise bir karakter olarak hikâyede yer almadan, başka bir kişinin öyküsünü anlatan üçüncü tekil şahıs anlatısıdır. Dolayısıyla özöyküsel anlatıda anlatan ben, deneyimleyen ben durumu söz konusuysen, üçüncü şahıs deneyimlerine odaklanan öykü-dışı anlatıda bu durum söz konusu değildir. Tüm bu bilgilerden yola çıkarak, özöyküsel anlatıların, öykü-dışı anlatılara göre daha öznel olduğunu söyleyebiliriz; çünkü deneyimleyen ben anlatılarında okuyucu olayları ve karakterleri yalnızca anlatan kişinin gözünden görür.

Algılanabilirlik derecesine göre anlatıcı tiplerinde, anlatıcının okuyucu tarafından algılanabilirlik durumuna bakılır. Okuyucular öykü boyunca anlatıcının sesini duyarlar. Okuyucunun anlatıcı sesini öykü boyunca az ya da çok duyması, anlatıcının okuyucu tarafından algılanabilirlik derecesini etkiler. Algılanabilirlik derecesine göre, iki tür anlatıcıdan söz edebiliriz. Bunlar açık ve örtük anlatıcı tipleridir. Çoğunluk olarak diyalogların yer aldığı bir anlatının anlatıcısı örtük bir anlatıcıysen, içerisinde karakter tahlillerinin, mekânsal betimlemelerin ve karakterlerin içsel düşüncelerinin yer aldığı, daha çok yorum ve açıklama temelli yapılan anlatılarda anlatıcı türü açık anlatıcıdır (Dervişcemaloğlu, 2014:123). Açık anlatılarda, anlatıcının yaptığı yorum ve açıklamalar onun bilişsel ve zihinsel süzgeçlerinden geçerek okuyucuya aktarıldığı için, biz bütün her şeyi anlatıcının gözünden görürüz, burada yine anlatıcının okuyucuyu etkilemesi durumu söz konusudur. Bu noktada anlatıcı, olayları ve karakterleri kendi istediği yöne doğru çarpıtarak okuyucuya aktarabilir.

Öte yandan, güvenilirlik derecesine göre anlatıcı tipleri güvenilir (reliable) ve güvenilirmez (unreliable) olarak iki tür anlatıcıyı içinde barındırır. Anlatıcı, eserde bir olayı eksik ya da yanlış aktarıyorsa, eser içerisinde anlatıcı tarafından yapılan yanlış yorumlamalar ve değerlendirmeler mevcutsa o anlatıcı güvenilirmez anlatıcıdır. Dervişcemaloğlu'nun James Phelan'dan aktardığı üzere, güvenilirlik olgusu üç ayrı eksen içinde değerlendirilmektedir: Bunlar, "*gerçekler ekseni, değerler ya da etik ekseni, bilgi ve algı ekseni*"dir (2014: 121). Sonuç olarak, anlatıcı güvenilirliği yanlış ya da eksik aktarımlara bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak, anlatıcının söylemi güvenilirliği etkileyen

önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla söylem kavramı bu noktada oldukça önemli bir unsurdur.

Anlatıcı bazı durumlarda anlattığı öyküye dâhil olur, öykünün içinde yer alır. Bazı durumlarda ise olayların dışındadır, ancak her iki durumda da anlatacağı öyküyü dil yardımıyla iletir. Anlatıcının, okuyucuya dil yolu ile ilettiği ifadeler söylemdir. Söylem, anlatıcının anlatıya ne kadar dâhil olup olmadığıyla ilişkilendirilip derecelendirilebilir. Buna göre, Dervişcemaloğlu'nun da ifade ettiği gibi dört çeşit söylem vardır. Bunlardan ilki anlatılan konuşmadır; karakterlerin ifadelerini eylemlerini bir olay gibi anlatan, güvenilirliği en düşük olan söylemdir. İkincisi, anlatıda anlatıcının varlığını az da olsa hissedebileceğimiz söylemdir. Üçüncüsü, karakterlerin ifadelerinin anlatıcı tarafından bire bir aktarıldığı söylemdir. Dördüncüsü ise, dolaylı ve dolaysız söylem arasında kalan serbest dolaylı söylemdir ve bu söylemde belirsizlik söz konusudur (2005: 72-75). Bu dört söylem tipine baktığımızda, olayların anlatıcı tarafından aktarılış biçiminin okuyucuyu etkilediğini, aynı zamanda okuyucunun hem karakterler hem de olaylar üzerindeki algısını da şekillendirdiğini ifade edebiliriz.

Anlatıcının olayları aktarma noktasındaki işlevi yadsınamayacak kadar önemlidir. Dervişcemaloğlu'nun Schmid Genette'ten aktardığına göre, anlatıcı ve öykü arasındaki mesafe anlatılan olayın doğru ya da yanlış olduğunun belirlenmesini kolaylaştırır. Bu mesafe, anlatı kipidir. Anlatı kipinde gösterme temelli olanlar olayları olduğu gibi aktarırken, anlatmaya dayalı olanlar anlatıcı tarafından şekillendirilir. Sonuç olarak, göstermeye dayalı anlatılarda anlatıcı, olaylar üzerinde bir etkisi olamayacağından dolayı işlevsizdir. Anlatma temelli olan anlatılarda ise durum tam tersidir çünkü olay örgüsü ve karakterler anlatıcının anlattığı kadarıyla okuyucunun zihninde şekillenir. Anlatıcı işlevlerini iletişim işlevi, üst anlatı işlevi, tanıklık işlevi, açıklayıcı işlev ve ideolojik işlev olmak üzere beş grupta toplayabiliriz. İletişim işlevi, anlatıcının okuyucuyu etkilemesine dayanırken, üst anlatı işlevi metni yorumlamaya dayalıdır. Tanıklık işlevinde, anlatıcı anlattıklarının doğru olduğunu dolayısıyla güvenilir bir anlatıcı olduğunu onaylar. Açıklayıcı işlevde, anlatıcı bizlere öykünün anlaşılır hale gelmesi için bir takım bilgiler verir. İdeolojik işlevde ise anlatıcı olaylar ile ilgili yorumlar yaparak, kişisel görüşlerini aktarır (Dervişcemaloğlu, 2014: 129). Anlatıcı işlevlerinin arasında ideolojik

işlevin, okuyucuyu diğerlerine göre daha fazla etkilediği yorumunu yapabiliriz, çünkü bu noktada anlatıcı kendi fikirlerini ve bakış açısını okuyucuya sunar.

Anlatı kavramının diğer önemli bir temel kavramı anlatı düzeyidir. Kurmaca metinlerde, anlatı her zaman doğrusal bir şekilde ilerlemez ve zaman zaman anlatıda ana öykünün içerisine iliştilirilmiş alt anlatılardan bahsedilebilir. Gömülü anlatılar buna bir örnektir. Bu durumda, anlatıda farklı anlatı düzeyleri oluşur. Anlatı düzeyi kavramı, olay örgüsü içerisinde yer eden farklı anlatıların birbirleriyle olan ilişkilerini inceler ve bir anlatının teknik olarak nasıl kurgulandığı sorusuna cevap verir. Anlatı düzeylerini üç ana başlık altında incelememiz mümkündür:

Öykü-içi (Intradiegetik) ya da öykü (diegetic) düzey: Birinci anlatıda sunulan olayların yer aldığı düzeydir, yani öykü dünyasının ait olduğu düzeydir.

Öykü-dışı (Ekstradiegetik) düzey: Öykü düzeyin dışındaki düzeydir, yani öykü dünyasının dışındadır.

Öykü-üstü (Metadiegetik) düzey: Öykü-içi düzeyin içerisine iliştilirilmiş bir anlatının söz konusu olduğu düzeydir (Dervişcemaloğlu, 2014: 83).

Anlatı her zaman aynı düzey içerisinde varlığını sürdürmez. Anlatıda zaman zaman farklı bir anlatım düzeyinden diğerine bir geçiş söz konusudur. Bu durumda anlatı düzeyi ve anlatım arasında var olan sınır tamamen ortadan kalkar ve bu duruma *metalepsis* denir. Metalepsiste gerçek ve kurgu arasındaki ayrım tamamen silikleşir. Okuyucunun kasıtlı olarak kurguyu ve gerçeği birbirinden ayırt edememesi beklenir. Burada önemli olan okuyucunun, inanmaması değil, doğruluğuna inandığı şeyi sorgulamasıdır (Pier, 2009: 192). Bu bir illüzyon sayılabilir.

Anlatı kavramının en önemli olgularından bir tanesi de anlatı ifade edilirken kullanılan tekniktir. Özellikle 19. yüzyıl ile birlikte modernizmin de etkisiyle romancılar, klasik hala gelmiş anlatım tekniklerinden ayrı olarak yeni ve farklı anlatım tekniklerini kullanmaya başlamışlardır. 19. yüzyıl romancılarının genel özelliği, geleneksel oluşumlara karşı bir duruş sergilemeleri ve bunları teknik anlamda romanlarına da yansıtma larıdır. Bu tekniklerden en önemlileri bilinç akışı tekniği ve iç monolog tekniğidir. Bu iki tekniğin ortaya çıkmasında

önemli derecede rol oynayan olgu, 19. ve 20. yüzyıllarda popülerlik ve önem kazanan psikanalizdir.

Baldick'e (2001: 212) göre bilinç akışı, içerisinde duyu, duygu, algı ve anıların bulunduğu tüm bilişsel süreçlerin kurmaca karakterlerle bir araya getirilip uyum sağlamasıyla ortaya çıkan bir tekniktir. Buradan hareketle bu teknik, karakterin kafasından geçen her şeyin herhangi bir sıra olmaksızın hem anlamsal hem de yapısal olarak karmaşık şekilde okuyucuya aktarılması üzerine temellendirilmiştir. Okuyucu bu teknik sayesinde karakterin zihin çözümlemesini yapabilir, olaylara bakışı açısını kavrar ve bu durum karakterin bilinçaltının dışı vurumu şeklinde yorumlanabilir. İç monolog tekniğinde ise, karakterin duygu ve düşünceleri karakterin kendi ağzından bir konuşma şeklinde dışı yansıtılır. Burada karakter kendi kendine konuşur. Bilinç akışı tekniği ile karıştırılsa da, aralarındaki en önemli fark iç monolog tekniğinin düzenli bir içsel diyalog şeklinde olmasıdır. Hem yapısal hem de anlamsal olarak iç monolog tekniği sade ve anlaşılabilir. İç monolog tekniği, karakterin duygu ve düşüncelerini yansıttığı için, okuyucuya karakterin iç dünyasıyla ilgili çözümlemeler yapma fırsatı sunduğunu söyleyebiliriz.

Anlatının en önemli temel kavramlarından bir tanesi de öykü kadar önemli olan karakter kavramıdır. Karakter kelime anlamıyla: “Bir nesnenin, bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen ana özellik, öz yapı, seciye” olarak tanımlanırken, terim olarak: “Bir eserde duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kimse” anlamına gelmektedir (TDK, 1988: 792). Karakter, kurmaca anlatıda var olan ve anlatı içerisinde eylemlerini gerçekleştiren kurmaca varlık olarak tanımlanabilir (Dervişcemaloğlu, 2014: 133). Bundan dolayı, karakterin varlığı anlatı için gereklidir ve aksi takdirde anlatının varlığından söz etmemiz mümkün olmayacaktır. Bunun temel sebebi, anlatıda gerçekleşen tüm olaylar, yani olay örgüsü karakterler aracılığıyla okura ulaşır. Buna ek olarak, karakter okuyucu için o kadar önemli bir yere sahiptir ki, zaman zaman anlatıdaki olayları bile gölgede bırakabilir. Bazen, bir romanın sonuna geldiğinde okuyucu romandaki olay örgüsünü hatırlayamaz, ancak karakterlerin özellikleri hafızasında büyük yer ettiği için onları net bir şekilde hatırlayabilir. Ayrıca, okuyucu bir karakterle kendini özdeşleştirebilir, okurken onun yerine geçebilir ya da karakterin tam zıddı bir tavır takınarak karakterle arasına mesafe koyabilir. Tüm bunlar, karakterin kurmaca metinler için ne kadar

önemli bir yapıtaş olduğunu anlamamıza yardımcı olur. Dervişcemaloğlu (2014: 135), 20. yüzyıl öncesinde var olan kurmaca metinlerdeki karakterlerin özelliklerine bakıldığında, karakterlerin kendilerine özgü ve net çizgileri olan keskin tipler olduklarını, ancak modern dönemle başlayan süreçte bu durumun tam aksi yönde değiştiğini ifade eder. Bunun bir sonucu olarak, edebi metinlerde oluşturulan karakterlerin daha ılımlı, günlük hayatta içimizden birinin taşıdığı özelliklere sahip olan tipler haline geldiğini belirtiyor.

Kurmaca anlatılarda en önemli diğer bir kavram da karakterleştirmedir. Dervişcemaloğlunun, Gerald Prince'den aktardığına göre karakterleştirme, yazarın, karakter oluştururken kullandığı teknikleri ifade eder (2014: 134) Karakterleştirme yapılırken dört önemli unsurdan bahsedilir. Dervişcemaloğlu, Aristo'nun *Poetica* isimli eserinde karakterleştirmede kullanılan bu dört prensibi şöyle aktarır: Karakter iyi bir ahlaki görüşe sahip olmalıdır (chreston); eylemle bağlantılı ve eyleme uygun özelliklere sahip olmalıdır (harmotton); kendine has özelliklere sahip olmalıdır, yani bir birey gibi olmalıdır (homoios); tutarlı olmalıdır (homalon)" (2014: 134). Sonuç olarak, karakter anlatı için önemli bir yere sahiptir ve anlatıda geçen bütün olaylar ve eylemler karakterler sayesinde anlamlı hale gelir. Okuyucu, karakterler sayesinde olan olayları inandırıcı bulur. Dervişcemaloğlu'nun da ifade ettiği gibi, karakter ve eylemleri birbirlerine eşit derecede bağlıdır, ancak bazı anlatılarda biri diğerinin önüne geçebilir. Karakterin ön planda olduğu psikolojik anlatılar buna bir örnektir, çünkü psikolojik anlatılarda karakterin eylemi onun karakterize edilmesine imkân sağlar. En doğrusu, karakterin mi yoksa eylemin mi inceleneceğine karar verip, diğerinin ötekine bağımlı olduğunu düşündürmektir. Karakterlerin eylemlerini kendi becerileri, ihtiyaçları, motivasyonları ve niyetleri etkiler. Bunlar arasından en önemlisi niyettir (2014: 141-142). Karakterin eylemi gerçekleştirmedeki niyeti, var olan tüm karakterleri etkiler ve olayların seyrini değiştirebilir. Karakterin hangi tip karakter olduğu da olayların seyrini önemli derecede etkileyen unsurlar arasında yer alabilir.

Kurmaca metinlerde, olayların akışında önem sırasına göre birçok karakter bulunur. Bu karakterler ana karakter ve yardımcı karakterler şeklindedir. Jahn'ın Edward Morgan Forster'dan aktardığına göre, bu karakterleri kendi içlerinde basitçe iki sınıfa ayırabiliriz. İlki, düz (flat/static) karakter olarak bilinen, olaylardan etkilenmeyerek, metin boyunca hiçbir değişim göstermeyen, tek boyutlu karakterlerdir. Diğerisi ise, çok boyutlu özelliklere sahip olan

ve yaşanan eylemlerden etkilenerek olay örgüsü boyunca değişim ya da gelişim gösteren yuvarlak/ dinamik (round/dynamic) karakterlerdir (Jahn, 2021: 72). Düz ve yuvarlak karakterler arasındaki farklara, İsmail Talib *Narrative Theory* isimli eserinde geniş bir şekilde yer vermiş ve iki tip karakterin farklı özelliklerini sıralamıştır. Talib'in (2011) ifade ettiğine göre, düz karakter sınırlı sayıda karakteristik özelliği bulunan karakterdir. Bu karakter tipi, değişime tamamen kapalıdır ve bunun doğal bir sonucu olarak eylemleri hakkında okuyucu öngöründe bulunabilir. Gerçekleştirdiği eylemler okuyucuyu şaşırtmaz ve bu tür karakterler ile okuyucu arasında mesafe vardır. Okuyucunun karakterin yerine kendisini koyması güçtür. Yuvarlak karakter ise, düz karakterin aksine çok yönlü karakteristik özelliklere sahiptir. Olaylar karşısında tutum ve davranışları değişebilir, bu yüzden okuyucu bu karakterin eylemlerini önceden kestiremez; hatta bazı durumlarda tepkileri ve yaptıkları okuyucuyu hayrete düşürür. Okuyucu bu karakterin yerine kendini koymakta zorlanmaz ve karakter ile empati kurması kolaydır (Talib, 2011: 4.27). Bu ifadeleri göz önüne aldığımızda, kurmaca metinlerde, yuvarlak karakterlerin çözümlenmesinin ve analizlerinin düz karakterlere nazaran daha karmaşık boyutta olduğunu ifade edebiliriz. Bu iki tip karaktere ek olarak, anlatı türü ile bağlantılı olarak oluşturulmuş ve düz karakterin bazı özelliklerini de taşıyan *stock* karakter adında bir tip karakter daha bulunmaktadır. Dedektif hikâyelerindeki dedektifler, vahşi batı anlatılarındaki kovboy ve katiller bu tip karakterin en güzel örnekleridir (Talib, 2011: 4.28).

Karakterlerin öykü içindeki işlevsellikleri birbirlerinden farklılık gösterir ve işlevselliklerine göre karakterler başkarakter (protagonist) ve baş karakterin eylemlerini engellemeye çalışan, tam karşısında duran antagonist karakter olmak üzere ikiye ayrılır (Talib, 2011: 4.31). Anlatı içerisinde bazen, başkarakter anlatıcı konumunda olabilir. Anlatıcı hikâye için çok önemli bir unsur olduğu için, başkarakterin anlatıcı olması durumunda anlatıcının okuyucu üzerindeki etkisi daha da kuvvetli bir şekilde hissedilir; çünkü burada okuyucu metinde var olan tüm karakterleri anlatıcının baktığı pencereden görür, karakterler hakkında bildikleri anlatıcının anlattığı kadarıyla sınırlıdır.

Kurmaca metinlerde, karakterlere farklı farklı özellikler yüklenerek karakter inşası yazar tarafından gerçekleştirilir. Buna ek olarak, yazarın karakterleştirme süreci tamamlandıktan sonra, okuyucu oluşturulan karakterlerin olaylar karşısında sergiledikleri tutum ve davranışlar aracılığıyla onları yeniden anlamlandırır. Bunu yaparken de okuyucu içinde bulunduğu gerçek

dünyadan etkilenir (Dervişcemaloğlu, 2014: 150). Okuyucu karakteri, kurmaca bir varlık olarak değil, bir kişi ya da bir birey olarak görür. Bunun doğal bir sonucu olarak, okur tarafından karakterleştirme süreci öznel yargıları içinde barındırır, çünkü her okuyucunun karakteri ve olayları algılama süreci birbirinden farklıdır. Karakter analizleri yapılırken oluşan farklı yorumların tamamı, okuyucunun anlamlandırma süreciyle sıkı sıkıya bağlıdır. Okuyucunun karakterler ile arasındaki mesafe her zaman eşit değildir; dolayısıyla, karakterler üzerinde yapılan tüm yargılamalar okuyucunun hayata bakış açısına, toplumsal görüşlerine ve ideolojik temellerine göre değişkenlik gösterebilir.

Başarılı bir şekilde kurgulanmış kurmaca anlatılarda karakterlerin ortak özellikleri metin içindeki tutarlılıklarıdır. Başarılı bir karakter, olay örgüsü boyunca tutarlı davranışlar sergilemelidir. Burada tutarlılıktan kasıt, karakterin aktarılan bireysel özelliğine uygun tutum ve davranışlar sergilemesi durumudur. Dervişcemaloğlu'nun (2014: 150) ifadesine göre, karaktere bir birey olma özelliği kazandıran en büyük etken onun özel bir isme sahip olmasıdır ve özne durumuna gelen bu karakter dört ana ilkeye bağlı kalarak tutarlılık gösterir. Bunlar tekrar, benzerlik, tezat ve çıkarım/gerektirmedir. Dervişcemaloğlu'nun Rimmon-Kenan'dan aktardığı bu dört ana ilke şu şekilde açıklanabilir: Tekrar, karakterin aynı davranışı sürekli olarak tekrar etmesine dayanır ve bu benzer davranışlar karakterin karakteristik bir özelliğidir, Bu özellik, okuyucuya karakter ile ilgili bir takım ipuçları verir. Benzerlik ilkesi, karakterin farklı durumlarda da benzer davranışlar sergilemesidir. Karakter değişen ve farklılık gösteren olaylar karşısında benzer tutum ve davranışlar sergiliyorsa ya da aynı şeyleri hissediyorsa, bu da onun bir karakter özelliğidir. Bu özellik okuyucunun karakter için genellemeler yapmasını kolaylaştırır. Tezat, karakterin ikircikli davranışlar sergilemesidir. Çıkarım/gerektirme ilkesi ise okuyucunun var olan bir durumdan yola çıkarak karakter ile ilgili bir takım çıkarımlar yapmasıdır ve üç şekilde karşımıza çıkar. Birincisi, fiziksel bir özelliğin psikolojik bir duruma işaret etmesi, ikincisi psikolojik bir durumun daha üst düzey bir psikolojik durumun habercisi olması ve üçüncüsü de psikolojik ve fiziksel bir takım özelliklerin birlikte psikolojik bir durumun habercisi olması şeklindedir (2014:150-151). Bu üç çıkarım tipine örnek verecek olursak, birincisine, dişlerini gıcırdatan bir karakterin sinirli olduğu çıkarımı örneği verilebilir. İkincisi, karakterin arkadaşları içerisinde kendisini aciz hissedip, sürekli olarak kendini ispat etmeye çabalamasından hareketle onda aşağılık kompleksi olduğu çıkarımına varılabileceği düşüncesiyle örneklenebilir. Üçüncüye örnek olarak da, yüksek bir bina görünce korkan

karakterin yükseklik korkusu olduğu çıkarımını yapmamız verilebilir. Karakterin yaratılmasında tutarlılığı sağlayan bu dört ilke, karakter analizinde ihtiyaç duyduğumuz bir takım genelleme ve çıkarımları da bizlere sunarak karakter çözümlemelerimizi kolaylaştırır.

Kurmaca anlatılarda karakter özellikleri ve karakter inşası ile ilgili üstünde durulması gereken en önemli durum karakterin kim tarafından ve nasıl oluşturulduğudur. Bazı metinlerde karakterleştirme bir başka karakter tarafından yapılır ve bu figüral karakterleştirmedir. Bazı durumlar da ise karakterleştirme anlatıcı tarafından yapılır, burada karakterleştiren anlatıcıdır (2014: 153) Anlatıcı tarafından yapılan karakterleştirme, anlatan kişinin bakış açısıyla yapılmış, dolayısıyla onun zihinsel ve düşünsel aktivitesinin bir ürünü şeklinde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla biz, karakterleri anlatıcının bakış açısıyla sınırlandırılmış şekilde görürüz ve onlar hakkında anlatıcının bize verdiğinden daha fazlasını bilemeyiz. Bu durumda karakterler hakkında doğru yargıya ulaşmamamız mümkün değildir, çünkü anlatıcı kendi bakış açısı ve öznel tutumuyla karakterin inşasını gerçekleştirir. Anlatıcı, karakterleri inşa ederken yanlış davranmış olabilir ya da karakteri kendi görmek istediği şekliyle bize yansıtmış olabilir. Bunun bir sonucu olarak, anlatıcının yaptığı karakterleştirmede karakterlerin, anlatıcının kendi hayat görüşünü, değer ve etik yargılarını, ideolojik altyapısını ve psikolojik durumunu yansıtan zihinsel bir süzgeçten geçirilerek oluşturulduğunu ifade edebiliriz.

Tüm bunlara ek olarak, karakterleştirme figüral ya da anlatıcı temelli olması fark etmeksizin, açık ve kapalı karakterleştirme olarak iki şekilde gerçekleştirilebilir. Açık karakterleştirme, karakteri tanımlayan, anlatan ve betimleyen sözel ifadelerin yer aldığı karakterleştirme türüdür. Buradaki ifadeler, karakterin kendini ya da bir başkasının özelliklerini sözel olarak dolaysız aktarmasına dayanır. Kapalı karakterleştirme ise daha örtülü bir şekilde gerçekleştirilir. Burada karakter özellikleri ile ilgili açık ifadeler bulunmaz, karakterin tüm özellikleri onun dili, görünüşü, davranışı ve düşünceleri altında gizlenmiştir (2014: 153).

Öte yandan, kurmaca anlatılar içerisinde yapılan karakterleştirmelerin, anlatıcı ya da belirli bir karakter tarafından yapılıp yapılmadığı fark etmeksizin, karakterlerle ilgili doğru bilgileri aktardığı noktasında bir yanlışlığa düşmemeliyiz. Karakterleştirme güvenilirlik noktasında bazı problemleri içinde barındırabilir. Figüral karakterleştirmede, karakter kendisi ya da kendisi dışında bir karakterle ilgili tutumlarını ifade ederken tutarlı ise güvenilir olarak kabul edilir, ancak karakterleştirmede kullandığı ifadeleri çelişkili ise güvenilir kabul edilmez.

Dervişcemaloğlu'nun da ifade ettiği gibi, anlatıcı tarafından yapılan karakterleştirmede güvenilirlik olgusu, anlatıcının güvenilir olup olmadığına bağlıdır, çünkü güvenilir olmayan anlatıcı karakter hakkında bir takım çarpıtmalar yapabilir (2014:155). Anlatıcının güvenilirliği, karakter analizleri konusunda kilit noktayı oluşturur.

Kurmaca bir anlatı içerisinde en önemli faktör anlatıcıdır. Bizler okuyucu olarak anlatıcının anlattığı kadarını bilir ve ona göre yorum yaparız. Anlatıcının bakış açısı olayları aktarış şeklini değiştireceği gibi, karakter tasnifleri noktasında da okuyucuyu etkileyip, kendi fikirsel alt yapısını aktarabilir. Metin analizi noktasında, eleştirel bir gözle hem olayları hem de karakterleri incelerken merkeze koyduğumuz en önemli olgu şüphesiz anlatıcıdır.

Sonuç olarak, anlatının yukarda açıkladığımız temel kavramları bir anlatıyı oluşturan önemli unsurlardır. Metin çözümlemeleri yapılırken bu öğelerden eşit bir şekilde faydalanılır. Anlatıyı oluşturan hikâye ve karakterlerin merkeze konulmasının yanı sıra, bunların nasıl ve kim tarafından aktarıldığı meselesi hem edebi metinlerin hem de yazarın fikirsel altyapısını çözümleme noktasında ciddi faydalar sağlayacaktır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde, Iris Murdoch'un *Kesik Bir Baş* adlı eseri, anlatıbilimin temel öğeleri aracılığı ile feminist bir yaklaşımla çözümlenecektir. Romanda bir kadın yazar tarafından dişil bir bakış açısıyla yaratılmış olan eril anlatıcı karakterin inandırıcılığı ve gerçekçiliği sorgulanırken, anlatıcının dişil bakış açısına sahip bir eril figür olarak olaylara ve diğer karakterlere bakış açısı tartışılacaktır.

3. KADIN YAZARIN ERİL ANLATICISI

Feminist romancılar, kadını ötekileştiren ataerkil toplum yapısına karşı eleştirilerini, romanlarında kadın-erkek eşitliği üzerine yaptıkları vurgularla açık bir şekilde dile getirirler. Amaçları, kadınların yalnızca cinsiyetlerinden dolayı ataerkil toplum sistemi içinde ötekileştirildiği farkındalığını topluma kazandırmak ve kadınların eşit hak mücadelelerine katkı sağlamaktır. Feminist romanlar, toplumda ikinci cins olarak ötekileştirilen kadının durumunu bir ayna gibi bütün gerçekçiliğiyle gözler önüne sermeyi amaçlar dolayısıyla toplumsal cinsiyet olgusunun, kadın ve erkek üzerinde çizdiği sınırlar, toplumsal roller, roman karakterleri ve roman anlatıcısı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bu durum, roman anlatıcısının gerçekçiliği ve anlatıcının okuyucuyu ikna etmesi noktasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu tür romanlarda, karakterlerin ve anlatıcının cinsiyetleri arasındaki biyolojik ve toplumsal farklılıklar nettir. Tüm bunların doğal bir sonucu olarak, kadının toplum içerisinde ötekileştirilmesi durumu ve iki cinsiyet arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılması bağlamında eril dünyaya karşı verilen mücadele yazarın odak noktasıdır. Bu durum eser boyunca, eserin anlatıcısı tarafından tüm gerçekçiliğiyle okuyucuya yansıtılmaya çalışılır.

Olayları ve bakış açılarını, gerçeğin bozulmuş gölgelerinde okuyucuya sunduğu için Platoncu düşüncenin etkisinde kaldığını iddia edebileceğimiz Iris Murdoch'ın tarzı, klasik feminist yazarlardan oldukça farklı bir perspektifte yer alır. Murdoch, romanlarında, ataerkil toplum yapısının kadın üzerindeki olumsuz etkisine ya da kadın-erkek eşitliği olgusuna doğrudan bir gönderme yapmaz. Romanlarında ironilere çok fazla yer vererek, eril söyleme karşı eleştirilerini, dolaylı ve bir şekilde okuyucuya sunar. Cinsiyet kavramını alt üst etmek amacıyla, eril özellikteki bir karaktere dişil öğeler katarak okuyucuya yansıtması, benzer şekilde kadın karakterleri de eril bir figüre dönüştürmesi Murdoch'ın sıra dışı tavrının bir örneğidir.

Murdoch'ın eserlerinde odak noktası, doğrudan cinsiyetler arası ayrımcılık değildir. Bu yüzden eserlerinde bozulmuş gerçeklik algısının cinsiyetler üzerindeki yansımaları gözler önüne sermeyi amaçlar ve kadının toplum içerisindeki ikincil konumunun nedenini algıdaki eksikliklerden kaynaklandığını ifade eder (Rowe, 2004: 80). Yazara göre, iki cinsiyet arasında oluşan farklılıklar tamamen kadın ve erkeğin gerçeği algılama biçimlerinden kaynaklanır. Bu

görüŖe göre, kadın ve erkek arasındaki ayrımın temeli, toplumun cinsiyetler üzerindeki bakış açısını Ŗekillendiren sosyal gerçeklik algısına dayanır. Bu durum, Murdoch'ın romanlarında hem anlatıcının hem de ve diğerkarakterlerin cinsiyet bağlamında olağan dışı özellikleri olan kişiler olarak karşımıza çıkacağı konusunda bize ipucu verir.

Murdoch'ın, 1961 yılında yayımlanan, *Kesik Bir Baş* adlı romanı, Murdoch'ın sıra dışı tarzını yansıtan en önemli romanları arasında yer almaktadır. Romanda hikayenin başkahramanı, aynı zamanda anlatıcı görevini de üstlenen Martin karakteridir. Hikayede anlatı sesi de anlatıcımız Martin'e aittir. Anlatıcımız Martin, roman içerisinde hem olayları yaşayan, deneyimleyen hem de anlatan olması nedeniyle homodiegetik, algılanabilirlik derecesine göre ise açık anlatıcı sınıfında yer alır. Tüm bunlara ek olarak, hikaye boyunca sabit odaklanma olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, okuyucu olayları karakterlerin özelliklerini yalnızca Martin'in bize aktarmış olduğu kadarıyla bilir. Hikâyede aktarılan her şey, Martin'in bilişsel ve zihinsel süreçlerinden geçerek bize ulaşır. Dolayısıyla, okuyucu anlatı içerisinde oldukça sınırlandırılmış bir konumdadır. Romanın anlatıcı özelliklerine ek olarak, Murdoch'ın yazım tarzı da eklendiğinde, okuyucu *Kesik Bir Baş* romanında ortaya çıkan anlatıcı sorunsalıyla karşı karşıya kalır. Bu bölümde, eril maskesi altında gizlenerek dişil özelliklere sahip olan anlatıcı Martin'in olaylara ve karaktere bakışı analiz edilecektir. Martin'in iki cinsiyet arasında kalan ikircikli tavırlarının yarattığı çelişkiler ortaya konulurken diğerbir yandan ataerkil toplum sisteminin yarattığı eril bakış açısının kadın karakter üzerindeki etkisi analiz edilecektir.

Murdoch'ın *Kesik Bir Baş* adlı eseri, 20.yüzyıl dönemi romanlarının arasında oldukça farklı özellikleri içinde barındıran sıra dışı bir roman olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanın, dönemdeki birçok eleştirmen tarafından sıra dışı olarak değerlendirilmesinde, Murdoch'ın toplumsal cinsiyet argümanının, romanlarına yansımalarının etkisi oldukça fazladır. Eserde, anlatıcımız Martin karakteri de dahil olmak üzere tüm karakterler, yapay cinsiyet normlarıyla Ŗekillendirilmiştir. Karakterler anlatı boyunca, her iki cinsiyet özelliklerinin en uç noktalarında sürekli olarak gezinirler. Burada en önemli nokta ise, sıra dışı olarak nitelendirilen karakterlerin ve olayların eril bir bakış açısıyla okuyucuya yansıtılmasıdır. Romanı farklı bir boyuta taşımak isteyen Murdoch'ın, kadın bir yazar olarak, eril anlatıcıyı tercih etmesi ve eril bakış açısıyla karakter ve olayları yansıtmaya çalışması eser içerisinde bazı problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Murdoch'ın, *Kesik Bir Baş* adlı romanında erkek anlatıcıyı tercih etmesi ve anlatıcımız Martin'i kadın cinsiyetinin en uç sınırlarına kadar götürmesi, anlatıcının gerçekçiliğine ve okuyucuyu ikna kabiliyetine gölge düşürmektedir çünkü anlatıcılar romanda olay örgüsü kadar önemli bir yere sahiptir. Okuyucu, gerçekleşen tüm olayları ve roman karakterlerinin özelliklerini, söylemlerini anlatıcı gözünden görür. Bu yüzden, anlatıcının bakış açısı oldukça önemli bir yere sahiptir ve bu bakış açısında meydana gelen problemler direk olarak anlatıyı etkiler. Bu sorunlardan ilki, anlatıcımız Martin'in karakterinin, zaman zaman yazarın dışıl yönünün etkisinde kalmasıyla, gerçeklikten uzaklaşması durumudur. Bu durum, Martin'i çelişkiler yumağı içerisine sokarak, okuyucunun anlatıcı güvenilirliğini sorgulamasına neden olur. Bazen de, romanda eril anlatıcı varlığı, özellikle kadın karakterin tasvirleri açısından bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Martin'in, olayları ve kadın karakterleri, ataerkil düzenin hakim olduğu eril bir bakış açısıyla yansıtması feminist açıdan anlatıcının eleştirilebilir bir boyut kazanmasına neden olur. Roman boyunca, kadın karakterin eril bakış açısıyla yansıtılması, romanda kadın varlığının izlerini en aza indirmiş, hatta kadın varlığını yok saymıştır. Bu durum, romandaki kadın karakterlerin, eril bakış açısı içerisinde, ataerkil düzenin normlarına ve söylemlerine uygun bir şekilde yansıtılmalarına neden olmaktadır.

Anlatı içerisinde ortaya çıkan bu iki durum göz önüne alındığında, okuyucunun anlatıcı gerçekçiliği konusunda şüpheye düştüğünü ifade edebiliriz ve bu durum romanda eril anlatıcı kaynaklı sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yazarın eril anlatıcıyı tercih etmesinin amacı, bir yandan eril söylemin dil üzerindeki yansımalarını tasvir ederken, diğer yandan sözde ataerkil düzene karşı yapı bozumcu bir tavır sergilemek olabilir. Buna rağmen, eril anlatıcının kadın karakterlere bakış açısı ve zaman zaman yazarın feminenliğinin etkisinde kalarak tutarsız davranışlar göstermesi, okuyucunun roman boyunca anlatıcının gerçekçiliğiyle ilgili çelişkiler içinde kalmasına ve anlatıcıyı sorgulamasına neden olmaktadır.

Martin'in olaylara ve kişilere bakışı zaman zaman tam bir eril gözüyle anlatılırken zaman zaman yazarın dışıl yönünün etkisinde kalarak çelişkilerle dolu bir hal alıyor. Ortaya çıkan bu eril anlatıcısı sorunu, bir yandan anlatıcıyı yapaylaştırırken diğer yandan anlatıcının aktardığı karakterlerin iç dünyasının tam olarak okuyucuya yansıtılmamasına neden oluyor. Marvin Felheim(1960: 189)'ın ifade ettiği gibi, bizler okuyucu olarak Murdoch'ın karakterlerinin eylemlerini gözlemleyip onlar hakkında konuşabiliriz ancak hiçbir zaman onların iç dünyalarını

bilemeyiz. Karakterler, adeta birer kukladır ve erkek anlatıcılar ise kadın karakterlerin kuklalarını oynatmaya çalışan kişilerdir. Falheim'in ifadesinden de yola çıkarak, erkek anlatıcının kadın karakterleri yansıtmaya şeklinin gerçeklik noktasında sekteye uğradığını söylememiz yanlış olmayacaktır.

Dolayısıyla, Murdoch'ın *Kesik Bir Baş* adlı romanında anlatıcı sorunsalının iki yönünden bahsetmemiz mümkündür. İlki, romandaki kadın karakterlerin, ataerkil düzenin gölgesindeki eril bakış açısıyla okuyucuya yansıtılmış olmasından kaynaklanan problemidir. Diğeri ise, eril anlatıcının zaman zaman yazarın feminenliğinin etkisinde kalarak iki cinsiyet arasında kalan tutarsız davranışlarının, anlatı ve karakterler üzerindeki etkisinden kaynaklanan problemidir.

Romanda, anlatıcı rolü üstlenen Martin, hikayenin başında kullandığı şu ifadelerle değişken tavırlara sahip bir karakter olduğunu ifade eder:

Adım anlamış olabileceğiniz gibi, Martin Lych-Gibbon. İnsanın kendi karakterini anlatması güç bir şey ve zorunlu olarak aydınlatıcı değil. Okuyacağınız öykü istesem de istemesem de, benim ne çeşit bir insan olduğumu ortaya koyacak. Eskiden iyi bir boksördüm ve gençliğimde kabadayı, kavgacı, sert bir kişi sayılırdım. Bu benim için değerli bir ündü; son zamanlarda ise asık yüzlü, münzevi biri olarak, gerçekte dünyadan fazla bir şey beklemeden onun geçip gitmesini seyreden, sinik ve biraz filozof biri olarak kazandığım ün benim için değerli (Murdoch, 1989: 22).

Romanda kullanılan birinci tekil şahıs anlatısı, okuyucuyu hem olaylar hem de karakter betimlemeleri konusunda anlatıcı tarafından sınırlandırılan bir özelliğe sahiptir. Martin, gerçek duygu ve düşüncelerini okuyucuya sınırlı bir şekilde aktaracağının mesajını burada vermektedir. Ayrıca Martin, yazarın feminenliği altında gizlemeye çalıştığı eril bakış açısının, anlatı içerisinde ortaya çıkacağını ifade eder. Kadın yazarın feminenliğinin etkisinde kalan anlatıcı, ataerkil düzenin kadına bakış açısını her ne kadar gizlemeye çalışsa da başarılı olamadığının itirafını burada yapmaktadır. Anlatıcının yazarın feminenliğinin etkisinde kalarak iki cinsiyet arasında sürekli değişen tavırları, hali hazırda sınırlandırılmış bir anlatıyı, çıkmaza sokarak anlatıcının tutarlılığını sorgulamamıza neden olacaktır. Yazar anlatıcı üzerinden bu durumun farkında olduğunu, bu riski göze aldığı için mesajını okuyucuya verir. Eril anlatıcının, boksörden filozofa doğru uzanan karakter yolculuğunda, kadın yazarın etkisi büyüktür. Kadın yazarın amacı, anlatıdaki eril tahakkümün etkisini olabildiğinde azaltmak olsa da, eril

anlatıcının gerçek doğası, dişil maskesi altında da olsa anlatı içerisindeki varlığını sürdürerek problemleri bir boyut kazanmıştır.

Romanımızın başkahramanı Martin, karısı Antonia tarafından aldatılır. Antonia psikanalisti Palmer ile birlikte olduğunu ve boşanmak istediğini Martine itiraf ettiğinde Martin bu duruma hiç şaşırılmaz ve olup biten her şeyi bir insanın asla olamayacağı kadar soğukkanlı ve anlayışlı bir şekilde karşılar ve konuşurken ses tonu oldukça kibar (1989: 30). Martin'in ses tonu ve olay karşısında verdiği tepkinin söylemlerine yansımaları, eril anlatı dilinin saldırgan ve tehditkar özellikleriyle çelişir. Eril söylemin özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, Martin'in, yazarın feminen dünyasının etkisinde kaldığını söylememiz yanlış olmaz. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, okuyucunun anlatıcının gerçekçiliğine şüpheli yaklaşması kaçınılmaz bir durumdur. Antonia, Palmer ile ilişkisini kocası Martin'e itiraf ettiğinde, Martin yaşadığı duyguların gelip geçici, evliliklerinin ise kalıcı olduğunu söylerken konuşmasının devamında hevesini alması için Palmer ile yatmasını tavsiye eder. Karısının Palmer ile ilişki yaşadığı gerçeğiyle şok geçiren Martin'in tepkisi saldırgan bir eril gerçekliğe dönüşür:

“Bileklerimi sol elimin içinde sıkıyordum. Garip görünebilir, ama şimdi nasıl bir tepkide bulunmam gerektiğini merak ettiğimin de bir karara vardığının da bilincindeydim; onun bir darbe yemekten korktuğunu hissediyordum. Ellerini bıraktım ve “Peki, bırak da hiçbir şey söylemeyeyim” dedim.

Antonia gevşedi, ve birbirimizden biraz uzaklaştık. Derin bir soluk aldı ve “ Ah, sevgilim, sevgilim “ dedi.

“Şimdi boynunu kıracak olsam, olasılıkla üç yılla kurtarırdım” dedim” (1989: 33).

Anlatıcının iki cinsiyet arasında sıkışıp kalan tavırları, burada net bir şekilde gözlemlenmektedir. En başta sakinliğini koruyan Martin'in söyleminin, eril tahakkümün, kadın bedeni üzerinde şiddeti meşrulaştıran bir tavra dönüşmesi feminist açıdan eleştirel bir boyut kazanır. Kadın yazarın, kendi feminenliğinin etkisi altında kalan eril anlatıcısının, kadına şiddeti haklı gösterecek bir tavır sergilemesi feminist açıdan oldukça çelişkilidir. Feminizmin temel sorun kaynağı, kadının hayatın her alanında eril tahakküm altında ezilip baskı altında kalmasıdır. Toplum, kadını kamusal alan dışında kalmaya zorlayarak onu güvenli alan olarak tanımladığı eve hapsetmiştir. Antonia da toplumun kadını hapsettiği evinde, eril zorbalık tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Ute Sacksofky, kadınların özel alan içerisinde karşı karşıya kaldıkları eril zorbalığı şu ifadelerle açıklar: “Tam da özel alanda, evlilik ve aile yaşamında

kadınları, yaralamalar, saldırılar ve baskılar tehdit etmektedir” (2001: 728). Murdoch’ın, anlatı içerisinde, kadının maruz kaldığı bu eril zorbalığı destekler nitelikteki tavrının kaynağı, roman içerisindeki eril anlatıcının varlığıdır. Murdoch’ın, kadınları ötekileştiren ve değersizleştiren erkek egemen bakış açısına sahip eril anlatıcıları eserlerinde kullanması, eril söylemi destekler nitelikte bir boyut kazandığından, onun kadın bir yazar olarak sert eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur. Eserlerinde, bu tür eril anlatıcıların varlığı, Murdoch’ın kadın yazar sınıflaması dışında bile tutulmasına neden olmuştur (Ayan & Özer, 2010: 133). Bunun sebebi, Murdoch’ın, romanlarında gerçekleşen olayları ve kadın karakterleri, feminizmin savaş içerisinde olduğu eril söylemin dışına çıkmadan, ataerkil toplum sistemi normlarına bağlı olarak eril anlatıcı gözüyle yansıtmaktır. Bu durum bir yandan eril anlatıcının gerçekçiliğini ve ikna ediciliğini zaman zaman güçlendirirken, bir yandan da feminist bakış açısıyla yaklaşıldığında olumsuz eleştirilere neden olabilmektedir. Kadına ait olan tüm olgular yalnızca kadın bir yazarın kadın anlatıcıları vasıtasıyla tüm gerçekçiliğiyle yansıtılabilir. Aksi takdirde, eril bakış açısı, bir yandan anlatıyı ve anlatıcıyı yapaylaştırırken, diğer yandan anlatıda kadınlık algısına dair ait tüm olgular eril söylem içerisinde eriterek yok eder.

Murdoch, romanında toplumsal cinsiyet algısındaki eksikliklerin, cinsiyetler üzerinden belirleyici rol oynadığını ve kadın-erkek arasındaki ayrımın, toplumsal cinsiyet algısında oluşan eksikliklerden kaynaklandığını vurgulamaya çalışsa da, anlatı da tercih ettiği eril anlatıcının çelişkili söylem ve davranışları anlatıcının gerçekçiliğine ket vurarak, anlatıcıyı çelişkili bir hale getirmiştir. Martin’in, metresi Georgia ile kardeşi Alexandre’ın tanıştıklarını öğrendiğindeki tepkisi buna bir örnektir:

“Georgie’nin üzerine yürüdüm ve yanağına sert bir tokat yapıştırdım.

Geri geri gitti. Ama ağır başlılığını yitirmemiş, yüzü kıpkırmızı olmuştu. Daha önce kızgınlık anlarımda ona hiç el kaldırmamıştım. Bana arkasını döndü ve boğuk bir sesle, “Terörün egemenliği başladı” dedi.

“Pekala” dedi. “Pekala, Martin, pekala, pekala ” (Murdoch, 1989: 108).

Karısı Antonia ve Palmer arasındaki ilişkiyi öğrenen ve yazarın feminenliğinin etkisiyle durumu oldukça sakin ve anlayışlı karşılayan Martin’in, bu kadar basit bir olayda eril bakış açısına sahip bir tutumla daha büyük tepki vermesi okuyucu karşısında tutarsız görünmesine neden olur. Bu durum, anlatıcının güvenilirliğine gölge düşürür. Kurmaca metinlerde, anlatıcı

her ne kadar yazardan bağımsızmış gibi görünse de gerçekte yazarın dünyaya bakışını, duygu ve düşüncelerini okuyucuya yansıtır. Şiddet, eril zihniyetin kadına karşı üstünlüğünü ispat etmeye çalıştığı bir göstergedir. Martin'in bu eylemi, Murdoch'ın anlatı içerisinde eril şiddeti maskelemek için anlatıcıyı feminenleştirmek adına gösterdiği çaba ile çelişir. Wayne C. Booth (2012: 170) tarafından da ifade edildiği gibi, anlatıcı, yazarın üstü kapalı bir şekilde okuyucuya aktarılan normlarına uygun davranıyorsa güvenilir, aksi durumda ise güvenilmez olarak nitelendirilir. Martin, bu noktada güvenilir bir anlatıcı değildir. Ayrıca, Murdoch'ın cinsiyet farklılıklarını ortadan kaldırmak amacıyla, anlatıcıyı feminenliğin üst sınırlarına kadar götürdüğü düşünüldüğünde bu durum yeni bir anlatıcı sorunsalı doğurur. Georgie'ye atılan tokat, bir erkek olarak Martin'in vahşi doğasını ortaya çıkarır. Bu durum, yazarın anlatıcının gerçek kişiliğini anlatı boyunca baskıladığının bir ispatıdır. Anlatıcının yazarın dışıl doğasından kendi eril özüne dönüşü gerçekleşmiş ve sürekli olarak cinsiyetler arasında bir yere konumlandığı bakış açısının netleşmesi açısından anlatıda kadına şiddete göz yumulmuş, eril tahakküm meşrulaştırılmıştır. Georgie'nin, yaşadığı şiddet karşısında göstermiş olduğu itaatkâr tavır ise bunu destekler niteliktedir. Martin'in bakış açısıyla Georgie sindirilmiş bir kadın karakterdir.

Georgie'ye atılan tokat, kadının kadına bakışı noktasında analiz edildiğinde de anlatıcı sorunsalını içinde barındıran bir eylem olarak değerlendirilebilir. Martin'in karısı Antonie'nin aksine Georgie'ye bu kadar sert davranması, kadın yazarın etkisinden kaynaklanır. Yazar, eril anlatıcıyı kullanarak, Antonie'yi Martin'in karısı olduğu için Georgie'den daha üstün görmüş ve metresi olduğu için de Georgie'yi daha değersiz bir kadın olarak yansıtmıştır. Bu durum, şiddet örneğinde olduğu gibi anlatıcımızın eylemlerine ve söylemlerine de yansımıştır. Yansıtılan bu tavır ve eylemler feminizmin “kız kardeşlik” olgusuyla çatışma içerisinde. Ataerkil zihniyetin kadın üzerinde yarattığı baskılarla mücadele eden feminist hareket, aynı zamanda eril zihniyetin etkisi altındaki kadınların, hemcinslerine karşı göstermiş olduğu cinsiyetçi tavır ile de mücadele içerisinde. Bell Hook, eril zihniyetin ayrılıkçı ve kadını ötekileştiren taraflarından arınmış bir erkeğin, feminist mücadele içerisinde kadınların yanında olabileceğini belirtirken, cinsiyetçi tutumlarından vazgeçemeyen kadınların bu hareketin başarıya ulaşması noktasında bir tehdit unsuru olduğunu ifade ederken kız kardeşlik olgusunun önemini vurgulamıştır (2016: 25). Anlatıcımız Martin'in, Antonie'yi Georgie'den daha onurlu bir kadın olarak yansıtmamasının temelinde, Murdoch'ın kadın bir yazar olarak “kız kardeşlik”

olgusuna ters düşen tavrının etkisi vardır. İki kadın karakterin, eser içerisindeki konumu değerlendirildiğinde, eril anlatıcımız Martin'in Murdoch'ın etkisinde kalarak sergilediği Antonia yanlısı tavırları oldukça dikkat çekicidir. Martin, Antonie'yi tanınmış bir ailenin üyesi olması nedeniyle değerli görür. Onunla evli olmak Martin için bir şanstır ve bu yüzden Antonia'yi hiç kimseye olmadığı kadar anlayışlı davranır. Ayrıca, Antonia sadece Georgie ile kıyaslandığında değil Honor'a göre de oldukça üstün bir kadın olarak yansıtılır. Martin, Honor ve Antonia kıyaslamasında, Antonia için tanrıça benzetmesi yaparken ve Honor için "evde kalmış zavallı bir Alman kızı" ifadesini kullanır (Murdoch, 1989: 58). Antonia'nın Martin'in karısı olduğu için, Honor'dan üstün tutulmasının altında kadın yazarın eril anlatıcısının etkisi vardır. Bunların doğal bir sonucu olarak, eser içerisinde, eril bakış açısının etkisiyle, erkeğin kadına bakışı problemli bir durum olarak değerlendirilirken, yazarımızın kadın olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, kadının kadına bakışının da problemli olduğunu söylememiz mümkündür.

Murdoch, kadın bir yazar olarak, anlatı boyunca Martin'in yakasına yapışmış ve ona müdahalede bulunmuş, anlatıcının vahşi doğasını maskeleymiştir. Bunu zaman zaman kadın karakterlerin aracılığıyla da gerçekleştirir. Martin'in, onu bir hayvan gibi sakinleştirmek için Antonie' nın, elini tutmasına izin verdiğini söylemesi bunu ispatlayan nitelikte bir söylemdir (1989: 56). Kadın yazar, eril şiddeti bastırmak için kadın karakterleri de kullanmıştır. Bu yönüyle düşündüğümüzde Murdoch, romandaki kadın karakterlere erkeklerin vahşi yönlerini bastırma noktasında bir görev tanımlamıştır. Bir kadın yazar olarak kendisine de benzer olarak aynı görevi tanımlayarak, eril anlatıcının dişiliği yoluyla, erkeğin vahşi doğasını yatıştırmaya çalışmıştır. Ortaya çıkan bu durum, kadını sömüren ataerkil zihniyetin, kadın ve erkeğin toplum içerisindeki görev tanımlamasına uygundur. Kadın, naif doğası gereği erkeğini ehlileştirmekle görevlidir. Diğer açıdan düşünüldüğünde, erkeğin vahşi doğasını gözler önüne sermeye çalışması gereken ancak sürekli olarak erkeğin vahşi taraflarını maskeleyen bir kadın yazarın, kadın karakterine de biçtiği bu ehlileştirici rol, erkek karakterin kadını ötekileştiren eylemlerini meşrulaştırıcı bir niteliğe bürünmesine yardımcı olmaktadır.

Anlatıcımız, eril şiddetin anlatı boyunca engellenmesinden oldukça rahatsızdır. Antonia ve Palmer olayında şiddete başvurmayaacağı fikrinin kendisine bir işkence gibi geldiğini itiraf eder ve sonrasında kendini bir tutsak gibi hissettiğini söyler (1989: 59-60). Bu ifade, okuyucu

için bir itiraf niteliği taşır. Anlatıcımız Martin, yazarın etkisinde kalarak kendi doğasına aykırı bir şekilde davranmanın zor olduğunu ifade eder ve bu durumun karakterinde yarattığı ikilemden hoşnut olmadığının mesajını okuyucuya verir. Anlatıcımız Martin, eril yönünün kadın yazar tarafından maskelendiğini ve anlatı boyunca yazarın kafasında kurgulanan ama gerçek hayatla uyuşmayan bir erkek rolüne büründüğünü şu ifadesiyle dile getirir:

Yapabileceğim hiçbir şey yoktu; yani, benim için biçilen makul ve iyilikçi olma görevini ağırbaşlılıkla yerine getirmek dışında yapabileceğim hiçbir şey yoktu. Daha açık söylersem, yakın gelecekte Antonia'yla birlikte mobilya konusuna ilişkin akla yakın kimi düzenlemeler yapmak, Lowndes Meydanı'ndaki daire konusunda bir takım mektuplar yazmak ve boşanma işlemlerine ilişkin olarak avukatımı görmek dışında yapabilecek hiçbir şey yoktu. Bütün bunları yapmam ve Georgie'yi görmem gerekiyordu (1989:65)

Bu yönüyle değerlendirildiğinde, anlatıcının gerçekçiliğinin okuyucu tarafından sorgulanması oldukça muhtemel bir durumdur. Sonuç olarak, Murdoch'ın eril anlatıcı kullanması, sadece kadın karakterlerin tasviri noktasında bir problem yaratmamış aynı zamanda Martin de dâhil olmak üzere, erkek karakterlerin gerçekçi tasvirleri noktasında da problemler yaratmıştır. Murdoch'ın cinsiyet kavramını alt üst etmek amacıyla, her iki cinsiyet özelliklerini iç içe geçirerek anlatıcıyı feminenleştirmesi, zaman zaman anlatıcının eril bakış açısının en sert tarafının anlatıda hissedilmesiyle çelişerek, okuyucunun anlatı ve anlatıcı gerçekçiliği noktasında ikilemde kalmasına sebep olmuştur.

Martin'in eril kimliğinin altında gizlenen dişil bakış açısı, kadın yazarın dişil yönünün etkisidir. Özellikle anlatıcımız Martin'in, Palmer hakkındaki duygu ve düşüncelerini yansıtırken kadın yazarın dişil yanının etkisinde olduğunu söylememiz mümkündür. Martin, karısına Palmer' a aşık olduğu için kızmaz hatta kendisinin de ona aşık olduğunu ve Palmer'ı ilk keşfeden kişinin karısı Antonia değil, kendisi olduğunu ifade eder (1989: 26-30). Eril anlatıcımızın, roman karakterleri arasında, erkek bir karakter olan Palmer'a bu derece hayran olması, okuyucu tarafından toplumsal normlara aykırı bir olgu olarak kabul edilebilir. Kadın yazar tarafından yaratılan eril anlatıcının bir erkek için hissettiği duygu ve düşünceler kadın yazarın dişil yanının anlatıya etkisidir. Diğer bir yandan Murdoch'ın kasıtlı olarak bir erkeği başka bir erkeğe karşı hayranlık besleyen biri olarak yansıtmaya çalışması erkek cinsiyet özelliklerinin ironik bir şekilde tersine çevrilmesi olarak yorumlanabilir. Murdoch, erkek cinsiyetinin kalıplaşmış normlarını ters düz ederek, cinsiyet olduğunu yıkmaya çalışmıştır

ancak eril anlatıcının sürekli değişen tavır ve davranışları problemli bir atmosfer yaratarak anlatıcının güvenilirliğine gölge düşürür.

Kadın yazarımız Murdoch, hem erkeğin vahşi doğasını gizlemeye, baskılamaya çalışmış hem de cinsiyet rollerini anlatıda tersine çevirmeyi amaçlamıştır. Buna rağmen, kullandığı eril anlatıcı sebebiyle, erkek egemen zihniyetin yansımaları anlatıda fazlasıyla hissedilir. Martin'in, karısı Antonia ve Palmer'ın yatak odalarında kullandığı ifade bunun bir örneğidir. Bu ifadede, Martin karısı ve Palmer'a yatakta şarap getirmek yerine, onları öldürmesi gerektiğini ifade eder (1989: 112). Burada eril şiddet yazar tarafından bastırılmıştır ve olay o kadar yapay bir görüntü almıştır ki anlatıcı bile yazarın bu kadar müdahaleci olmasından rahatsızlık duymaktadır. Murdoch'ın yaratmış olduğu bu illüzyona, okuyucunun inanmama ihtimalini düşünerek eril anlatıcının vahşi yönünü açığa çıkaran bir söylemle önlem aldığını ifade etmemiz mümkündür. Anlatıcımız Martin, her fırsatta sahip olduğu vahşi ve eril yönlerinin yazar tarafından bastırılarak adeta bir "ışık ve merhamet meleği" rolüne büründüğünü ifade eder (1989: 191).

Murdoch'ın iki cinsiyet arasındaki farklılıkları yok etmek özellikle de toplumsal cinsiyet kavramını ters düz etmek amacıyla, anlatıcımız Martin'i kadın cinsiyetinin üst sınırlarında gezdirdiğini ifade edilebilir. Murdoch'ın bu tavrı, eril anlatıcımız ile sınırlı kalmamış ve yazarın Honor karakterini de erkek cinsiyetinin üst sınırlarında dolaşan bir kadın karakter olarak yansıtmaya neden olmuştur. Honor'ın eril tavrı, Martin'in eril bakış açısıyla birleştiğinde bu durum, Honor'ın karakter tasviri açısından anlatıcı kaynaklı sorunlar meydana getirir.

Honor, anlatının en başından itibaren Martin tarafından tam bir erkek gibi tasvir edilirken, bir yüzbaşıya benzediği vurgusu yapılır. (1989: 64). Honor'ın bu kadar erkeksi tasvir edilmesinin nedenini, anlatıcımızın dişil yönünün ağır basmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte, anlatıcımızın dişil ve eril yanlarının arasında sürekli çelişkili tavırlar sergilemesi, okuyucuya aktarmış olduğu kadın karakterlerin tasvirleri açısından da sorunlar meydana getirir. Örneğin, Martin, Honor'ın erkeksiliğini vurgu yapmak isterken onu dişil bir akademisyene benzetir ve kadınların neden bu kadar erkeksi göründüklerini anlamlandıramadığını ifade eder (1989: 15). Burada Martin'in ima ettiği düşünce, akıl ve felsefenin erkekler için uygun olduğu, kadınların bunla ilgilenmeleri durumunda erkeksi bir imaja bürünecekleri düşüncesi olabilir. Burada Martin, tıpkı J. Jacques Rousseau gibi erkekler

için uygun olan entelektüel olmanın kadına yakışmadığı vurgusu yapıyor olabilir (Rousseau, 2009: 321). Immanuel Kant, *Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler* adlı eserinde bilgi peşinde koşan kadınların, sakal bırakırlarsa daha ikna edici olacaklarını ifade eder (2010: 33-34). Martin'in Honor'ı bir üniversite hocası olması sebebiyle erkek gibi tasvir etmesinin Kant'ın fikirleriyle aynı düzlem içerisinde yer aldığını söyleyebiliriz. Bu durumun temelinde, kadını aklın ve felsefenin dışına iterek onu irrasyonel göstermeye çalışan eril aklın bakış açısının etkisi vardır.

Murdoch'ın, sırf cinsiyet normlarını ters yüz etmek amacıyla, karakterleri her iki cinsiyetin özelliklerinin üst noktalarında gezdirmesi anlatıyı oldukça yapaylaştırır ve anlatıcının okuyucuyu ikna kabiliyetine gölge düşürür. Eserde karakterler o kadar gerçek dışıdır ki, anlatıcı bile bu durumun farkındadır ve zaman zaman bunu dile getirir. Martin, Honor'ın kendisiyle bir erkek gibi dövüşmesi anlatmadan önceki şu ifadesi bu noktada bir itiraf niteliği taşır: “Bundan sonra olup bitenler biraz gerçek dışı gibi gözükebilir, ama okur bu olayın gerçekliği konusunda bana kesinlikle inanmak zorunda” (Murdoch, 1989: 115). Martin'in bu ifadesi göz önüne alındığında, yazarın anlatıcının homodiegetik özellikte olmasını, okuyucuyu ikna etme noktasında bir avantaja çevirmeye çalıştığı söylenebilir çünkü bu anlatıcı türüne sahip anlatılarda okuyucu oldukça sınırlandırılmış bir konumdadır. Homodiegetik anlatıcının var olduğu anlatılarda, olaylar ve karakterlerle ilgili tüm analiz, okuyucuya anlatıcının gözünden gayet sınırlı bir şekilde aktarılır ve her şey anlatıcının bakış açısıyla yansıtılır. Okuyucu gözünden değerlendirildiğinde, oldukça sınırlı bilgiler içeren homodiegetik anlatıcının, aynı zamanda kadın yazarın eril anlatıcısının bakış açısıyla yansıtılması oldukça problemlili bir hale gelebilir. Anlatıcı, tüm karakterleri ve olayları kendi gözünden, oldukça öznel bir şekilde yansıtmak durumundadır. Martin'in, aşağıda verilen söylemi bu bağlamda değerlendirilebilir.

“Elimi gevşettim ve onu şiddetle ileri iterken aynı zamanda bir bacağımı da bacaklarına doladım. Dizleri üzerine düştü ve benim elimde tuttuğu yerden kurtulunca yarı yarıya onun gövdesi üzerine düştüm. Yerden birbirimizin üstüne yuvarlandık. Bileğini kavramaya çalışarak bütün ağırlığımla üstüne yükleniyordum. Derken sırt üstü gelince, her iki eliyle de itip tırmalayarak dizini karın boşluğuma sokmaya çabaladı. Bir deli gibi mücadele ediyordu; ama ilginçtir, bu kısa dövüşümüz sırasında bir kez bile bağırmadı” (1989: 118).

Anlatıcı, Honor ile dövüşürken onun ne kadar güçlü olduğunu vurgulayarak, aralarındaki fiziksel eşitliğin vurgusunu yapmaya çalışır. Murdoch'ın cinsiyet rollerini aktarma

bağlamındaki düşünceleri göz önüne alındığında, burada kadın ve erkeğin eşit özelliklere sahip olarak doğduğunu ancak sosyal yapının şekillendirdiği algılar nedeniyle farklılaştıkları görüşünün etkisi olduğu düşünülürken, kavganın sonunda, Honor'ın Martin'den dayak yemesi, toplumun kadın ile erkek arasındaki fiziksel güç farkını vurgulayan geleneksel bakış açısı yatar. Bu görüşün temelinde, toplumun kadın ile erkek arasındaki fiziksel farkını vurgulayan erkek merkezli bakış açısının etkisi yatar. Anlatıcı, burada okuyucuya örtük bir mesaj vermiştir ve bu mesaj Platon'un şu söylemiyle benzerlik taşır: “Ne var ki kadın hiçbir işte erkek kadar olamaz, yani kadın da erkek gibi bekçilik yapar, ancak bu yaradılış kadında daha zayıf, erkekte kuvvetlidir” (Platon, 1999: 13). Bir başka deyişle, Plato ve Aristo'dan başlayıp, aydınlanma dâhil olmak üzere moderniteyi etkileyen hem gerçek yaşam hem de kurgusal düzlemdeki erkek egemen güç algısı sonunda kazanmaya uygun kişi olarak erkeği işaret etmektedir. Yazarın ise bu noktada paralel bir sonuca ulaştığı varsayımı yapılabilir

Erkek egemen gücün, toplumda kadını kontrol altına aldığı algısı, feminist çerçeve içerisinde, bir sorun kaynağı olarak değerlendirilebilir çünkü feminist hareketin kaynağı, kadının hem teoride hem de yaşamsal pratikler bağlamında erkekle eşit olması gerektiği görüşüne dayanır.

Honor'ın dövüşürken çığlık atmaması, kadından beklenen bir davranış değildir. Emily Tait (2016: 18)' e göre, Honor'ın dayak yemesine rağmen sessiz kalmasının sebebi eril şiddetin Martin' de uyandırdığı tatminini yok etmek adına olduğu düşüncesidir ancak bu sessizlik feminist açıdan bakıldığında farklı değerlendirilebilir. Honor'ın sessiz kalması, kadınların yüzyıllar boyunca ataerkil güç tarafından bastırıldığı noktasında bir kabul ediş, bir çaresizlik olarak da yorumlanabilir. Kadının sessizliği ise, feminizmin mücadeleci ruhuyla ters düşer. Helen Cixous, bu sessizliği bir kapana benzetir ve şu ifadesiyle kadınları bu kapandan kurtulmaya davet eder: “Kadınlar, konuşmalı ve böylece ezilişlerine dayanan tarihe yıkıcı bir giriş fırsatını yakalamalıdır. Yazmalı ve böylece kendilerine anti-logos silahıyla yol açmalıdırlar. Kadınlar sessizlik kapanından kurtulmalıdırlar. Yalnızca kıyı ya da harem olan alanı kabul etmeye yanaşmamalıdır” (1976: 880-881). Feminist düşüncenin bu söylemleri göz önüne alındığında, Honor'ın sessizliği, kadının ataerkil güç tarafından pasifleştirilmesine bir gönderme olarak yorumlanabilir.

Anlatıcımız Martin'in tam bir erkek gibi tasvir ettiği Honor karakterine duyduğu ilgi Martin'in dişil yönünden kaynaklanır. Honor ile ilk tanıştıklarında, Martin Honor'dan hiç hoşlanmaz ve onu itici bulurken, hikâyenin sonunda bu durum kuvvetli bir aşka dönüşür. Martin, Honor'ın daha önce âşık olduğu hiçbir kadına benzemediğini vurgulayarak, onu ne kadar sevdiğini dile getirir (Murdoch, 1989: 128-129). Martin'in Honor'a duyduğu nefretin zamanla aşka dönüşmesi, anlatıcının içinde bulunduğu cinsiyet çıkmazını gözler önüne serer. Anlatıcının, yazarın feminenliğinin etkisiyle yaşadığı cinsiyet çatışması, onun söylem ve eylemlerinin zamanla değişmesini sağlamış ve tutarsız bir duruş sergilemesine neden olmuştur. Bu durum, anlatıcının güvenilirliğini sarsmıştır. Honor, Martin'in dişil yönünün gerçek olmadığını, onun tıpkı kendisi gibi eril zihniyeti savunan bir tarafı olduğunu farkındadır. Martin'in, kendisine duyduğu aşkın gerçek dünyada olmadığını ifade etmesi bunun bir kanıtı olarak değerlendirilebilir (1989: 182).

Honor, anlatıcı Martin'in yazar tarafından bastırılmaya çalışılan eril yönünün ortaya çıkması için sürekli çaba sarf eden bir kadın karakter olarak karşımıza çıkar. Bu yönüyle düşündüğümüzde Honor karakteri, Martin'in bilinçaltını temsil eder bu yüzden Honor'ın söylemleri daima Martin'in gerçek diğer bir ifadeyle yazarın feminenliğinden arınmış yanlarını ortaya çıkarmak üzere ifadeler içermektedir. Martin'in, karısı Antonia ile ilişkisinden dolayı Palmer'a affettiğini söylemesi üzerine Honor Klein'in Martin'e tepkisi bu duruma iyi bir örnek olarak gösterilebilir:

“Ama onu bağışlayarak iyilik yapmıyorsunuz. O sizin sertliğinizi, eleştirinizi, hatta şiddetinizi istiyor, buna gereksinim duyuyor. Kibar davranarak yalnızca kendinize ediyorsunuz, onların kendi evrelerinde ve sizin çevrenizde dokudukları bu gerçekdışı yalan ağını sürdürüyorsunuz. Er geç bir santor olup bu ağı delerek geçmeniz gerekecek” (1989: 71).

Honor, Martin'in yazarın feminenliğinin etkisinde kalan tarafının gerçek olmadığını farkındadır. Honor karakterinin, Martin'in bilinçaltını temsil ettiğini düşündüğümüzde, anlatıcının, ataerkil düşünce sisteminin etkilerinin toplum içerisinde yok sayılmasının mümkün olmadığı imasında bulunduğunu söylememiz mümkündür. Murdoch, kadın bir yazar olarak anlatıcıyı dişil özelliklerle donatmış ve eril bakış açısının izlerini, eser içerisinde kısmen yok saymayı amaçlamış olabilir. Buna rağmen, eril anlatıcının romandaki varlığı ve karakterlere etkisi bunun mümkün olmadığını kanıtlar nitelikte bulgular edinmemize sebep olur. Kadın

yazarın, eril anlatıcının bakış açısını etkileyerek yaratmaya çalıştığı dişil atmosfer tamamen gerçek dışıdır ve yazar anlatıcının bastırđıđı eril ynlerini er geç ortaya çıkarır. Bu bağlamda, yazarın Honor aracılığıyla kullandığı santor imgesi oldukça önemlidir. Santorlar, mitolojide yarı insan yarı at biçiminde olan güçlü yaratıklar olarak betimlenmişlerdir. Teselya bölgesinde yaşayan bu varlıklar, çiğ etle beslenen, vahşi, barbar ve sapkın yaratıklar olarak tasvir edilmiştir (Estin, Laporte, 2005:116). Santor imgesi, ataerkil toplum yapısı içerisindeki erkeğin vahşiliğini temsil eder. Bu bağlamda, yazarın eril anlatıcının vahşi yanlarını maskeleyesinin bir fayda sağlamayacağı ve sonunda anlatıcının eril ynn ortaya çıkacağı yorumu yapılabilir. Ayrıca, santor imgesi, ataerkil toplum yapısı içerisindeki erkeği temsil eder ve kişilerin ne kadar abalarlarsa abalasınlar, sonunda bu düzene adapte olacakları imasında bulunur. Murdoch, eril anlatıcısının dişil ynne vurgu yaparak yarattığı bu atmosferin gerçekte mümkün olmadığının, toplum yaşantısı içerisinde ataerkil normların etkili olduğu düşüncesi konusunda okuyucuda kafa karışıklığı yaratır. Murdoch, eril anlatıcısının, dişil ynne vurgu yaparak yarattığı bu atmosferin gerçekte mümkün olmadığının ima etmesi, cinsiyet normlarının ters düz edilmesinin mümkün olamayacağı şeklinde yorumlanabilir. Kadın yazarın, ataerkil sistemin şekillendirdiği normları yıkmının mümkün olmadığının imasında bulunması feminist bağlamda tartışma yaratır. Eril anlatıcının, eser boyunca çelişkiler yaşayarak sonunda ortaya çıkardığı eril yn, Murdoch’ın cinsiyet kavramını tersine çevirme amacıyla çelişir.

Tam bir erkek gibi tasvir edilen Honor Klein karakterinin, profesyonel bir şekilde kılıç kullandığı bölüm karakterin erkeksiliğinin zirveye çıkarıldığı bölümdür. Burada kılıç, sembolik bir anlam taşır. Bardak, mağara, vazo gibi oyuk biçimde aktarılan nesneler kadın cinsel organını sembolize ederken, doğrusal olarak dik ve yüksek biçimde aktarılan, kule, bıçak, kılıç gibi imgeler ise erkek cinsel organını temsil eden fallik imgelerdir. Anlatı içerisindeki bu türden imgeler yazarın ya da karakterin bilinçaltını yorumlamada ipucu verir (Bressler, 2011: 139). Bu bakış açısıyla değerlendirdiğimizde, fallik imgeler, erkeğin gücünü, öteki olarak grlen kadına karşı üstünlüğünü ifade eder. Burada kılıç erkeğin gücü, diğer bir deyişle ataerkil toplum yapısının bir sembolü olarak yorumlanabilir. Honor’ın profesyonel bir şekilde kılıç kullanması, kılıç kullanma eylemini kutsallaştırması, Martin’in ise, kılıç kullanmayı bilmediğini ifade etmesi ve kılıca hiç dokunmaması oldukça manidardır (Murdoch, 1989: 102-103). Martin’in dişil yanı, burada Honor tarafından aşağılanır. Honor’ın kılıcı kutsal gibi

dizlerinin üzerine koyması ise ataerkilliğin, bir kadın tarafından kutsallaştırıldığını gösterir. Bu durum, anlatıda eril bakış açısının etkisiyle bir kadının ataerkil sistemi nasıl benimsemiş olduğunu gösterir. Honor karakteri ataerkil normlar içerisinde eritilmiş, benliğini yitirerek dönüştürülmüş bir kadın tasviri olarak karşımıza çıkar. Anlatı boyunca adeta ataerkil düşüncenin kadın bir temsilcisi olarak karşımıza çıkan Honor, yazarımızın dışil cinsiyet özellikleri etkisinde kalan Martin’ e karşı üstünlüğünü sağlamıştır. Bu üstünlük, ataerkil düşünce yapısının kadın üzerindeki iktidarını net bir şekilde sağlaması olarak yorumlanabilir ve bu durum feminizm ile zıt bir düzlem içerisinde yer alır. Ataerkillik kadının, eril otorite tarafından baskı altına alınıp, kontrol edildiği ve bu otorite tarafından sömürüldüğü bir yapıdır (Walby, 1990: 20). Bu yapı, kadının erkeğe göre ikincil konumda olması sorununu doğurmuş ve kadın erkek tarafından ötekileştirilmiştir. Kadının, erkek tarafından ezilmesinin sorumlusu eril temelli bu sistemdir ve bu sistemin varlığını sürdürdüğü her yer feminist mücadele için bir mücadele alanıdır.

Murdoch, eserlerinde her ne kadar karakterlerini cinsiyet olgusunun dışına taşımaya çalışsa da, anlatıda tercih ettiği eril anlatıcının kullandığı dil, kadın karakterlerin tasviri açısından oldukça problemli bir durum yaratır. Eril bakış açısının ortaya çıkardığı bu sorun ise, feminist perspektiften bakıldığında eleştirilebilir bir boyut kazanır. Kadın karakterlerin erkek tarafından aktarılması anlatıda birçok problemi beraberinde getirmiştir. Elaine Showalter tarafından geliştirilen Gynocriticism kuramının temeli bu problemler üzerine kuruludur. Gynocriticism, kadın yazarların, taklit etikleri eril edebiyatı terk etmelerini ve kendilerine ait bir edebiyat geleneği oluşturmaları gerektiğini savunur (Childers, 1995:129).

Murdoch’ın, birinci tekil şahıs anlatısının kullanıldığı *Kesik Bir Baş* adlı romanında, anlatıcının cinsiyetinin erkek olması, oldukça sınırlı olan birinci tekil şahıs anlatısını, kadın karakterlerin tasvirleri açısından daha da sınırlı bir hale getirmiştir.

Murdoch’ın anlatılarında, kadın karakterlerin, bir nesne gibi tasvir edilmelerinin en temel nedeni eril bakış açısıyla yansıtılmış olmalarıdır. Tait (2016:56)’ a göre Murdoch’ın kadın karakterleri hareketsiz birer vitrin mankeni gibidirler. Anlatıcının bakış açısı kadın karakterleri adeta taşlaştırarak, onları hareketsiz kılar. Martin’in metresi Georgie’ nın ayaklarını “Akropolis ayakları” olarak tanımlaması eserde eril anlatıcının kadını hareketsizleştiren bakış açısına dair en somut örneğidir (Murdoch, 1989: 19). Eril anlatıcının asıl amacı, kadını eril bakış açısı

karşısında hareketsizleştirerek, erkeğin kadın üstündeki eril tahakkümünü kolaylaştırmaktır. Georgie karakteri, eril bakış açısının etkilerini romanda en güçlü hissettiğimiz bir kadın karakterdir ve tam bu bakış açısına uygun olarak tasvir edilmiştir.

Georgie, Martin'in eril bakış açısıyla adeta kukla haline gelen bir kadın karakter olarak karşımıza çıkar. Anlatıcımızın, Georgie'yı betimlerken kullandığı ifadeler oldukça problemlidir. Martin, Georgie'yı bir metres olarak oldukça anlayışlı biri olarak tanımlar (Murdoch, 1989: 14). Georgia o kadar pasif bir karakter olarak anlatılır ki Martin, Georgie'yı istediği şekilde yönlendirir. Bu durum, eser içerisinde erkeğin kadına bakış açısını net bir şekilde yansıtır. Martin için, ideal kadın örneği çizen Georgie'nin en önemli özelliği tahakküm edilebilir özellikte olmasıdır. Ataerkil toplum sisteminin kadın üstündeki tahakkümünün, romandaki en güçlü örneği olan Georgie, sürekli olarak Martin'in denetimi altındadır. Bu denetim, sadece fikrîsel ve duygusal temelli değil aynı zamanda kadın bedeninin denetimini de içine alan bir özellikte gerçekleşir. Anlatıcımızın, Georgie'nin kürtaj yaptırdığındaki ifadesi, bu bağlamda eser içerisinde güçlü bir örnek teşkil eder. Martin, Georgie'nin hamile kaldığı sırada, tam da ondan beklediği şekilde duygusallığa yer vermeden ve kendisini yormadan Georgie'nin kendiliğinden çocuğu aldırıldığını ifade eder (1989: 21). Buradan da anlaşılacağı üzere, ataerkil sistemin kadın üzerindeki denetimi sadece düşünce bağlamında değildir. Erkek kadına ait olan her şeyi kendisi kontrol etmeyi, yönetmeyi arzular. Kadın bedeninin denetimi bile bu sistemin elindedir. Anlatıcımız Martin tarafından, Georgie' nin kürtaj olayına hiç tepki vermediğinin vurgulanması, onu Martin karşısında pasif bir konuma iter ve Martin, bir erkek olarak metresi Georgia'nın bedeni üzerindeki denetimini meşrulaştırır. Berktaş (2014:114) 'a göre erkeğin kadın bedeni üzerindeki bu denetimi, kadının bireyselliğini yok eder. Bunun bir sonucu olarak, kadının bireyselliği, erkeğin iktidarına bağlı olarak yeniden şekillendirilir ve kadın, erkeğe bağımlı hale gelir. Burada Georgie, tamamen kendi bireyselliğinden uzaklaşmış, Martin'in gölgesinde kalmış bir karakter olarak karşımıza çıkar ve tüm bunların sebebi eril bakış açısının, Georgie üzerindeki etkisidir. Anlatıcımız dışıl bakış açısıyla Georgie'yı yansıtmış olsaydı, anlatı içerisinde Georgie üzerinde eril bakış açısının etkileri gözlemlenmeyecekti. Bu durumda, Georgie, eylemleri üzerinde eril tahakkümün etkisinin olmadığı özgür bir birey olacaktı. Bu bağlamda, anlatıcı söylemi de eril bakış açısının dışına çıkacaktı. Örneğin, kürtaj yaptırmak istemediği anlatıcı söyleminde yer alacak ya da kürtaj kararının kendi bireysel tercihi olduğu vurgulanacaktı. Aynı zamanda, Georgie' nin kürtaj öncesinde ve sonrası duyguları da okuyucuya yansıtılacaktı. Bu

yönüyle değerlendirildiğinde, eril anlatıcının varlığı kadın karakterin deneyimlerinin anlatı içerisinde aktarılması açısından da oldukça problemlili bir boyut kazanır çünkü bir kadının duyguları, düşünceleri ve deneyimleri ancak bir kadın tarafından aktarıldığında gerçekçi bir boyut kazanır. Aksi takdirde, kadın karakterlerin iç dünyası okuyucuya tam olarak yansıtılamayacağı gibi, anlatıcının eril bakış açısı, ataerkil zihniyete hizmet eden bir boyuta ulaşarak kadını erkek karşısında köleleştiren bir tutum sergileyecektir. Anlatıcımız Martin'in, Georgie'nin ayaklarına kapandığını söylediği ifadesi, Georgie'nin eril bakış açısının etkisiyle nasıl köleleştirdiğinin eser içerisindeki en güzel örneğidir:

“Derken ani bir deviniyle başını çevirdi ve önümde secde ederek başını ayaklarımın üzerine koydu. Onun bu saygı gösterisini çok kısa bir süre seyrederken, benim dünyada böylesi bir kendini bırakış içinde ayaklarına kapanabileceğim hiç kimsenin olmadığını düşündüm. Sonra çömeldim ve onu kollarıma aldım” (Murdoch, 1989: 17).

Eril anlatıcımız bu ifadeyle, erkeğin kadın karşısındaki üstünlüğünü kutsallaştırmaya çalışmıştır. Eril anlatıcının bakış açısıyla, Georgie'nin gözünde Martin, adeta bir tanrı gibi yansıtılarak, kadın karşısında saygı görülmeye ve tapılmaya değer bir varlık olarak yansıtılmıştır. Eril anlatıcımızın bu söyleminin üzerinde, tanrının eril bir varlık olduğu ve erkeğin ise, tanrının dünyadaki gölgesi olduğu fikri yatmaktadır. Ataerkil toplum sistemi bu düşüncenin gölgesi altında, erkeğin kadına tabii olduğu fikrini savunarak, erkeğin kadına olan tahakkümüne kutsal bir boyut kazandırarak bu durumu meşrulaştırır. Yüzyıllar önce, kadının kutsal kabul edildiği anaerkil yapı, eril zihniyet tarafından dönüştürülerek kadını ikinci plana itmiş ve sosyal yaşantıda eril egemen bir sistemin hakim olmasına neden olmuştur. Oluşturulan bu sistem, erkek merkezli mitolojik ve dinsel anlatıların etkisiyle sosyal yaşantılara yayılmış ve insanların hem yaşam tarzları hem de düşünceleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Georgie'nin Martin'in ayaklarına kapanmasında ve eril anlatıcının bu durumu kutsallaştırarak Georgie üzerinde kendi üstünlüğünü sağlamasının temel dayanağı budur. Tüm bu sebeplerden ötürü, radikal feministler, din olgusunu erkeğin kadını sömürmesinin bir aracı olarak görürler. Murdoch, eril anlatıcımız Martin'in bu ifadesiyle, feminist düşüncenin tam aksi bir yönde erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünü kutsallaştırarak, ataerkil düşünce sisteminin varlığına güç vermiştir.

Murdoch'ın, *Kesik Bir Baş* isimli romanında, eril anlatıcımız Martin'in, kadın karakterler üzerindeki söylemleri, onları anlatırken kullandığı ifadeler de anlatıda oldukça önemli bir yere sahiptir. Eril anlatıcının özellikle kadın karakterleri anlatırken, tercih ettiği kelimler ve ifadeler feminist bağlamda değerlendirildiğinde anlatıda bazı problem yaratmaktadır. Martin'in, Georgie'yı anlatırken "metres" ifadesini kullanması bunun bir örneği olarak gösterilebilir. Ataerkil sistemin hakim olduğu dil içerisinde, "Kadın ve kadınlığa özgü sayılan her şey, çoğunlukla dilde olumsuz yönde değerlendirilir ya da romantikleştirilir" (Segal, 1987: 49). Bu noktada, Martin'in bir kadını betimlemeye çalışırken kullanmayı tercih ettiği "metres" ifadesi, ataerkil toplum yapısının kadın üzerindeki etkilerinin dile yansması olarak değerlendirilmelidir çünkü metres ifadesi tarihsel süreç içerisinde olumsuz anlam kazanan bir kelimedir. Fransızca' dan dilimize metres olarak geçen, geçen "maitresse" kelimesinin ilk anlamı hanımefendiyken, ilerleyen tarihsel süreçte "evlilik dışı sürekli sevgili" anlamına gelen ikinci bir anlam kazanmıştır ve bu durumda ataerkil toplum sisteminin kadına bakış açısının etkisi vardır. Tarihsel boyutta bakıldığında, metres ifadesi eril egemen güç tarafından yeniden anlamlandırılmıştır

Kelime anlamı olarak metres, kadınlar için kullanılan ancak bir erkeğin varlığıyla anlam kazanmış bir ifadedir. Romanda, Georgie karakteri de Martin ile birlikte anlam kazanır. Tarih boyunca, egemen olan eril güç kadını öteki, ikinci ve değersiz bir alt varlık olarak görmüştür. Kullanmış olduğumuz dilin, ataerkil güç tarafından oluşturulduğu ve eril hâkimiyetin yön verdiği bir unsur olarak düşünüldüğünde ise, kadının buna uygun olarak tanımlanıp, öz varlığının sınırlandırdığını söylememiz yanlış olmayacaktır. Durudoğan' ın Irigaray ve Cixous' dan aktardığı üzere, kadınlar bakire, fahişe, eş, anne gibi sınıflandırmalar kullanılarak tanımlanmış ve bu tanımlamalar sebebiyle de kendilerini gerçekleştirme şansı bulamadıkları için toplum içinde erkeklerin cinsel arzu nesneleri olmaları dışında bir konuma erişememişlerdir (2010:70). Bu yönüyle değerlendirildiğinde, Georgie 'nın metres olarak etiketlenmesi, anlatı içerisindeki durumunun bir yansımasıdır. Georgie, Martin ne yaparsa yapsın her zaman onun yanında yer alan durağan bir karakter olarak yansıtılır ve eserde anlatıcının en çok vurguladığı yönü cinselliğidir. Georgie'a tam olarak, ataerkil düşüncenin hayal ettiği tarza bir kadın tipi olarak yansıtılmıştır. Eril bakış açısıyla yansıtıldığı için, Georgie, Martin'in hayatında yedek bir eşya veya bir cinsellik objesi gibi rol almaktan hiç rahatsızlık duymaz.

Georgie'nın, eril bakış açısıyla yansıtılmasının doğal bir sonucu olarak, Martin'in Georgie'ya olan aşkı, anlatıcı tarafından duygusallıktan oldukça uzak yalnızca cinsellik boyutunda bir zevk gibi yansıtılır. Martin'in, Georgie'nın yatağını görür görmez ona aşık olduğunu söylemesi bunu açıklar nitelikte bir söylemdir (Murdoch, 1989: 27). Bu noktada anlatıcımızın, Georgie karakterini, sahip olduğu bir cinsellik objesi olarak okuyucuya aktarmıştır. Ayrıca, Martin'in şu ifadesi Georgie'ya bakış açısını tam olarak yansıtmaktadır:

“ Georgie'ye, Antonia'ya belki hiçbir zaman veremeyeceğim, aşırı gariplikte eşyalar, saçma sapan giysiler, cicili biçili şeyler vermeyi seviyordum; vahşilerin taktıklarına benzer gerdanlıklar, kadife pantolonlar, mor iç çamaşırları, vücuda yapışan siyah kafesli giysiler beni çılgını çeviriyordu. Derken yerimden kalktım ve odada gezinmeye başladım. Onu mülkiyet duygularıyla seyrederken, bakışımın farkında varmış gibi sıkılgan bir tavırla çiğ renkli çoraplarını düzeltmekteydi” (1989:16).

Anlatıcımızın bu söylemi, ataerkil düşünce sistemi içerisinde, kadının yalnızca bedenli bir varlık olarak görülmesi noktasıyla benzerlik taşımaktadır. Kadının hayattaki tüm işlevinin, yalnızca erkeğin cinsel doyumuyla sınırlı olduğu görüşü, eril zihniyetin kadına bakışı açısının temel yapı taşlarından bir tanesidir. Kadın, bu sistem içerisinde yalnızca bir cinsellik aracı olarak erkek tarafından sömürülür. Georgie'nın Martin tarafından sömürülmesi, bu durumun roman içerisindeki en çarpıcı örneğidir. Buna ek olarak, anlatıcımızın, Georgie' nın kolunu okşarken yaşadığı hazzı yansıtmak için dile getirdiği “Ne olağanüstü şey şu et” ifadesi, kadın bedeninin eril sistem içerisinde, direk olarak cinsellikle ilişkilendirildiği fikrinin eril anlatı içerisindeki bir yansıması olarak değerlendirilebilir (1989: 20). Eril anlatıcının bu söylemi, Georgie'nın bedenini anlatı içerisinde metalaştırmıştır. Ayrıca, anlatıcımız Martin'in bu bakış açısı, anlatı boyunca Georgie üzerindeki etkili olmuştur. Eser boyunca, Georgie karakteri, anlatıcımız Martin tarafından, yalnızca ihtiyaç halinde kullanabileceği değersiz bir eşya gibi aktarılmış, Georgie'nın varlığı Martin tarafından değersizleştirilmiştir. Martin'in Georgie'yı buzluğa koymak istediğini söylemesi, diğer insanları da hareketsizleştirememesini ise bir talihsizlik olarak değerlendirmesinde Georgie'nın, Martin karşısındaki pasifliğine bir vurgu vardır (1989: 123). Bu ifade, Georgie'nın, bir erkek tarafından hükmedilebilir bir kadın olduğu çıkarımını yapmamızı sağlar. Aynı zamanda Georgie diğer kadın karakterler arasında en güçsüz durumda olandır. Bu durum onun değersizliğini ve ikincil konumunu en üst seviyeye taşımıştır. Martin, eril bakış açısıyla Georgie'yı hareketsizleştirmiş kendi karşısında pasif bir varlığa

dönüştürmüştür. Böylece Martin kendisini özne, Georgie'yı ise nesne konumuna getirmiştir. Tait (2016: 56) ' e göre, Murdoch' ın eril anlatıcısının, kadın karakterleri hareketsizleştirip, duygusuz bir şekilde yansıtmalarının nedeni, eril anlatıcının, pasifleştirdiği kadına duyduğu arzuyu aynı zamanda da kadın karşısında hissetmiş olduğu korkuyu yansıtır. Bu korku, şüphesiz kadını kontrol edememe korkusudur çünkü eril anlatıcı kontrol edemediği hiçbir şeyi baskı altında tutamayacağının farkındadır. Romanda kadın karakterler arasında sadece Georgie' ye tam olarak hükmedebilir ve Martin hükmedebileceği bir kadını sevmeyi tercih etmesinin nedenini şöyle dile getirir:

Antonia' nın sosyete tabakası içinde yer alması benim için ne kadar önemliyse, Georgie' nin bunun dışında olması da o kadar önemliydi. Böyle bir kişiyi sevebilmiş olmam benim için bir vahiy, bir eğitim, bir zafer gibi bir şeydi; bu sevgi kendimi yeniden keşfetmemi gerektiriyordu. Georgie' nin iddialardan uzak oluşu benim açımdan çok iyi bir şeydi (Murdoch, 1989: 27).

Georgie, Martin' in yazarın dışıl özelliklerinin etkisinde kalarak bastırmış olduğu erkeksi duygularının dışı vurumu noktasında romanda oldukça önemli bir karakter olarak karşımıza çıkar. Georgie' nin sosyete tabakası dışından biri olması, Martin' in ona hükmetmesini kolaylaştırıyor. Martin 'in karısı Antonie' nın güçlü bir kadın figür olmasından dolayı, Martin evlilik hayatı boyunca bir kadını tahakküm altına alma arzusunu gerçekleştiremiyor ve bu eril tatmini yaşayamıyor. Bu bağlamda düşünüldüğünde, Georgie, anlatıcı tarafından bir erkek için her anlamda üzerinde eril tahakkümün gerçekleştirilebileceği ideal bir kadın figür olarak yansıtılıyor. Martin için bir kadını yönetmek, yeni bir deneyim hatta bir zafer olarak görülüyor. Georgie' nin hükmedilebilir tarzı, onu ataerkil sistemin tam olarak arzuladığı ideal kadın konumuna getiriyor. Georgie' nin varlığı, Martin' in bastırmış olduğu eril düşüncelerini ortaya çıkarıyor ve bu durum Martin üzerinde eril tatminin gerçekleşmesini sağlayarak onu rahatlatıyor. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Georgie – Antonia betimlemelerine bakarak, eril anlatıcının sürekli olarak bu iki kadın arasında bir ikilik yaratma çabasıyla sınıflama yaptığını söylememiz mümkündür. Yarattığı bu ikiliğin bir tarafında saygı duyulan ve anne imgesi atfedilen Antonia, diğer tarafında ise hor görülen metres Georgie bulunur.

Anlatıcımız Martin, karısı Antonie ve kız kardeşi Rosemary ile Georgie'yı kıyaslıyor ve Georgie' nin rol yapmaksızın gerçek bir kadın olduğunu şu sözleri ile vurguluyor. “Georgie yalnızca kendisiydi ve bu durum doğanın olağanüstü bir tecellisiyle, doğrudan doğruya kadın

olmanın kendisini içeriyordu” (1989: 28). Anlatıcının bu ifadesi, kadın ve doğa arasındaki ilişkinin altını çizmesi dolayısıyla ekolojik feminizm bağlamında değerlendirildiğinde, gerçek kadınlık kavramının doğa ile özdeşleştirildiği görülebilir.

Ekofeminist teori, erkeğin kadına tahakkümü ile insanın doğa üzerindeki tahakkümünü aynı düzlem içerisinde ele alır (Ünder, 2005: 605). Bu yönüyle düşünüldüğünde, kadını doğa ile özdeşleştiren anlatıcımızın, kadının tahakküm edilebilir, kontrol edilebilir bir figür olarak gördüğünü ifade edebiliriz. Eko-feminizm, kadın ve doğa arasındaki bağlantıyı, erkeğin hem kadını hem de doğayı kontrol etmeye çalışması şeklinde ifade eder ve doğanın sömürülmesiyle, kadının sömürülmesini eş değer görür. Berktaş (1996: 74) doğa için, “erkeksi etkinliği edilgin bir biçimde karşılamaya hazır bir kadın gibidir” ifadesini kullanır. Bu yönüyle düşündüğümüzde, anlatıcımız Martin’ in Georgie’ yı betimlerken, onu doğruya kadın yapan olguyu, doğa ile ilişkilendirmesinin temelinde, Georgie karakterinin kendisinden gelen her türlü eylemi edilgen bir tavırla karşılaması durumu vardır. Georgie’nın şiddete maruz kaldığında Martin’e hiç tepki vermemesi, hayatının merkezinde Martin’in yer alması, bütün her şeyi onun istediği şekilde yapması ve Martin’i hiçbir zaman reddetmemesi bu edilgen tavırlara örnek sayılabilir.

Karen J. Warren, eko-feministlerin, hem doğanın hem de kadının adaletsizce, ataerkil otorite tarafından sömürülme biçimlerinin birbiriyle ilişkili olduğunu ifade ederken, diğer bir yandan da kadın ve doğa ilişkisinin ortak paydaşları hakkında muğlak fikirlere sahip olduklarını ifade eder (2000: 21). Bu düşüncenin temel sebebi, ekofeminizmin oldukça geniş bir perspektifte gelişen bir teori olduğu fikrine dayanır. Warren, bu çok yönlülüğe, “bağlantılar” adını verir ve onları kendi aralarında sınıflara ayırır. Kavramsal, tarihi, tinsel ve dini, sosyo-ekonomik, deneysel, sembolik ve edebi, dil bilimsel, politik, etik ve epistemolojik bağlantılar (2000: 21). Bu bağlantılar göz önüne alındığında, edebi ve dil bilimsel bağlantılar diğerlerine göre oldukça önemli bir yer tutar çünkü dünya dominant ve eril boyutta anlama biçimlerine göre düzenlenmiş değerler dizisi üzerine kurulmuştur. Sallie, ekofeminizmin bir amacının da eril egemen kültürün kadın ve doğa üzerinde yarattığı sömürgeci tutumunun daha kuvvetli bir hale gelmemesi için, cinsiyet kavramının ayrıştırıcı söyleminden arındırılmış yeni dil ve teoriler geliştirmek olduğunu dile getirir (Warren, 2000: 24). Bu yönüyle düşünüldüğünde, Murdoch’ın *Kesik Bir Baş* adlı eseri, eril anlatıcının, anlatı içerisinde yarattığı

sorunlar nedeniyle ekofeminist çerçeve ile tamamen zıt bir perspektifte yer alır. Feminist bağlamda düşünüldüğünde, okuyucunun anlatı içerisinde eril egemen algılayış biçiminin izlerine hiç rastlamamış olması, kadın bir yazar olarak Murdoch'dan beklenen bir tavidir. Buna rağmen, anlatıda eril anlatıcıyı tercih etmesi, eril bakış açısını yok etmek bir yana ataerkil anlayışa hizmet ederek kadını ötekileştiren bir boyuta ulaşmıştır. Buna ek olarak, kadın bir yazar olarak Murdoch'ın kullandığı eril anlatıcının, doğa-kadın benzetmesi sebebiyle, erken dönem ekofeministlerin, feministler tarafından “özcü” olarak nitelendirilen ve eleştirilen yaklaşımına da takılı kaldığını ifade etmemiz yanlış olmayacaktır.

Murdoch'ın anlatısı içerisinde, kadın ve doğa meselesinin diğer bir boyutu da Warren'ın ortaya koyduğu kavramsal bağlantıları düzleminde analiz edilebilir. Kavramsal bağlantılar ekofeministlerin felsefelerini fikirsel bir zemine oturtmak için genel bir çerçeve çizmelerine aracı olan teorik kavram ve yapılarıdır. Bu kavramları ekofeminist düşüncenin özü olarak niteleyen Warren, tahakküm mantığı adını verdiği ataerkil merkezli bir çerçeveye oturturken, Val Plumwood bunu hiyerarşik yani düalist bir çerçeve içerisinde sunar (Warren, 2000: 24). Düalizmin temel mantığı, bir figürün diğeri üzerinde baskı oluşturabileceği ikili karşıtlıklar sistemine dayanır. Erkek/kadın, akıl/duygu, zihin/beden, insan/doğa, rasyonel/irrasyonel, canlı/cansız, eril/dişil bu ikili karşıtlıklardan bazılarıdır. Düalist yapı içerisinde, ikinci olanlar her zaman öteki konumundadır ve birinciler tarafından kontrol edilir. Plumwood (2004: 65)'e göre, düalizm öteki konumunda olan figürleri bir araca dönüştürerek ve birinci figür tarafından kontrol edilmesini meşrulaştırır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, anlatıcımızın Georgie'yi doğa ile özdeşleştirerek onun üzerinde yarattığı eril tahakkümü meşrulaştırır ve Georgie doğanın insan tarafından sömürülmesine benzer bir şekilde Martin tarafından sömürülür.

Batı felsefesinin ve aklının temelini oluşturan düalist sistem içerisinde kadının geçmişten bu yana doğa ile aynı düzlemde konumlandırılması, kadını ötekileştirmiş, değersizleştirmiş ve doğa gibi tahakküm edilebilir bir varlık olarak düşünülmesini sağlamıştır. Toplumsal ekoloji denilen başka bir çevreci hareketin kurucusu olan Murray Bookchin' de doğayı değersizleştiren ataerkil bir sistem içerisinde ise kadının, doğanın bir imgesi haline geldiğini ifade eder (1994: 218) Anlatıcımızın, Georgie ve doğa arasındaki ilişkiyi vurgulamasının arka planında bu görüşün var olduğunu söylememiz mümkündür.

Murdoch'ın *Kesik Bir Baş* adlı eserinde eril anlatıcı sorunsalının en önemli kaynağının dil kavramından kaynaklandığını daha önce de belirtmiştik. Roman boyunca, eril anlatıcımız Martin' in kullanmış olduğu dil, okuyucuyu feminist bağlamda birçok sorun ile karşı karşıya bırakır. Anlatıcımızın, özellikle kadın karakterler ile ilgili konuşurken kullandığı ifadeler erkek egemen toplum içerisindeki kadın algısını yansıtır.

Dil kavramının, toplumsal sistem içerisinde egemen eril güç tarafından oluşturulduğu ve topluma benimsetildiği düşünüldüğünde, anlatıcımız Martin'in kadın karakterler üzerine söylemleri oldukça problemli bir boyut kazanır. Martin, karısı Antonie ile ilişkilerini betimlerken şu ifadeleri kullanır: “ Antonie'ya evimizdeki merdiveni süsleyen, Audubon' un şu olağanüstü güzellikteki özgün oymabaskı koleksiyonuna sahip oluşumdan pek de farklı olmayan bir tarzda sahip oluyordum” (Murdoch, 1989: 17). Anlatıcı, Antonie'yı sahip olduğu değerli bir eşya ile özdeşleştirerek nesneleştirir. Buna benzer bir şekilde Martin'in kullandığı şu ifade Antonie'nın eril söylem içerisinde nesneleştirilmesine sebep olur: “ Onu elde ettiğim için talihli sayılırdım”(1989: 23). Martin'in bu söylemi, Antonie'yi eril bakış açısı içerisinde değersizleştirir. Bu iki örnekte de, anlatıcımız Martin'in kullandığı dil, kadını metalaştıran bir üsluba sahiptir. Eril anlatıcının, Antonie'ya hakkında konuşurken kullandığı dil feminist bağlamda problemlidir. Feminist teoriye göre, erkek egemenliği baskın olan bir dil içerisinde, düşünce sistemi de erkek egemen güç tarafından yönetilir. Toplum içerisinde oluşturulan tüm gerçeklik algısı bu düşünce sistemi içerisinde, egemen güç tarafından oluşturulur ve dil aracılığıyla toplumun tamamına aktarılır. Toplumsal cinsiyet normlarını yok etmek isteyen Murdoch'ın, eril anlatıcısını kullanarak kadınları metalaştırması oldukça problemli bir durumdur. Berktaş (1994: 12) toplum içinde egemen gücün ataerkil güç olduğundan dolayı, kadınların erkeklerin üretmiş olduğu söylemin dışına çıkamadıklarını ifade eder. Bu yönüyle düşünüldüğünde, Murdoch'ın kadın bir yazar olarak ataerkil gücün, kadını nesneleştiren eril söyleminin dışına çıkamadığını söyleyebiliriz. Fransız feminist kuramının önemli öncülerinden Helene Cixous, Luce Irigaray ve Julia Kristeva kadının kurtuluşunun kadına özgü söylemi ortaya çıkarmaktan geçtiğini savunmuşlardır (Humm, 1994: 139). Kadın bir yazar olarak Murdoch, edebiyatın eril egemen bakış açısından tamamen arınmış bir anlatı oluşturmak yerine, eril anlatıcı kullanmayı tercih ederek anlatıda eril bakış açısının hâkim olmasına neden olmuştur. Murdoch'ın cinsiyet olgusunu tersine çevirmeyi amaçlayan sıra dışı tavrı, ataerkil söylemin tuzağına düşerek eril hegemonyaya hizmet eden bir görüntü sergilemektedir. Bu

yönüyle ele alındığında, Murdoch'ın cinsiyet olgusunu tersine çevirerek, anlatı içerisinde ataerkil toplum yapısını alt üst etme amacı, eril bakış açısının varlığıyla sekteye uğramıştır.

Ataerkil sistem içerisinde, kadın erkeğe ait bir eşya gibi görülür. Murdoch'ın anlatılarında, kadın karakterlerin konumu bunun ötesine geçememiştir, hatta eril bakış açısının etkisindeki kadın karakterin, başka kadınlar hakkındaki söylemleri göz önünde bulundurulduğunda bu sorun daha da şiddetli bir hal alır. Martin'in erkek kardeşi Alexandre ile tanışmak isteyen Georgie ile Martin arasındaki diyalog, ataerkil sistem içerisinde kadının hem bir kadın hem de erkek gözünden konumunu bütün çıplaklığıyla gözler önüne serer. Georgie, Martin'in erkek kardeşi ile ısrarla tanışmak istediğini dile getirir ancak Martin, onu Alexandre ile tanıştırmak için gönüllü değildir. Georgie, ret cevabı alınca Martin'e şunu söyler: "Kendi kendine bulamadığı için kız arkadaşlarını hep ona devrettiğini söylememiş miydin bana!" Martin ise, Georgie'yi kardeşine devretmeye niyeti olmadığını dile getirir (Murdoch, 1989: 18). Burada, Georgie'nin söylemi oldukça önemlidir. Ataerkil düşünce sistemi, insanların algılarını ve gerçeklerini kendi bakış açısına uygun bir biçimde şekillendirir ve toplum doğruları oluşturulan bu kalıplaşmış yargılar dışına çıkamaz. Burada, Georgie karakteri, ataerkil sistem tarafından algıları şekillendirilmiş bir kadın olarak karşımıza çıkar. Georgie'nin varlığı, eril sistem içerisinde öyle eritilmiştir ki, Georgie kendi söylemi içerisinde hem kendini hem de diğer kadınları eril bakış açısının etkisiyle metalaştırır. Ayrıca, dil, egemen kültürün bir yansıması olarak, Georgie üzerinde etkisini göstermiştir. Georgie, bir kadın olarak kadınların bir eşya gibi erkekler arasında devredilmesini o kadar normal dile getirir ki, ataerkil sistemin doğruları Georgie'nin doğrularıdır. Erkekler tarafından oluşturulan kadınlık algısı, Georgie'nin kendi benlik algısını oluşturur.

Eserde hakim olan eril bakış açısının, kadın karakterlerin söylemlerine etkisinin bir örneğini de Honor'ın Antonie için kullandığı ifadelerde görebiliriz. Honor, Martin' e istediği takdirde Antonia'yi geri alabileceğini, bunun için savaşması gerektiğini söyler (1989: 70). Honor, sahip olduğu eril bakış açısının etkisiyle Antonia'yı metalaştırır ve bir erkeğin savaş sonrası kazanacağı bir ganimet gibi kadına sahip olabileceğini imasında bulunur. Bu bakış açısı, kadını erkek karşısında değersiz gören ve ötekileştiren eril hegemonyanın izlerini taşır. Bu durum, Honor karakteri üzerinde o kadar baskındır ki Honor her fırsatta Martin'i şiddete yöneltmeye çalışır. Anlatıcımız Martin, yazarın dişiliğinin etkisiyle vahşi doğasını sürekli

olarak bastırır ancak Honor ve Palmer arasındaki ensest ilişkiyi öğrendikten sonra, özüne dönerek içerisindeki şiddet duygusunu serbest bırakır. Palmer'ın Antonia'yı götürmeye geldiği anda Antonia'yı bahane ederek Palmer'a bir yumruk atar, sonrasında ise göstermiş olduğu şiddetten pişman olur (1989:149). Anlatıcımızın ortaya çıkardığı vahşi ve şiddet yanlısı tarafı eril özelliklerinden kaynaklanırken, şiddetin hemen arkasından yaşamış olduğu pişmanlık durumu kadın yazarın etkisinden kaynaklanır ve bu ikilem anlatıcıda çelişki yaratır. Ayrıca, anlatıcımız erkek cinsiyetinin bedensel gücünü kullanarak özellikle kadınlar üzerinde bir korku mekanizması haline dönüşen şiddeti, kadınların bir erkekte görmek istediği tavır şeklinde yansıtır. Palmer'a vurmasından Antonia'nın memnun olduğunu ifade eden Martin, Antonia'nın “ Beni geri aldın, iyi gösteriydi doğrusu” ifadesiyle kadının, şiddet karşısında verdiği tepkiye müdahalede bulunarak, kendi bakış açısıyla yansıtır (1989: 149). Burada, Antonia'nın bir kadın olarak şiddetten memnun görünen tavrı problemlidir ve tamamen anlatıdaki eril bakış açısının etkisinden kaynaklanır. Bu bakış açısının etkisiyle, kadın karakterler eril bakış açısı tarafından çarpıtılarak yansıtılmışlardır. Ortaya çıkan bu durum, romanda yer verilen kadın algısının, eril hegemonyanın biçimlendirdiği şekilde oluşmasına neden olur. Kadının benlik tasarımı eril gözle sınırlandırılarak, ataeril düzenin normlarına uygun bir şekilde çarpıtılarak yansıtılmıştır.

Palmer'a atılan tokat, Martin'in erkeğin vahşi doğasına dönüşü noktasında önemli bir eylemdir. Kadın yazar, anlatıcıya sürekli olarak müdahalede bulunarak onu kendi özünden uzaklaştırmıştır. Martin, bu durumdan rahatsız olduğunu şu ifadelerle anlatır: “Bir şiddet gösterebilme anı, belki de boşuna, ama özel bir istenç ve kuvvet jesti hileyle çalınmıştı benden” (1989: 41). Bu bağlamda, Murdoch'ın eril anlatıcının vahşi doğasını ve şiddet yanlısı tarafını gizlemeye çalışması noktasında sarf ettiği çaba boşunadır. Martin'in, şiddet yanlısı tarafı er geç ortaya çıkacaktır.

Murdoch'ın eril anlatıcısı, sadece erkeğin kadını öteki olarak gördüğü bakış açısını yansıtır bu durumu normalleştirmekle kalmaz aynı zamanda kadının ataeril toplum sistemi içerisinde kadına bakışını, eril hegemonyanın etkisiyle erkeklerinkine benzer şekilde yansıtır. Maggie Humm'un Mary Daly' den aktardığına göre, dilin hâkimiyetinin eril gücün tek elinde olması, kadınların söylemi üzerinde kontrol sağlamış ve bu yüzden kadın, kendi gerçeklik algısını yaratamamıştır (1994: 135). Murdoch'ın, romanlarında tercih ettiği eril anlatıcıları

sebebiyle eserlerinde karşılaşılan ortak problem budur. Bu durum eser içerisindeki karakterin algılarını da şekillendirir. Georgie ve Honor erkek söylemi içinde, eril bakış açısıyla şekillenerek kendi gerçeklik algısını oluşturan kadın karakterlerdir. Feminizm, kadınların ataerkil sistem altında ezilmişliklerini ortadan kaldırmanın, en etkili yolunun eril güç tarafından oluşturulan dilin radikal bir şekilde değiştirilmesiyle mümkün olacağını vurgular. Kadın karakterlerin, romandaki söylemleri göz önünde bulundurulduğunda, Murdoch'ın eril anlatıcısının, kadın karakterlerin söylemleri üzerinde, kadını ötekileştiren ve değersizleştiren bir etkisi vardır. Eril anlatıcı, ataerkil sistemin yaratmış olduğu eril söylem içerisinde kadınların söylemini yok eder. Eril hegemonyanın yarattığı kadın karşıtı söylem, Murdoch'ın kadın karakterlerinin de söylemini oluşturur. Kadın, bir yandan eril söylem içerisinde ötekileştirilirken diğer yandan eril bakış açısının etkilediği kadın söylemi içerisinde de ötekileştirilir. Eril anlatıcının varlığı, iki yönlü olarak kadını değersizleştirir.

Anlatıcımız Martin'in Honor ve Palmer arasındaki ensest ilişkiyi öğrendiğinde verdiği tepki, toplumsal cinsiyetin rollerinin kadın üzerinde oluşturduğu kalıplaşmış yargıları, eril bir bakış açısıyla okuyucuya sunar. Martin'in “ Honor'ın özgür olduğunu, ne kadar da safça düşlemiştim; hatta şimdi onun bakire olduğunu bile düşlemiş olduğum aklıma geldi: Onu ilk keşfedecek, onu ilk fethedecek ve uyandıracak kişi ben olacaktım” ifadesi ataerkil toplumlarda bekâret kavramının önemini yansıtır. (Murdoch, 1989: 132). Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek üzerindeki kültürel ve sosyal ayrımı, ataerkil sistemin arzu ettiği şekilde kurgularken bir yandan da cinsiyet özelliklerini keskin çizgilerle belirlemeye, sınırlandırmaya çalışır. Bekâret kavramı bu hususta oldukça önemli bir rol üstlenmektedir çünkü ataerkil toplumlarda, kadının özgürlüğünün eril otorite tarafından denetlenmesi hususunda bekâret olgusu etkili bir araçtır. Bu denetim elbette, kadın cinselliğinin denetimidir. Eril toplumlarda, bekaret olgusu kadının erkek tarafından tahakküm altına alındığının bir göstergesi olarak yorumlanır. Bu durum erkeğe güç verir. Anlatıcının, Honor'ın bekâretine dair yapmış olduğu bu yorum, onun üzerinde denetim sahibi olamayacağına dair bir vurguyu da okuyucuya aktarmayı hedefler. Eril hâkimiyetin baskın olduğu toplumlarda, bekaret olgusu, erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü noktasında öncelikli bir yere sahiptir ve kadının, eril otorite tarafından bastırılmasının ilk basamağı olarak yorumlanır (Caner, 2015: 27) Honor'ın bekaretinin Martin'den bağımsız bir şekilde değişikliğe uğraması Martin'de hayal kırıklığı yaratır çünkü Honor'ın üzerinde kuracağı eril hakimiyet, Honor'ın bekaret olgusuna bağlıdır.

Anlatıcımızın, Georgie ve Antonie ile benzer olarak Honor karakteri üzerindeki söylemleri de kadının metalaştırılması noktasında problemlidir. Martin, Honor karakterinden yola çıkarak kadınları, fethedilecek bir toprak parçasıyla özdeşleştirir. Bu durum, ataerkil toplumların, kadınlar üzerinde yarattıkları eril hegemonyayı vurgulayarak, anlatı içerisinde kadın bedeninin metalaşmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte, fethetme eyleminin, ataerkil toplumlarda, yalnızca erkekler tarafından gerçekleştirilen bir eylem olduğu düşünüldüğünde, eril bakış açısının anlatı üzerindeki etkisinin, erkeğin kadın üzerindeki denetimini meşrulaştıran bir özelliğe sahip olduğunu ifade edebiliriz. Diğer bir yandan, anlatıcımızın kadını, fethedilebilecek bir toprak parçası gibi görmesini, kadın ve doğa düzleminde ele aldığımızda, eril anlatıcının anlatı içerisinde, yine bir soruna neden olduğunu söyleyebiliriz. Ataerkil toplumların, kadını doğa ile özdeşleştirerek değersiz bir varlık gibi gördüğünü göz önüne aldığımızda, anlatıcımızın bu bakış açısıyla benzer bir şekilde kadını yansıtmış olabileceğini söyleyebiliriz.

Murdoch'ın, sıra dışı tarzını göz önüne alındığında, Honor karakteri farklı bir düzlem içerisinde de değerlendirilebilir. Honor, romandaki diğer kadın karakterlerden oldukça farklı olarak yansıtılmıştır. Murdoch'ın eserlerinde karşımıza çıkan cinsiyet normlarını tersine çevirme özelliği noktasında, Honor karakteri romanda her iki cinsiyetin uç sınırlarında gezinen anlatıcımız Martin kadar önemli bir yere sahiptir. Eser içerisinde, anlatıcımız Martin, Honor'ı baskın erkeksi özelliklerini vurgulayarak betimlemiş ve ataerkil toplum sistemini savunan bir kadın karakter olarak yansıtmıştır. Bu yönüyle el aldığımızda, Honor'ın bakire olmadığı vurgusuyla, yazarın ataerkil toplum sisteminin normlarını tersine çevirme amacını ironik bir şekilde yansıtmış olduğunu söylemek mümkündür. Buna rağmen, eril anlatıcının bakış açısı ve kadınlar üzerindeki söylemlerinin, anlatı içerisindeki etkisini göz önünde bulundurulduğunda yazarın, toplumsal cinsiyet olgusunu tersine çevirme amacı yüzünden, romandaki kadın karakterlerin, eril bakış açısının birer kurbanı haline geldiğini ifade etmemiz yanlış olmayacaktır.

Roman içerisinde, Georgie karakteri, Martin'in eril bakış açısının en sert yansıtıldığı kadın karakter olarak karşımıza çıkar. Georgie'nın intihar girişiminden sonra karakterlerin duygu ve düşünceleri, yine eril anlatıcının gözüyle yansıtılır. Georgie, içinde bulunduğu durumun farkına vardığında, dünyası tamamen değişir ve intihar eder. Onu intihara sürükleyen

sebepler, kendi benlik algısının aslında ataerkil düşünce sisteminin kadına dayatmış olduğu benlik algısı olduğunun farkına varmasıdır. Buna rağmen, Georgie'yi intihara sürükleyen sebepler, anlatıcı tarafından görmezden gelinir.

Georgie, intihara kalkıştığı için kendini kötü hissettiğini ifade eder ve bu durumun etrafındakilere sıkıntı yarattığını düşünerek kendini suçlar. Anlatıcı Martin, Georgie'nin intiharına dair hiçbir şey hissetmediğini ifade ederken, Georgie'nin değersiz oluşunu yineler (Murdoch, 1989:177). Yazar başından beri, Martin'in Georgie'yi değersizleştirmesine fırsat verir. Georgie'nin geldiği son nokta intihardır ancak yazar burada da Georgie'nin yanında durmaz. Georgie, kendisini suçlayarak, hayatında her şeyin iyi olmasına rağmen kendisinin sıkıntı çıkardığını ifade ederken şunları söyler:

Kendi kendime bu koridordaki bütün öteki kadınların gerçek birer hasta, benimse yalnızca sıkıntı yaratan biri olduğumu düşündüm. Ama biliyor musunuz, bu kadınların hepsi burada benimle aynı nedenlerle bulunuyorlar! Koridorun sonundaki kadın en yüksek dozu alan kendisi olduğu için gurur duyuyor! (Murdoch, 1989: 178).

Murdoch, eril anlatıcısıyla, dönemin ağır şartlarıyla birleşerek daha kuvvetli bir şekilde kadını ezen sistemin, kadınlar üzerindeki olumsuz etkisini görmezden gelerek bir illüzyon yaratır. Yazar, bir kadın olarak kadınların içinde bulundukları durumu görmezden gelir.

Sonuç olarak, kadın bir yazar olarak Murdoch'ın eril anlatıcısı, kadının algısının eril söylem içerisinde eritilmesi ve kadının ötekileştirilmesi gibi birçok soruna neden olur. Murdoch, sıra dışı olarak nitelendirebileceğimiz eril anlatıcısıyla her ne kadar cinsiyet kavramını yıkma amacı içerisinde olsa da, bu durum anlatıyı maskülenleştirme noktasında yazarı ataerkil sistemin tuzağına düşürerek, onun asıl amacını gölgelemektedir. Eril söylemin edebiyat dünyasındaki hakimiyeti, kadının edebiyatta da erkeğin gerisinde kalmasına neden olmuştur ancak zamanla kadınlar kendine ait bir dil, söylem ve bakış açısı yaratarak kendine ait bir yazım alanı oluşturmayı amaçlamıştır. Kadınlar, eril söylemin kadını ötekileştiren ve değersizleştiren tüm olgularını bir kenara bırakıp kendilerine yeni bir alan yaratma fırsatı bulmuşlardır. Murdoch, eril anlatıcısını feminenleştirip cinsiyet olgusunu tersine çevirerek kendi alanını yaratma çabası içerisine girmiştir. Buna rağmen, anlatıcısının sadece kadın karakterler hakkındaki ataerkil söylemleri değil, aynı zamanda kadın karakterlerin söylemlerini

sınırlayıp, kendi bakış açısının süzgecinden geçirerek okuyucuya aktarıyor olması da, eserde kadın varlığının değersizleşmesi noktasında büyük bir rol oynamıştır.

3. SONUÇ

Ataerkil toplum yapısı, yüzyıllar boyu kadını tahakküm altında tutarak, kadının benlik algısını yok saymıştır. Eril egemen yapı, toplumun tüm alanlarına yayılarak kadını, sistematik olarak köleleştirmiş ve onun eril sömürüye maruz kalmasını meşrulaştırmıştır. Bu durum, toplum içerisinde kadının sadece bedenli bir varlık olarak görülmesine neden olmakla birlikte, kadını değersizleştirilerek erkek karşısında öteki konumuna getirmiştir. Bu sistem içerisinde kadının benliği, öz benlik algısından oldukça uzakta, yalnızca bir cinsel sömürü aracına indirgenerek değersizleştirilmiş ve kadının bu sisteme uyum sağlanması beklenmiştir. Eril egemen dünya içerisinde, tüm doğrular erkeğin bakış açısıyla şekillendirilmiş ve kadının duygu, düşünce ve fikirleri görmezden gelinmiştir. Kadın, erkeklerin yarattığı bu sisteme uyum sağlayan bir varlıktan öteye geçemeyerek, kendi benliğini keşfetme fırsatını da bulamamıştır. Kadının benliği, eril bakış açısıyla şekillendirilerek toplum içerisindeki yerini almıştır. Bu bağlamda, feminist mücadelenin odak noktası kadını, eril tahakküm ve zorbalığın yarattığı etkiden kurtararak, ona özgür bir birey olma fırsatını vermektir.

Ataerkil yapının kadın üzerindeki olumsuz etkisi sadece toplumsal yaşamla ilgili konularla sınırlı değildir. Kadının varlığı eril söylemin hâkim olduğu edebiyat dünyasında da ötekileştirilip değersizleştirilir. Kadınlara yazar olma fırsatı vermeyen eril egemen edebiyat dünyası, kendi söylemi içerisinde ataerkil normların uygun gördüğü şekilde kadını yansıtarak kadın varlığını edebiyatta da etkisiz hale getirmiştir. Her alanda olduğu gibi edebiyat içerisinde de erkeğin gölgesinde kalan kadın, kendi öz benliğini oluşturma fırsatı bulamamıştır. Eril tahakkümün baskısı altında kalan kadın, hem kendi kimliğini bir kenara bırakıp erkek isimleri kullanarak edebiyat dünyası içerisinde erkeğin gerisinde kalmış, hem de erkeklerin metinlerindeki eril bakış açısı tarafından öteki konumuna getirilmiştir.

Erkek yazarlar tarafından yazılan eserleri inceleyen feministler, eril söylemin kadını değersizleştirdiği fikrine ulaşmışlar ve bu doğrultuda kadının edebiyattaki varlığını, eril söylemin etkisinden kurtararak özgün kadın söylemi içerisinde yeniden inşa etmeyi amaçlamışlardır. Feminist teorinin etkisiyle, 19. yüzyıldan itibaren kadın yazarlar, eril söylem karşısında kadını özgürleştirmek adına kadın merkezli bir edebiyatın temellerini atmaya çalışarak, edebiyata hâkim olan eril söylemi bir kenara bırakıp onun yerine özgün kadın söylemini oluşturmaya çalışmışlardır.

Tüm bunlara ek olarak feminist eleştirilere maruz kalan eril söylemin etkisi sadece erkek yazarların anlatılarıyla sınırlı kalmamış, kadın yazarların eserlerindeki kadına bakış açısını da etkileyen bir boyuta ulaşmıştır. Kadınların her anlamda özgürlüklerine kavuşmaları adına gösterdikleri çabalar, eril söylemi benimseyen kadın yazarlar tarafından sekteye uğratılmıştır. Bu durum, feminist düzlem içerisinde değerlendirildiğinde oldukça problemlili bir boyut kazanır çünkü feminizm ataerkil toplum yapısının kadın üzerinde yarattığı baskılar nedeniyle eril söylem üzerinden erkeklerle bir mücadele içerisindeyken, bir yandan da eril hegemonyanın şekillendirdiği kadınlar ile de mücadele içerisine girer. Bunun sonucu olarak, feminist hareketin mücadele noktası geniş bir alana yayılır.

Irish Murdoch'un 1961 yılında yayınladığı *Kesik Bir Baş* adlı eseri, romanda yer alan eril anlatıcı sebebiyle, kadın yazar tarafından kaleme alınmasına rağmen, eril söylemin hâkim olduğu eserler arasında önemli bir örnektir. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde eserin, feminizmin mücadele içerisinde olduğu eril tahakkümü yaygınlaştıran bir tutum sergilediğini söylememiz yanlış olmayacaktır. Murdoch'un cinsiyet kavramı hakkındaki görüşlerini göz önünde bulundurduğumuzda, bu eserde cinsiyet kavramını tersine çevirmeyi amaçlamasından dolayı, yazarın anlatıcı ve karakterleri iki cinsiyetin uç sınırlarında gezdirdiğini söylememiz mümkündür. Bu durumun en çarpıcı örneğini romandaki anlatıcı Martin'de buluruz. Martin, kadın yazarın etkisiyle zaman zaman dişil olguları içerisinde barındıran bir karakter haline dönüşerek, feminen bir bakış açısı ve tutum sergiler. Murdoch, eril bakış açısının anlatı üzerindeki etkisini azaltmak ve cinsiyet kavramını ters yüz etmek amacıyla eser boyunca anlatıcıya sık sık müdahale ederek anlatıcıyı feminenleştirir. Bunun sebebi, ataerkil kodların oluşturduğu sözde erkeklik kavramını ironik bir biçimde tersine çevirmektir; ancak anlatıcıya etki eden dişil olgunun, kadın yazar kaynaklı olduğu ve yapay bir şekilde yazar tarafında inşa edilmeye çalışıldığı anlatı boyunca hissedilir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da anlatıcı yapay bir kimliğe bürünür. Martin, eril-dişil denkleminde sürekli çelişkiler yaşayan bir anlatıcı olmasına rağmen gerçekte yazarın dişil olgularından oldukça uzak eril bakış açısına sahip sıradan bir erkek karakterdir. Murdoch'un eril anlatıcısının bu yönünü gizleme çabası, eserde eril bakış açısının baskın bir şekilde hissedilmesiyle başarısızlığa uğramıştır. Eril bakış açısının eser içerisindeki hâkimiyeti, kadın karakterlerin tasvirleri açısından sorunlar meydana getirmiş ve eserde kadınlar eril bakış açısının birer tutsağı haline gelmişlerdir.

Murdoch'un *Kesik Bir Baş* adlı romanındaki eril anlatıcı sorunsalının temel noktası kadının ötekileştirilmesi ve değersiz bir varlık gibi yansıtılmasına dayanır. Meydana gelen bu durum, eserde feminist teori ile zıt bir düzlemde yer alır. Martin'in ataerkil toplum yapısının geleneksel şekilde biçimlendirdiği eril söylemi içerisinde, kadın karakterler adeta eril bakış açısının merceğinden yansıtılırlar. Bundan dolayı, eserde yer alan kadın karakterlerin hepsi, kendi bireysel varlıklarını keşfetme fırsatı bulamayan ve eril tahakkümün yarattığı etkiyle özne konumundan uzaklaştırılarak ötekileştirilen karakterler olarak romandaki yerlerini almışlardır. Eserde hâkim olan eril bakış açısından kurtulmayan kadın karakterlerin durumu, gündelik hayatta eril baskıya maruz kalan kadınların durumundan farksızdır. Murdoch'un eserindeki eril anlatıcı sorunsalı, kadın olma bilinci ve kadınlık algısına müdahalede bulunurken, kadın karakterlerin kendilerini keşfetmelerine fırsat vermez. Bunun yanı sıra, romanda yaşanan olaylar içerisinde kadınların kendi özgür iradelerini ortaya koymamalarına neden olur.

Erkek yazarlar tarafından kaleme alınan eserlerde, kadın karakterler eril bakış açısıyla şekillendirilirken, kadın kimliği ataerkil normların yön verdiği doğrultuda yansıtılır ve kadın benliği eril bir bakış açısıyla çarpıtılarak yansıtılır. Bu doğrultuda yazar, bir erkek olarak kadın karakterleri okuyucuya yansıtırken, karakterin gerçekte bir kadın olarak ne yapacağını, ne düşündüğünü ya da ne hissettiğini düşünme gereği duymazken, kadın okuyucuların da bu bağlamda ne düşündüğünün ve hissettiğinin bir önemi yoktur. Erkek yazar, tamamen kendi bakış açısıyla, ataerkil normların sahip olduğu klasik kadın algısıyla kadın karakteri şekillendirir. Kadının benlik algısı, eril otorite tarafından, eser içerisinde yeniden inşa edilir ve eril egemen dünya görüşünün doğruları, kadın karakterlerin dünya görüşünü oluşturur. Murdoch'un *Kesik Bir Baş* adlı eserinde de durum farksızdır. Murdoch'un bir kadın yazar olarak eril anlatıcıyı tercih etmesi, anlatı içerisinde kadın varlığını değersizleştirirken, kadını eril tahakküm karşısında öteki konumuna getirir. Bir kadın yazar, tıpkı bir erkek gibi kadını ataerkil sistemin oluşturduğu eril söylemin içerisine hapsederek, eser içerisindeki kadın karakterlerin kendi benliğini keşfederek, kendini gerçekleştirme fırsatını elinden alır. Romanda anlatıcı Martin, kadın karakterleri tamamen kendi gözüyle yansıtarak kadınların birey olma şanslarını elinden alır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, *Kesik Bir Baş* adlı romanda kadın karakterler eril bakış açısının aracılığıyla ataerkil sistemin birer kurbanı haline gelirler. Eril anlatıcı, kadın karakterleri yansıtırken onları beden olgusu üzerinden sürekli olarak nesneleştirir. Eril anlatıcı Martin, kadın karakterler üzerinde tahakküm kurmaya çalışarak, eser içerisinde kadın bedenini

bir sömürü aracına dönüştürür. Bu bağlamda, Murdoch'ın eril anlatıcısının varlığı feminist düzlemde analiz edildiğinde oldukça eleştirilebilir bir boyuttur.

Feminist hareket, ataerkil sistemin hayatın her alanında kadın üzerinde yarattığı baskı ve zulümden kadını kurtararak ona toplum içerisinde bir birey olma fırsatını kadına sunmayı amaçlar. Bu anlamda, kadının özgürleşmesi, kendi benliğini keşfetmesine bağlıdır. Kendi benliğini keşfeden kadın, hapsedildiği içkinlikten kurtularak bir birey olarak toplumdaki yerini alacaktır. Kadının, toplumsal dönüşümü ancak böyle mümkündür. Sonuç olarak, kadının kurtuluşuna giden tek yol ataerkil toplum yapısının, kadın üzerinde yaratmış olduğu tüm izlerin ortadan kaldırılmasından geçer. Kadın, eril egemen dil ve edebiyat içerisinde de ikinci sınıf bir varlık olarak görüldüğünden aynı zamanda eril söylemin kendi üzerinde yaratmış olduğu baskıdan da kurtulmalıdır ve bu kurtuluş ancak kendine özgü kadın söylemini yaratmasıyla mümkün olacaktır.

Çalışmamıza konu olan eserde ortaya çıkan anlatıcı sorunsalının temelinde, eril özellikli bir anlatıcının varlığı söz konusudur. Eril anlatıcı eseri kendi bakış açısıyla yansıtarak, eserdeki kadın karakterlerin benlik algılarına müdahalede bulunmuştur. Bunun sonucu olarak, eserde yer alan kadın algısı, ataerkil normların belirlediği klasik kadın algısının ötesine geçememiştir. Kadın karakterler, eril bakış açısıyla şekillendirilmiş ve eser içerisinde kadın benliği özgürce yansıtılmamıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, eser içerisindeki kadın varlığı ataerkil toplum sisteminin baskısı altında ezilen kadın varlığının ötesine geçememiştir. Bir kadın olarak Murdoch, kadını eril tahakkümün boyunduruğundan kurtarmak yerine, onu destekleyen bir tutum sergilemiştir.

Sonuç olarak, Murdoch kadın yazar kimliğiyle eserinde eril anlatıcıyı gayet gerçekçi ve ikna edici bir karakter olarak kurgulamayı başarırken, aynı başarı kendi söylemini yaratmasına engel olmuş ve anlatının erkekler tarafından yaratılan eril söylemin içerisine hapsolmasına neden olmuştur. Murdoch'ın eserinde hâkim olan eril bakış açısı, her bağlamda kadın karşıtı bir tutum sergilerken, kadını erkek karşısında ötekileştirip değersizleştirmiştir. Murdoch'ın kadın bir yazar olarak kendi söylemini yaratma fırsatı varken, ataerkil sistemin oluşturduğu kadın karşıtı söylemi tercih etmesi feminist hareketle taban tabana zıt bir durum yaratmıştır. Kadınlar ataerkil sistem ile olan mücadelelerini, eril söylemin kadın üzerindeki hâkimiyeti üzerinde de sürdürmeye çalışırken, Murdoch'ın bu tavrı feminist mücadeleyle çelişki yaratmıştır. Kadın

yazarlar feminist mücadele noktasında etkin bir role sahiptir; çünkü onlar hem kadın söylemini yaratma açısından hem de bu söylemi topluma yayma noktasında oldukça etkilidir. Bunun nedeni egemen dil ve söylemin toplumdaki algıyı şekillendirmesinde yatar. Atıf toplum sistemi içerisinde yaratılan geleneksel kadın algısı, eril söylemle birlikte toplumun derinliklerine işleyerek, insanların cinsiyet algılarını şekillendirir. Toplumda gelenekselleşen klasik kadın algısını yıkmamanın en etkili yolu, kadın karşıtı eril söylemi yıkarak yerine kadın merkezli alternatif söylemler koymaktır. Tüm bunlara rağmen Murdoch, erkeklerin temelini attığı eril egemen edebiyat dünyasının kadın karşıtı söylemini yıkmak yerine, o söylemin içerisinde kadın kimliğini eriterek, eril bakış açısının yarattığı sisteme adeta teslim olmuş, eril egemen söylemi taklit etmiştir. Bunun bir sonucu olarak, eserde erkeklerin özne olduğu eril söylem içerisinde kadın yine bir nesne olmaktan öteye geçememiş ve erkek karşısındaki öteki konumundan kurtulamamıştır. Murdoch'ın eril anlatıcıya sık sık müdahale ederek, ona dışıl bir maske takması, anlatı içerisinde eril egemen bakış açısının önüne geçememiş, anlatıcının çelişkili ve yapay bir görüntü sergilemesine neden olmuştur. Bu durum *Kesik Bir Baş*'ta kadın yazarın yarattığı eril anlatıcının gerçekçi ve ikna edici olma konusundaki muazzam başarısının, aynı zamanda feminist düzlemde yarattığı ciddi bir anlatıcı sorunsalını da ironik bir biçimde beraberinde getirdiğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Akalın, K. H. (2009). Ortaçağ Avrupa'sının Toplumsal Gerçeği Olarak Kölelik Düzeninin Dinsel Temelleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (19), 28-41.
- Akın, H. (2010). *Ortaçağ Sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Aksan, Y. (2013). 1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII (2), 355-368.
- Bakırcı, M. (T.Y). Antik Yunan'daki Büyük Varlık Zinciri Algısı, Evrim Fikrinin Yeşermesini Nasıl Önledi?. 1 Şubat 2022 tarihinde <https://evrimagaci.org/antik-yunandaki-buyuk-varlik-zinciri-algisi-evrim-fikrinin-yesermesini-nasil-onledi-5169> adresinden alınmıştır.
- Baldick, C. (2001). *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford: Oxford UP.
- Beauvoir, S. (1962). *İkinci Cins: Kadın Nedir?*. (Çev. Suda, O.). İstanbul: Ekin Basımevi (Eserin orijinali 1949'da yayımlandı).
- Benhabib, S. (1987). Generalized and The Concrete Other. Kittay E.F., Totowa D.T. (Editörler), *Women and Moral Theory* içinde (402-424).
- Bensadon, N. (1994). *Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları*. (Çev. Tekeli, Ş.). İstanbul: İletişim Yayınları (Eserin orijinali 1990'da yayımlandı).
- Berktaş, F. (1994). *Kadın Olmak, Yaşamak, Yazmak*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Berktaş, F. (1996). Ekofeminizm Ya Da Yüreğin İyimserliği. *Kadın Araştırmaları Dergisi* (4), 73-76.
- Berktaş, F. (2014). Feminist Teoride Açılımlar. Ecevit, Y. – Kalkıner, N. (Editörler), *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde (2-23). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Blundell, S. (1995). *Women in Ancient Greece*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bookchin, M. (1994). *Özgürlüğün Ekolojisi, Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*. (Çev. Türker, A.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Booth, W.C. (2012). *Kurmacanın Retoriği*. (Çev. Doğan, B.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bovenschen, S. (2003). *Die imaginierte Weiblichkeit*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag Yayınevi
- Brennan, T., Pateman, C. (1979). Mere Auxiliaries to the Commonwealth': Women and the origins of the Liberalism. *Political Studies*, 2(27), 183-349.

- Bressler C. (2011). *Literary Criticism: An Introduction to Theory and Practice*. Boston :Longman.
- Caner, E. (2015). *Cinsellik Üzerine Toplumsal Fragmanlar*. İstanbul: Su Yayınları.
- Childers, J. (1995). *The Columbia Dictionary of Modern Literary and Cultural Criticism*. Colombia: Columbia University Press.
- Cixous, H.(1976). The Laugh of the Medusa. *Chicacago Journals*.1 (4), 875-893.
- De Beauvoir, S. (1993). *Kadın İkinci Cins Bağımsızlığa Doğru*. (Çev. Onaran, B.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Delmar, R. (1998). Kadın ve Eşitlik. Mitchel. J., Oakley. J (Editörler), *Engels'in 'Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni'ne Yeniden Bakış* içinde (133-135). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Dervişcemaloğlu, B. (2014). *Anlatıbilime Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Donovan, J. (2016). *Feminist Teori* (Çev. Bora, A. ve Ağduk Gevrek, M. ve Sayılan, F.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duby, G. (1991). *Erkek Ortaçağ Aşka Dair ve Diğer Denemeler*. (Çev. Kılıçbay, M. A.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Durudoğan, H. (2010). İkinci Dalga Fransız Feminizmine Kısa Bir Bakış., Gökşen, F., Öder, E., Yüksek, D. (Editörler.), *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde (67-97). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Ecevit, Y. ve Karkıner, N. (Editörler), (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Eren, H., Gözaydın, N. (1988). *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınevi.
- Estin, C. ve Laporte, H. (2005). *Yunan ve Roma Mitolojisi*. (Çev. M, Eran.).Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Falheim, M.(1960). Symbolic Characterization in the Novels of Iris Murdoch. *Texas Studies in Literature and Language*, 2 (2) (189-197).
- Firestone, S. (2013). *Cinselliğin Diyalektiği*. (Çev.Salman,Y.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fuller, M. (1987). *On dokuzuncu Yüzyılda Kadınlar*. (Çev. Arın, T.). İstanbul: Afa yayınları. (Eserin orijinali 1843'de yayımlandı).
- Gage, M.J. (1980). *Woman Church and State*. Watertown: Persephone press, 209-219.

- Genç, Ö. (2011). Ortaçağ Avrupasında Kadın., A. Çetin (Ed.). *Ortaçağda Kadın* içinde (241-297). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 245-256.
- Heywood, L. ve Drake, J. (Editörler), (1997). *Third Wave Agenda: Being Feminist, Doing Feminism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hooks, B. (2002). *Feminizm Herkes İçindir*. (Çev. Aydın, E.). İstanbul: Çitlenbik Yayınları.
- Hooks, B. (2016). *Feminizm Herkes İçindir*. (Çev. Aydın, E., Kurt B., Özgün, Ş.). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Humm, M. (1994). *Feminist Edebiyat Eleştirisi*. (Çev. Bakey, G.). İstanbul: Say Yayınevi.
- Kale, Ö. (2017). Anlatıcının Macerası. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 41-47.
- Kant, I. (2010). *Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler*. (Çev. Fethi, A.). İstanbul: Hil Yayınevi.
- Kolay, H. (2015). Kadın Hareketlerinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları. *EMO Kadın Bülteni*, 3, 5-11.
- Kubilay, Ç. (2014). İslami Muhafazakar Kadın Yazarların Perspektifinden Kürtaj Tartışması: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Alternatif Politika*, 6(3), 387-421.
- Lloyd, G. (2015). *Erkek Akıl Batı Felsefesinde "Erkek" ve "Kadın"*. (Çev. Özcan, M.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mackinon, C.A. *Feminist Bir Devlet Kuramina Doğru*. (Çev. Yöney, T.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Manfred, F. (2005). *Narratology: A Guide to the Theory of Narrative*. English Department, University of Cologne.
- Manfred, F. (2021). *Narratology 2.3: A Guide to the Theory of Narrative*. 4 Mart 2022 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/344239602_Narratology_23_A_Guide_to_the_Theory_of_Narrative/link/60b9d167458515218f8a31af/download adresinden alınmıştır.

- Manfred, J. (2012). *Anlatıbilimin: Anlatı Teorisi El Kitabı*.(Çev. Dervişcemaloğlu, B.). Ankara Dergâh Yayınları.
- Michel, A. (1995). *Feminizm*. (Çev. Tekeli,Ş.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1979’da yayımlandı).
- Millet, K. (1973). *Cinsel Politika*. (Çev. Selvi, S.). İstanbul: Payel Yayınları. (Eserin orijinali 1970’de yayımlandı).
- Millet, K. (2011). *Cinsel Politika*. (Çev. Selvi, S.). İstanbul: Payel Yayınları. (Eserin orijinali 1970’de yayımlandı).
- Özveri, D. (2009). Feminist Teorinin Gelişim Sürecinde Uluslararası İlişkilere Bakışı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme., Çomak, H., (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış* içinde. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Pektaş, H. (2008, Mayıs). Moda ve Küreselleşme. *Sözlü Bildiri, Çalışma ve İşbirliği Kaynağı Olarak Küreselleşme Sempozyumu*, Girne Amerikan Üniversitesi, 1-12.
- Pelizzon, S.M. (2009). *Kadının Konumu Nasıl Değişti Feodalizmden Kapitalizme*. (Çev. Sadi, İ.E. , Somel, C.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Pier, J., Hühn, P., Schmid V., ve Schönert, J. (2009). *Handbook of Narratology*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Platon. (1999) *Devlet*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Plumwood,V. (2004). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*. (Çev. Ertür, B.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*. (Çev. Bayatlı, M.). İstanbul: Pencere Yayınları. (Eserin orijinali 1989’da yayımlandı).
- Rowe, Margaret (2004). Iris Murdoch and the case of “too many men”. *Studies in the Novel*, 36 (1), 79-94.
- Sacksofky, U. (2001). Feminist Hukuk Bilimi Nedir? (Çev.Can, O.). *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5 (1-4)
- Sennet, R. (1994). *Flesh and Stone: The Body and the City in Western Civilization*. New York: W.W. Norton & Company.
- Speake, G. (1995). *Dictionary of Ancient History*. London: Penguin Books.
- Stanton, E.C. (1972). *The Woman’s Bible*. Newyork: Arno press, 127.

- Tait, E. (2016). “ Seething Underneath” Objectification in Irish Murdoch’s Early Fiction. *Journal of International Women’s Studies*, 17(2) 54-64.
- Talib, İ. (T.Y). Narrative Theory A Brief Introduction. 1 Şubat 2022 tarihinde <https://courses.nus.edu.sg/course/ellibst/narrativetheory/chapt4.htm> adresinden alınmıştır.
- Thomas, J. (1988). Women and Capitalism: Oppression or Emancipation? A Review Article. *Comparative Studies in Society and History*, 30(3), 534–549.
- Vogel, L. (2003). *Marksist Teoride Kadın*. (Çev. Öngören, M.). İstanbul: Pencere Yayınları (Eserin orijinali 1983’de yayımlandı).
- Walby, S. (1990). *Theorizing Patriarchy*, Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Walby, S. (1990). *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Walters, M. (2009). *Feminizm*. (Çev. Gür, H.). İstanbul: Dost kitabevi. (Eserin orijinali 2005’de yayımlandı).
- Warren, K. J. (2000). *Ecofeminist Philosophy: A Western Perspective on What It is and Why It Matters*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Warren, K.J. (2000). *Ecofeminist Philosophy: A Western Perspective on What It is and Why It Matters*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield, 21-24.
- Wells, J. (1997). *Kadın Gözüyle Batı Avrupa’da Fahişeliğin Tarihi*. (Çev, Arman, N.). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Yeni Ahit. (2009). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi ve Yeni Yaşam Yayınları. <https://kutsalkitap.info.tr/?q=ef%205:%2022-28>